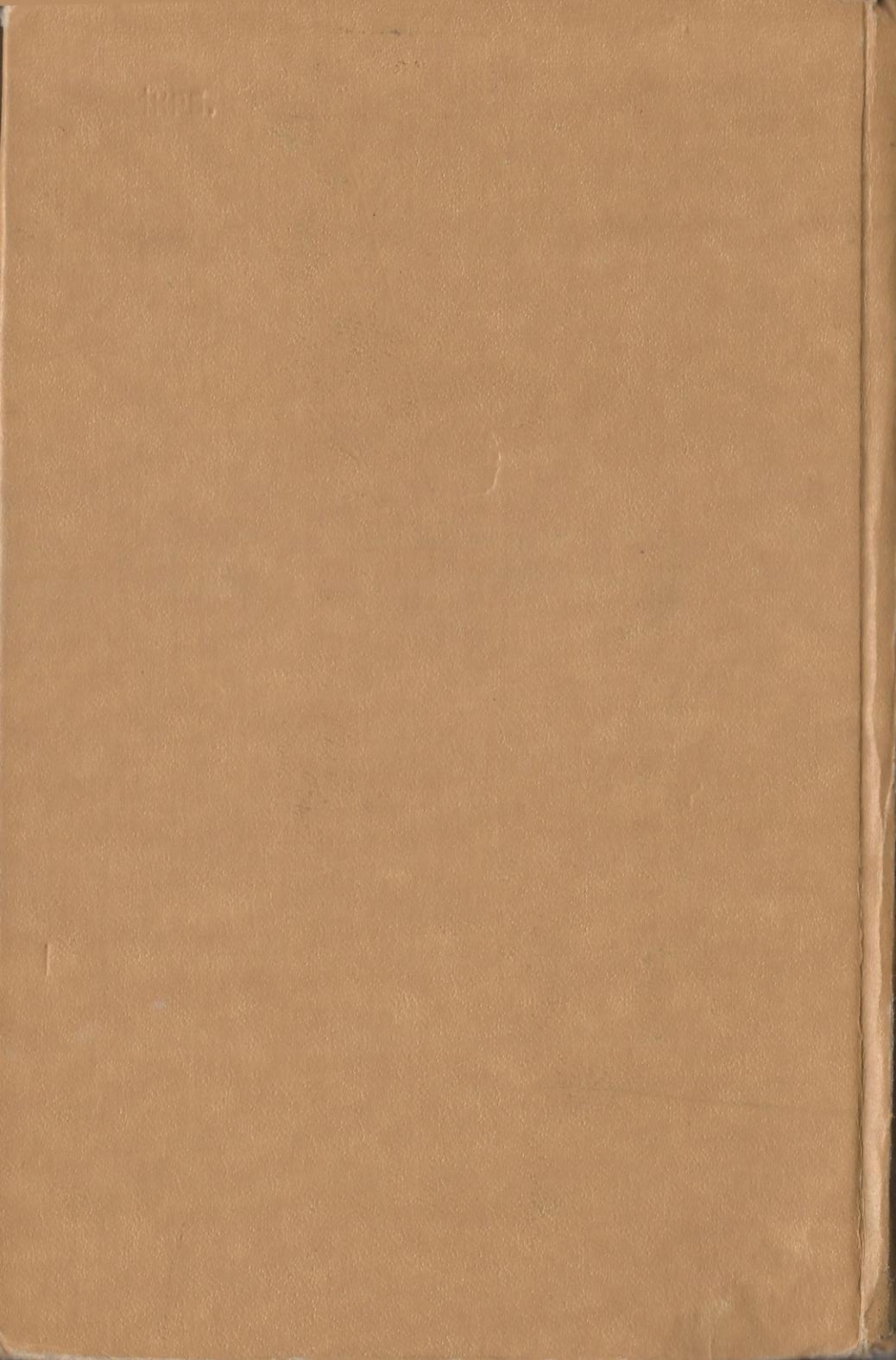

82114771'06
4-16

2
БОГДАН
ЧАЛИЙ

Вибрані
твори

10

БОГДАН ЧАЛИЙ

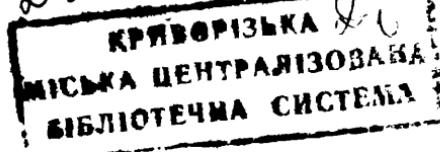
ВИБРАНІ
ТВОРИ В ДВОХ ТОМАХ
ТОМ ПЕРШИЙ

ВІРШИ,
БАЛАДИ,
ПОЕМИ,
ОПОВІДАННЯ

Для молодшого
і середнього
шкільного віку

Малюнки
БОРИСА МИХАЙЛОВА
та ВОЛОДИМИРА САВАДОВА

КИЇВ «ВЕСЕЛКА» 1984

В первый том избранных произведений известного украинского советского писателя, лауреата Республиканской комсомольской премии им. Николая Островского Богдана Чалого вошли стихи, баллады, поэмы и рассказы, пользующиеся большой популярностью среди читателей. Их герои — пионеры и школьники Страны Советов, которые горячо любят Родину, мечтают дружить с детьми всего мира, революционеры Кубы, Греции, мужественные воины Вьетнама. Рассказывает писатель также о тяжелой жизни детей и взрослых в капиталистических странах, об их борьбе за свои права.

Передмова
ВОЛОДИМИРА РАЗУМНЕВИЧА

Портрет роботи
ЄВГЕНА КОТЛЯРА

Рецензент
ЮРІЙ ЯРМИШ

ВСЕСВІТНЬОЇ ДРУЖБИ САД

Якось у Центральному будинку літераторів товарищі по перу засперчалися про те, якими якостями не-одмінно повинен володіти дитячий письменник. Висловлювалися різні точки зору, називалися різні прізвища. Та коли мова зайшла про українського поета Богдана Чалого, всі дружно погодилися: ось його якраз і можна назвати справжнім другом дітей.

Вкотре перечитую твори Б. Чалого, згадую теплі відгуки про нього товаришів по літературному цеху, наші зустрічі і розмови, і переді мною штрих за штрихом починає вимальовуватися багатогранний образ людини, яка чесно і самовіддано служить дітям, талановито і невтомно працює в радянській дитячій літературі.

«У Богдані Чалому,— відзначав письменник Анатолій Алексіц,— живуть — пероздільні один від одного! — письменник, людина, громадянин. Письменник талаповитий... Людина найсердечніша... Громадянин істинний, натхнений високим патріотизмом!.. Ні, не випадково книжки Б. Чалого видаються не лише на Україні, але і в Москві, російською та багатьма іншими мовами. Не випадково він удостоєний диплома імені Г. К. Андерсена. Як усе по-справжньому талановите, його твори, народившись на українському ґрунті, стали явищем і загальносоюзним і, не побоюясь цього слова, міжнародним!»

Для Богдана Чалого як дитячого письменника характерне вміння просто і задушевно, без фальшивої натяки і принизливого сюсюкання розповідати хлон-

чикам і дівчаткам про те, що складає основний смисл життя, що хвилює як дітей, так і дорослих, допомагає формуванню комуністичних рис в людині.

Чудово розуміючи дитячу психологію, постійно спілкуючись з дитячим колективом, він вивчив смаки і звички малят. І сам він нерідко поводиться так само безпосередньо і простодушно, як вони. Дитинство нерозлучне з поетом. Вони так глибоко вкорінилося в Богдані Чалому, що йому неважко розмовляти з дитиною на рівних, заглиблюючись у світ її думок і почуттів, знаходячи найкоротший шлях до серця і розуму малолітнього співорозмовника.

«Коли побачиш Богдана Чалого,— говорив мені іркутський письменник Марк Сергеєв,— відразу зрозумієш, що він — дитячий письменник: у ньому є добробут і чудова комунікальність. З ним легко людині, яка хвилину назад не знала його в обличчя. Такий характер не випадковий — справжній дитячий письменник завжди безпосередній, відкритий, чистий і складний, як діти».

А ось що пише про поета Марія Прилежаєва:

«Я зпаю Богдана Чалого не менше чверті віку. Тоді він був зовсім молодий, якщо не сказати — юний. Разом із тим досвід життя у юнака був уже великий, складний, важкий. Життя і боротьба. Я була вкрай схвильована, дізнавшись, що Богдан Чалий зі школальної лави пішов добровольцем па фронт разом із батьком і матір'ю. Вся сім'я воювала з фашизмом, захищала Батьківщину. Громадянин, патріот, комуніст, — таким увійшов у дитячу літературу Богдан Чалий, не ставши при цьому набридливо повчальним. Ні, веселий, життєлюбний, усміхнений. Як мені подобається усміхненість, життєлюбність його таланту!

Такий він і в житті. Невичерпно дотепний, всебічно освічений співорозмовник, уважний друг, людяний, гуманий, чуйний.

Але не думайте, що він не вміє бути суверим. Справедливий, сердечний, але ніколи ні в чому не ліберал.

Почав життя з боротьби зі злом в ім'я добра. Таким живе, таким буде завжди».

Соціалістична за змістом, національна за формою творчість поета своїми коріннями нерозривно зв'язана з українським фольклором, сучасною українською поезією. В той же час Богдан Чалий зазнав благотворного впливу видатних російських радянських дитячих письменників.

«Творча доля Богдана Чалого як дитячого поета,— відзначає український письменник і критик Юрій Ярмиш,— складалася при дружній допомозі Сергія Михалкова і Самуїла Маршака. Під час Першої всесоюзної наради молодих письменників вони гаряче вітали його талановиту поетичну збірку «В усіх-усіх республіках друзі є у нас» і рекомендували йому писати для юного покоління...»

Творчо використовує Богдан Чалий і досягнення дитячої літератури національних республік, де у п'ято багато вірних друзів.

Славлячи союз Серпа і Молота, утверджуючи дружбу всіх народів СРСР, поет сприймає їх як одну сім'ю. Та і сама його творчість, що увібрала в себе кращі традиції багатонаціональної радянської поезії, може служити незаперечним доказом тих переваг, які дарує художнику соціалістичне суспільство, засноване на законах братньої любові, дружби і взаєморозуміння.

Зробивши інтернаціональну тему провідною в своїй поезії, Богдан Чалий тим самим активно сприяє згуртуванню рядів юних ленінців різних національностей.

Один із кращих перекладачів творів Богдана Чалого на російську мову, поет Яків Аким писав:

«...Мені близька мова поезії моого друга — інтернаціоналіста, людини, яка присвятила немалу частину свого життя зближенню дітей різних народів. Ми, ті, хто пережив війну, знаємо, що люди, виховані з дитинства в обстановці дружби і довіри один до одного, не здатні розв'язати нову страшну війну, зовсім несхожу на ту, в яку граються хлопчаки. І талановитий поет, старий

солдат Богдан Чалий об'їздив майже всі континенти, щоб побачити, як живуть, у що граються, від чого страждають діти на землі. Побачити і написати про це в своїх віршах, баладах і казках, познайомивши і здруживши таким чином хлопчиків і дівчаток різних країн, різного кольору шкіри».

Є у Богдана Чалого поетична розповідь «Максимкові листи» про восьмирічного хлопчика, який мріє, щоб по всій землі цвіли сади, щоб українська тополя росла на проспекті Ілліча в оточенні африканського баобаба, канадського клена та інших заморських дерев, щоб по всюди на нашій планеті був мир і діти всіх народів дружили. В уяві Максима постає дивовижний сад все-світньої дружби, подивитись на який приїдуть діти з різних країн.

Мрія хлопчика не така вже й фантастична. Він знає, як втілити її в життя. У день свого народження Максим просить батьків подарувати йому сто конвертів: хлопчик вирішив написати сто листів дітям усієї планети — і в Сахару, і в Малі, на Цейлон і в Пловдив, — щоб вони надіслали в посилках саджанці дерев для саду дружби.

У цьому невеликому вірші переплітаються казка і дійсність. Як і в багатьох інших творах Богдана Чалого, в «Максимкових листах» дитяча мрія і письменницька художня вигадка нероздільні, між ними не можна провести межі. А відбувається це тому, що на нашу дійсність поет дивиться з радісним здивуванням і все довкола осягається в його уяві казковим чарівним світлом. А в казці він знаходить живлющі зерна реального життя.

Саме таким бачать навколошній світ, так мріють і так почують діти, для яких нема життя без казки, а казки — без життя. Поет майстерно, без найменшого фальшу передає цю особливість дитячого сприйняття.

Сонячна творчість Богдана Чалого, натхненна ідеєю величної дружби і братерства народів, вільно і весело

крокує по нашій країні, знаходячи собі все нових і нових друзів. Особливо широкої популярності набув вірш Богдана Чалого «В усіх-усіх республіках другі є у нас!», перекладений багатьма мовами СРСР. Ось яка весела історія сталася з героями цього твору — грузинським хлопчиком Захарієм і його приятелем з України Опанасом. Запросивши один одного в гості, вони під час канікул вирушили в путь. Один — на Донбас до Опанаса, другий — до Захарія в Грузію, але несподівано зустрілись на півдорозі. Поки хлопчики на пероні сперечалися, до кого раніше їхати, поїзди помчали в протилежних напрямках. Але дітей це не засмутило.

І тоді рішили хлопчики:
— В путь до третього дружка!
В Ленінград, у гості їдемо
до Васильєва Сашка.

Потім втрьох — у Білорусію,
Потім в Грузію, в Донбас,—
бо в усіх-усіх республіках
вірні друзі є у нас!

Ось яка серйозна, глибока ідея закладена в невеликому усміхненому вірші.

Так само міцно, як Захарія з Опанасом, дружать і дівчатка, які відпочивають у піонерському таборі Артек, — Оксана і Гюль з вірша «Хороші імена». Піонерка з прекрасним іменем Гюль, що в перекладі з туркменської означає «квітка», приїхала в Артек з українського села, а її подруга з українським іменем Оксана — з Туркменії. Багатьох це дивувало:

«По дружбі ви змінялися, чи як, на імена?»

Таємницю цих імен дівчатка розкрили ввечері, біля піонерського костра. Гюль і Оксана розповіли, що їхні батьки, туркмен і українець, разом воювали проти фашистів, подружилися і побраталися кров'ю. В знак цієї інтернаціональної дружби дівчатка одержали такі чудові імена.

Яка велика в нас рідня!
Народи, як брати!
Неначе поруч ми щодня
Вчимося — я і ти.

• • • • •
Я уявляю: от би нам
Зібратися всім на зліт!
Шатром для збору був би нам
Увесь широкий світ.

Ці рядки, взяті з вірша «Лист Тараса Науменка другу у Вірменію», могли б стати епіграфом до багатьох віршів Богдана Чалого. Розмову про дружбу народів поет продовжує у своїх творах з року в рік.

Радісне оновлення життя в усіх республіках і краях Радянського Союзу відчувається щоденно, є головною прикметою часу. Тому і в творах Богдана Чалого весна стає синонімом нашого сьогодення.

Не тільки про красу весняної природи пише Тарас Науменко у листі. Він поспішає розповісти другу з Вірменії про весняні справи людини, про рукотворну красу, яка відкриває людям широку дорогу до майбутньої весни всього трудового народу:

Весна-красна! Та не вона
Сади саджас нам:
Наш клас роботу почина,
Щоб біля кожного вікна
Шуміти деревам.

Весна! З людьми разом весна
В полях вершить діла.
...Широка перша борозна
За трактором лягла.

• • • • •
Гудуть заводи за Дніпром
У світлій далині.
Не описати того пером,
Як славно навесні.

Поет славить весну народів і племен, перемога якої залежить від зусиль людей доброї волі в усіх куточках землі.

Про трудову дружбу, яка з'єднала молодих сталеварів Максима і Мухтара, розповідає «Робітнича балада». Українець і казах за комсомольськими путівками прибули на металургійний завод. Тут, біля доменної печі, жар якої гарячіш від сонця, гартувалася їхня дружба. Поет показує пелегку працю металургів, які вдень і вночі ведуть суперечку з вогнем. Автор і сам запалиється пафосом їхньої праці, захоплено слідкує, як у домні, пробиваючись на простір, вирує чавунна лава. Та ось радісне звучання балади несподівано змінюється тривожним настроєм. Трапилося нещастя. Пролунав вибух, і лава розпеченої шлаку прорвала льотку, почалась пожежа. І тоді Максим не роздумуючи кинувся в полум'я, щоб ліквідувати аварію. На допомогу безстрашному юнаку приходить його друг Мухтар. Вони ризикують життям, щоб врятувати домну, дати країні метал. Їхня комсомольська переконаність, їхня дружба виявилися сильнішими від вогню. Поет, оспівуючи трудове дерзання і братство молодих робітників, показує юному читачеві, якою повинна бути справжня радянська людина, що живе інтересами всього колективу, всього суспільства.

Глибоко западає в пам'ять образ старого грузинського виноградаря Шалви, створеного Б. Чалим у поемі «Зустріч». Щедрий на доброту, привітний і мудрий Шалва — це яскравий національний характер. Автор не вип'ячує колоритних деталей, зовнішніх ознак, етнографічних і мовних особливостей. Самобутність характеру старого Шалви поет вбачає у його ставленні до людей, до своєї справи, в умінні спілкуватися з молоддю, знаходити такі слова і докази в підтвердження своїх думок, які не просто переконують співбесідника, але і спонукають до нових роздумів, до рішучих дій. У всьому, що розповів Шалва, — а говорить він просто і задушевно, без найменшого позерства і претензійності, — прозирає народна мудрість, прагнення передати свій багатий життєвий досвід іншим, відчувається його безмежна віра в талант і можливості

людини, давня, випробувана часом любов до рідної землі, до Радянської влади. Перед нами не просто старий досвідчений грузин. Перед нами грузинський трудівник нової, соціалістичної формaciї, в думках і ділах якого древні грузинські звичаї тісно переплелися з традиціями нового життя.

Сила людського братерства і солідарності знайшли образне відображення і в іншій баладі Богдана Чалого — «Спасибі вам, руки!». Герої її — селянин у рипучих чоботях, молоденький військовий, жінка, яка проводжала до школи сина-першокласника, старий грузин і два студенти-африканці — ніколи раніше не були знайомі. Не знали вони і маленької дівчинки, которую зовсім випадково побачили на поручнях балкона висотного будинку. Бавлячись, дівчинка ненароком сковзнула з поручня і, ухопившись рученятами за прут, повисла над київською вулицею. Вона б загинула, розбилася б, якби в цю мить внизу, під балконом, певізмкнулися руки незнайомих їй і одни одному перехожих:

Мить — і виade.
І в трагічу цю пору
Хвилюю руки зметнулися вгору.
Ніжні й натруджені,
Білі і чорні
Руки ласкаві,
Рішучі, моторні.
Руки невтомні,
Що пестити вміють.
Руки, що сіють,
Будують і шиють.

Слава рукам,
Роботячим, умілим!
Дівчинка впала,
Неначе на килим...

Відданість темі дружби проявляється не тільки у віршах, поемах і баладах поета. Він давно здобув ви-

знання і як чудовий перекладач, який пропагує серед українських дітей все те краще, що створили і створюють дитячі поети різних національностей.

В усіх-усіх республіках живуть його друзі-письменники, з якими він листується і зустрічається, твори яких перекладає українською мовою. А перекладає він тільки тих, хто близький йому по духу, за ідейним устремленням.

«Для мене, письменника,— говорив Богдан Чалий,— це не просто переклад з однієї мови на іншу, а ще й знання тих людей, яких я перекладаю, душевна причетність до їхньої творчості, до їхніх справ, щира повага до тих ідеалів, яким вони служать, будучи пропагандистами комуністичної школи виховання дітей. Мене приваблює широта оптимізму їхньої творчості, життерадіність, віра в ленінські ідеали, високе звучання інтернаціональної теми в їхній поезії».

Однією з перших перекладацьких робіт Богдана Чалого були вірші С. Я. Маршака, згодом — поезія Назима Хікмета «Пастух Алі». Богдан Чалий був серед тих, хто перший зустрічав Хікмета після його звільнення з турецької тюрми, потому неодноразово бачився з ним у нього вдома, в Москві, в Києві, у Фінляндії. Українські діти добре знають вірш Сергія Михалкова «На батьківщині Леніна» в перекладі Богдана Чалого, а також «Індійську легенду» Мірсаїда Міршакара, «Сорок сестричок» Гульчехри Сулайманової, вірші Каюма Тангрикулієва, Василя Вітки, Георгія Граубіна, Анатоля Велюгіна, Грігоре Вієру, Кукурі Гогіашвілі, Дамби Жалсараєва, Максима Танка, Аршавіра Дарбні, Еллен Нійт, Костаса Кубілінскаса, Нури Байрамова, Раїма Фархаді.

Необхідно сказати, що і сам Богдан Чалий свою талановитою творчістю надихнув багатьох чудових поетів зайнчатися перекладом його віршів, поем, балад. Російською мовою його перекладали класики радянської дитячої і юнацької літератури Самуїл Маршак, Сергій Михалков, Михайло Свєтлов; кращі поети

союзних республік перекладають його твори різними мовами.

Оглядаючи всю творчість Богдана Чалого — від першого збірника віршів «Ясного сонячного ранку» (1947) до опублікованої в останні роки казки «Барвінок у школі», бачиш, як факти великого життя органічно входять у його книжки, помічаєш ідейно-художню спорідненість цих книг з творами чудових дитячих письменників минулого і сучасного.

Особливо хотілося б відзначити добрий вплив на творчість Богдана Чалого талановитих українських радянських письменників Наталі Забіли та Івана Неходи, твори яких увійшли до золотого фонду вітчизняної літератури. Адресуючи вірші дітям молодшого шкільного віку, ці поети охоче звертаються до образів народних пісень, казок, загадок, приказок, українських дум, які донесли до наших днів геройчний епос далекого минулого. Їхній поезії притаманні народнопісенна музикальність, національна самобутність, ліризм. У старовинні традиційні форми вони вміло, з великом тактом вводять нових героїв, наше сьогодення, і загальновідомі народні сюжети завдяки цьому стають невідізнаними, переосмислюються на сучасний лад, доносять до маленького читача прекрасні прикмети радянської дійсності, розкривають новизну людських стосунків, творчої праці.

Традиційна форма в їхній творчості набирає зовсім іншого відтінку, близького і зрозумілого сприйняттю сучасної дитини. Автори нерідко «оживляють» вірш детиною вигадкою, народним жартом, пустотливим дитячим гумором.

Поетичні уроки старших представників української літератури не минули для Богдана Чалого даремно: він прагне глибше освоїти незліченні багатства народного художнього слова, досягаючи органічного сплаву фольклорних традицій з традиціями сучасної української дитячої поезії.

До числа найвизначніших літературних казок, ство-

рених в дусі українського фольклору, слід віднести цикл його поетичних казок про Барвінка. Поет працював над ними біля десяти років. У його творчому доробку це найбільші, і, мабуть, найвизначніші твори, які користуються заслуженою популяреністю.

Казки про Барвінка ввібрали в себе, з одного боку, народну казкову поезію, з другого — продовжили художній пошук інших українських дитячих письменників-казкарів, збагатили традиційний жанр літературної казки.

Поклавши в основу свого твору усні перекази про барвінка — польову квітку, яка в допомогою чарівної сили стає хлопчиком-Барвінком, Богдан Чалий створив зовсім нового казкового героя.

Барвінок і його друзі: Ромашка, добра і мила дівчинка, Коник Дзвоник, що став їому бойовим конем, — головні персонажі казок.

При першому, поверховому знайомстві з ними, може здатися, що вони нічим не нагадують попередніх поетичних героїв Богдана Чалого, а самі казки випадають жанрово і тематично із загального реалістичного русля його творчості.

Той, хто так думає, очевидячки помиляється. Якщо уважно проаналізувати казкові твори про Барвінка, можна переконатися, що і тут автор не відмовився від своїх попередніх письменницьких уподобань і устремлінь, від своєї головної, наскрізної теми — теми міжнародної солідарності борців за народне щастя. Тільки на цей раз улюблену свою тему він розкрив через казковий сюжет, через казкових героїв.

Як ми вже переконалися, читаючи балади, Богдана Чалого завжди приваблювала хлопчача натура, яка прагне подвигу, сміливих вчинків, рішучих дій, участі у важливих, «дорослих» справах.

А хіба маленький Барвінок не такий?

Першу казку циклу автор назвав «Як Барвінок ставгероєм». Хоч Барвінок і малий на зріст, але не з по-лохливих. Відвага і кмітливість допомагають йому

перемогти недругів, могутніших і вищих зростом. Він безстрашно вступає в поединок з підступним і зубатим Тхором, хоробро веде бій з цілою армією жучків-довгоносиків і колючих бур'янів на чолі з жорстоким дарем Осотом.

Ратні подвиги він здійснює не задля особистої слави, не задля власного задоволення і користі. Він поспішає на допомогу ображеним і нещасним, виручає з біди безвинного Півня, вириває з рук всемогутнього Будяка бідну Ромашку, шукає заповітний скарб для своїх друзів і з дня у день трудиться невтомно.

По-казковому розкриває автор тему праці, показує силу дружби, прищеплює дитині думку про необхідність постійно вчитися, готувати себе до великої праці, до переборення труднощів в ім'я благородної гуманістичної мети. Дія казки відбувається у фантастичній країні, але по цілому ряду прикмет ми вгадуємо реальні факти, реальну дійсність, реальних героїв. Своєю ідеєю, мораллю казка спрямована в сьогодення, на сучасних дітей.

Актуальна за своїм політичним і громадянськимзвучанням і друга казка — «Як Барвінок і Ромашка у вирій літали», в якій ідеться про нові пригоди маленьких героїв у тропічній країні Тулумбас, куди з настанням холодів полинули вони на крилах лелек.

Батьківщина і чужина — про це часто розмірковують герої казки. Тема патріотизму, вірності рідній землі хвилює письменника. І по тому, як казкові персонажі бережуть у серці цю вірність, оцінюється їхня істинна людська гідність. Барвінок і Ромашка глибоко зневажають дворушника Тхора, який продав свою дрібну душу заморському царю Бамбуку, почав прислужувати панам-експлуататорам. Жалюгідний відступник сподівається погрозами і підступами примусити Барвінка і Ромашку зрадити рідний народ, залишивши назавжди в заморській країні, відректися від своїх переконань.

Та ба! Непокірні маленькі герої не тільки катего-

рично відмітають мерзенну пропозицію зрадників, але й допомагають біднякам Тулумбаса звільнитися від рабства, від тяжкого ярма, в якому тримав їх цар Бамбук і його прихвосні.

Світлою мрією про весняне оновлення життя, про людське братство овіяна і казка «Барвінок і весна». Саме за цей твір Богдану Чалому у 1974 році на XIV конгресі Міжнародної ради по дитячій та юнацькій літературі присуджений Почесний диплом Міжнародної премії імені казкаря Г. К. Андерсена.

Весна сама по собі не приходить, її потрібно відвідувати у зими — така головна думка казки. Автор і тут використовує традиційні образи народної творчості. При цьому він ніде не повторює сюжетно і тематично те, що вже відомо, наповнюючи старі образи сучасним змістом. Навіть чарівна дудочка, знайома з багатьох пародних казок, тут відіграє, так би мовити, помітнішу, вагомішу роль, ніж раніше. Вона своєю мелодією не просто вітає прихід весни, але й закликає людей підніматися на боротьбу за весняні радощі на землі. Дудочка, захована в дуплі старого Дуба, даетсяя в руки не всікому, а лише тому, хто доведе свою добруту, чесність і хоробрість у бою і праці. Крізь всі випробування пройшли завзяті герої казки — Барвінок і Ромашка — і завоювали право просурмити на чарівній дудочці весняну мелодію. Вони принесли з собою весну. В цьому їм допомогли Синичка, Білка, кабан Захрюка, працелюбні Бджоли і Мурашки. Без друзів важко було б звільнити землю і її жителів від усього того, що гальмувало прихід весни — від невігластва і неграмотності, від пияцтва і куріння, від ворожнечі і обману. Старий Дуб правильно сказав: «Провістить весну неважко — захищати слід її!»

Барвінок і Ромашка виявилися хорошими захисниками весни, сміливими і щирими друзями всіх чесних людей землі.

Один із провідних поетів Країни дитинства, лауреат премії комсомолу України імені Миколи Остров-

ського, Богдан Чалий і в казці лишається незмінним у своєму прагненні виховувати в юних серцях почуття класової солідарності, почуття інтернаціоналізму і полум'яної любові до рідної Радянської Вітчизни. Розвиваючи гайдарівські традиції у своїй поетичній творчості, він показує приклад товаришам по перу. Приклад громадянської зріlostі і активності. Приклад вірного служіння народу, партії.

Володимир Разумневич

Вірші, балади

ВЕСНА

Ясного сонячного ранку
сосна важкий зронила сніг.
Струмок, співаючи веснянку,
по тихій вуличці побіг.

Горобчик — скік. Злетів напиться
дзвінкої, чистої води.

— Не пий холодної водиці,
застудиш горлечко, зажди,—
сміється Власик.

Та не хоче
горобчик слухатись ніяк,—
веселій крильцями тріпоче,
полоще пір'я так і сяк.

Навустріч ранку золотому
вже мчать бурхливі ручай.

— Цвірінь, цвірінь!
Біжи додому,
ладнай кораблики свої!

І потім з щебетом щасливим
злетів горобчик.

Даль ясна.
Сповзає сніг. Синіють ниви.
Прийшла весна.
Прийшла весна.

МАКСИМКОВІ ЛИСТИ

Підростає син Максим,
Повний сонця, ласки.
Мчить дитинство поряд з ним
На вітрилах казки.
Він гасає по степах,

По лісах, долинах.
Чуб костищами пропах,
Попіл на колінах.

Він до школи навпрошки
Чимчикус вранці.
Стиглі яблука й книжки
Торохтять у ранці.

Скоро хлопцю вісім літ!
До такої дати
Іменинникові слід
Подарунка дати.

— Що б, Максиме, ти хотів?
Є ж якась потреба?
— Дай конвертів. Сто листів
Написати треба!

Зустрічав я диваків...
Хто ж ті адресати?
— Дітям всіх материків
Хочу написати.

Сто конвертів,— каже син,—
Понесуть листи ці.
Сто листів у сто країн
ПолетяТЬ, мов птиці!

У Сахару і в Малі,
На Цейлон і в Пловдив,
Де живуть братки малі,
Діти всіх народів.

І охоче сто хлоп'ят
Запакують в ящик,
І пришлють нам сто хлоп'ят
Саджанців найкращих.

Манго й бук, непальський граб,
І бамбук зелений,
І могутній баобаб,
І канадські клени.

Посаджу я сто дерев,
Щоб весною й літом
Заспівали сто дерев
Листям розмаїтим.

З баобабом у рядку,
Мов під парасольку,
Українську, гомінку
Посаджу топольку!

І вона, струнке дівча,
Аж засяє в квітні...
За проспектом Ілліча
Буде парк всесвітній!

В УСІХ-УСІХ РЕСПУБЛІКАХ ДРУЗІ є У НАС

Хлопчик з Грузії, Захарія,
у листі писав: «Панас,
приїзди-бо на канікули,
влітку хороше у нас!»

А Панас його запрошує,
з України шле листи:
«Дуже я тобі радітиму,
генацвале¹, приїзди!»

Сталось от як: до Захарії
в гості вирушив Панас,

¹ Генацвале (*груз.*) — друг.

а другок його із Грузії —
до Панаса, у Донбас.

Вдалину експреси
 лінуть.
Швидше, швидше
 кожну мить.
З них один —
 на Україну,
другий —
 В Грузію спішить.

За вікном земля квітує,
Як же хороше навколо!
Кожен з хлопчиків міркує:
«Чи мене ж чекає друг?»

На станції
зустрілись
поїзди.
— Захарія?
— Панасе?!
— Ти куди?
— До тебе їхав, друже мій
Панас.
Тепер поїдем в Грузію,
до нас!

А друг йому:
— Товаришу, стривай!
Спочатку ти до мене
завітай.

Тим часом
Вдаль промчались
поїзди.
— Куди ж тепер поїдемо,
Куди?

І тоді рішили хлопчики:
— В путь до третього дружка!
В Ленінград, у гості їдемо
до Васильєва Сашка.

Потім втрьох — у Білорусію,
Потім в Грузію, в Донбас,—
бо в усіх-усіх республіках
рідні друзі є у нас!

БАЛАДА ПРО СОЛОВ'ІВ

Білий красень плив по морю,
Наблизився до Босфору.
Вгору, в хмари корабель,
Кожна хвиля — мов щабель.

Чорне море справді — чорне,
Коли небо тьма огорне.
Перед штормом день, як ніч.
Сонце блимає, мов сич.

Синій березень надворі,
А студений вітер в морі.
Налягає ще і ще.
Моряків сніжок січе.

Та, либонь, весна весною...
В хмарах відгомін луною,
Журавлів, гусей ключі,
Дивні крики, мов плачі.

Ніби птаство б'є тривогу:
Не згубити б ту дорогу,
Що веде у рідний край,
Де палац — простий сарай.

В капітана молодого
Теж у голосі тривога:
— Гей ви, гуси-журавлі,
Чи не лячно в сірій млі?
Бережіться злого штурму,
Що несе годину чорну!

З неба, вирівнявши стрій,
Проскрипів ватаг старий:
— Не турбуйся, капітане,
І снаги, і волі стане!
Не крізь пам'ять — крізь серця,
Крізь віки дорога ця!
Що нам бурі в високості,—
Ми ж додому, а не в гості!
В рідні селища, в гай.
Ну, а ви — в які краї?

Капітан гукнув: — До друзів!
Сперш у докерів-французів
День чи два. І знову в путь,
Нас брати-ангольці ждуть.

Тої ж миті посивілі.
Кряжем здиблися хвилі.
Бриє вітер, валить з ніг,
Чортариєм дощ і сніг.

Капітан відразу в рубку.
— Повний хід! — сказав у трубку.

Вгору, в хмари корабель,
Вище й вище на щабель.
Потім кинуло в безодню,
Мов горішок в чорну бодню.

— Повний хід! — І знов до хмар
Підлітає «Комунар».

П'ять годин — сувора втіха.
П'ять годин — і стало тихо.
Лютота вимотала вищерть
Велетенська круговерть.

Коли вітер віщух, завмерши,
Капітан помітив перший:
З висоти летять навскіс
Темні грудочки якісь.

Тихо падають додолу
На обшивку захололу,
На корму, на хитру снасть,
Що на мить опору дасть.

Може, це метеорити
Прилетіли, щоб згоріти?
Чи незнаний досі град
Раптом випав? Ні, навряд!

Гості з неба дивні трішки —
В них і дзьобики, і ніжки...
Вкриті пір'ячком, живі!
Бідолашні, звідки ви?

Капітан зітхає тяжко,
У руці — маленька пташка.
Гріє подихом її.
— Перелітні солов'ї!
Гей, матроси, що робити?
Хоче лихо пісню вбити.
Без пташиних голосів
Мертвий сад, нема лісів!

Потерпілих від циклону
Всіх зібрати — ї до салону!
Та щоб кожен птах поїв!
Порятуймо солов'їв!

Кок сказав: — Подумать мусим...
Де ж у морі взяти гусінь?
В нас ні мух, ні комарів.
Не для них я борщ варив.

Спершу, затишок дамо їм.
Відігрієм і напоїм.
Біля дружнього вогню
Обміркуємо меню.

Розпочавсь аврал веселий.
Не тікають новосели.
Не бояться теплих рук.
Розуміють кожен рух.

Соловейки завмирають,
Коли їх у гурт збирають
В безкозирки і в коші.
Обережно, не спіши!

Після грізного полону
Гарно в затишку салону.
Кок гукнув: — Іде на лад,
Гості дзъобають салат!

Просвітліло навкруги.
Вже й турецькі береги.

За кордон птахів не возять.
Політали там і — досить.
Ждуть у рідному краю,
Щоб затвохкали в маю.

Все це так. Слова словами,
Тільки ж лихо з солов'ями!
Далеченько їм летіть.
Капітан сказав: — Заждіть!
Викликай, радист, столицю.

Доповім Москві про птицю.
Напряму, браток, зв'яжи.
Корабель — на рубежі!

Адмірал, моряк бувалий,
Програмів: — Чого ж ви стали?
Всім: рятуйте солов'їв!
Це наказ мій. Зрозумів? —
Мить помовчав у задумі.—
Повертайсь назад, в Батумі.
Там — сприятливий прогноз.
Отже, будь-яких загроз.
Дорога пташина кожна.
Вам баритися не можна.
Ці птахи... Велика честь...
Капітан у трубку: — Єсть!

Здивувались на Босфорі
Турки, стражники суворі:
Розвернувся корабель,
До своїх поплив земель.

Потім ранок був, як квітка.
Увійшли в Батумі швидко.
Аж сміявся зелен-край.
Капітан гукнув: — Летіте!
Відкривайся, білий світе,
Для нових пташиних зграй!

Линьте, канівські й рязанські,
Сквирські, курські та кубанські
Голосисті солов'ї.
Від Карпат і до Алтаю
Батьківщина вас вітає,
Тож оспівуйте її!

СПАСИБІ ВАМ, РУКИ!

Ранок ішов
По великому місту,
Повний весняного
Буйного змісту.

Порвані хмари
Над площами мчали,
Дзвінко в дворах
Горобці цвірінчали.

Кошичок з квітами
В літньої жінки
Тихо мережили
Теплі сніжинки.

Проліски з рук
Переходили в руки.
Гордо на вітах
Гойдалися круки.

Пахло калюжами,
Пахло вербою.
Березень кликав
Усіх за собою.

Світиться ранок.
Спішать звідусуди
Жываві, хоч трохи
Невиспані люди.

Шумно в тролейбусах —
Жарти і смішки.
Декотрі — їдуть,
А декотрі — пішки.
Муляру близько
До праці, до діла.

Ось він несе
У відерцях білила.

Ну, а з вокзалу,
Де чміхає потяг,
Йде селянин
У рипучих чоботях.

Офіціант
З ресторану «Динамо»
І перукар
Поспішають так само.

Йде лейтенант,
Аж на вулиці лунко.
Поряд — грузин
З мандаринами в клунку.

В куртках нейлонових
Два африканці.
До інституту —
Куди ж їм уранці?

З мамою в школу
Школярічок бравий.
Березень. Ранок.
У кожного справи.

Біля тролейбусних
Людних зупинок
Вікнами сліпить
Панельний будинок.

З п'ятого поверху
(Лоджія справа)
Раптом долинула
Пісенька жвава.

Хто там? Дівчатко,
Весняна синичка.
В кучерях — бантик,
Зелена спідничка.
Пнеться, по поручнях
Водить руками.
Поряд не видно
Ні тата, ні мами!

Взуті у капці,
Аж ковзають ніжки.
Жах! А воно
Не боїться нітрішки!

Де ж ви, дорослі,
Безпечні без міри?
Де ж ви, дорослі,
З цієї квартири?

Мама затрималась
В тъоті-сусідки,
Баба шукає
По ящиках нитки.

Цим скористалась
Маленька онука
І визирає
З балкона, мов з люка.

Можна ж зірватися,
Дівчинко мила!
Жах! А вона вже
На поручень сіла.

Вигукнув хтось:
— В небезпеці дитинка! —
Вулиця зойкнула,
Всі — до будинку,

Дядько в чоботях
І матінка з сином,
Сивий бухгалтер,
Військовий з грузином.

Два африканці
І ще якісь хлопці.
З відрами муляр
В лискучій спецовці.

Зводить грузин
Свої очі-жаринки:
— Злазь! Я віддам тобі
Всі мандаринки!..

Дівчинка, бавлячись,
Злізти хотіла.
Але ковзнуло
За поручень тіло.

Дівчинка прут
Рученятами стисла.
Дівчинка з криком
Над патовпом звисла.

Мить — і впаде.
І в трагічну цю пору
Хвилею руки
Зметнулися вгору.
Ніжні й натруджені,
Білі і чорні.
Руки ласкаві,
Рішучі, моторні.

Руки невтомні,
Що пестити вміють.
Руки, що сіуть,
Будують і миють.

Слава рукам,
Роботячим, умілим!
Дівчинка впала,
Неначе на килим...

Зблідла, налякана
Аж до знемоги,
Та неушкоджена
Стала на ноги.

З криком з парадного
Вибігла мати.
Кинулась доньку малу
Обнімати.

— Хто ж рятівник той?
Вшаную кого я? —
Всі рятували.
Немає героя!

— Стійте! — А вже
Розбрелися по бруку
Ti, хто підняв,
Простелив свою руку.

Дядько в чоботях
І матінка з сином.
Сивий бухгалтер,
Військовий з грузином.

Два африканці
І ще якісь хлопці.
З відрами муляр
В лискучій спецовці.

Березень. Ранок.
Птахів перегуки.
Березень. Ранок.
Спасибі вам, руки!

ПОРТРЕТ У ВІГВАМІ

В Канаду! В Канаду! Ждемо літака.
Нарешті підписано візу.
В червоний свій паспорт ховаю квитка
І все необхідне — в валізу.

Кладу сорочину, хай два кольори
Нечутно зливаються в пісню.
Беру й куманці — українські дари,
Що барвами славлять Опішню.

І сала шматок не принизить краси,
Не стане й часник на заваді,—
Простого, домашнього вряд чи з'єси
У англо-французькій Канаді.

Шукаю щоденника — де це він зник?..
Укладено речі останні,
І зверху лягає з півнями рушник,—
Будитимуть нас на світанні.

Я змалку у мріях не раз і не два
Літав за моря-океани,
Туди, де стогнала пружка тятива
І мчали на бій індіани.

Я з радістю мчав ірокезам навстріч,
Свободою їхньою марив
І чув серед пралісів стомлений клич
Відважних братів-делаварів.

Їх житла, їх землю палив і трошив
Чіпкій блідолицій хапуга...
Англійські гвинтівки палили з кущів,
Вилась над Канадою пуга.
У цілому світі дитячі серця
Належали вам, індіани!

Чи й зараз існує трагедія ця?
Збирайтесь в дорогу, кияни!

Пролинула ніч. На годиннику сім.
Уже вилітати пора нам.
Гукає мій син, восьмирічний Максим:
— Привіт передай індіанам!

Над полюсом лине радянський літак...
Гренландії синій кавалок.
А потім сяйнув, мов натертий п'ятак,
Нью-Фаундленд, острів рибалок.

Хлюпнула потоком вогнів магістраль,
Осінньої ночі жарина.
Пливуть хмарочоси. Здоров, Монреаль
На річці Святого Лавріна!

В готелі зустрілися нам земляки,
Чужої землі хлібороби.
На мітинг якийсь прибули здалеки
З ланів та лісів Монітоби.

Спитаєте, звідки в Канаді взялись
Ці фермери, дужкі і вперті?
В Канаду втікали вкраїнці колись
Від злойій голодної смерті.

Вкривали цю землю своїми кістями,
Верталося горе з процентом!
І все ж вкоренились.
Говорять, як ми,
Та з сильним англійським акцентом.

Розпитують, що на Вкраїні нове,
Їм галицькі сняться вокзали,—
Душа на дідівщині й досі живе,
А ноги навік повзували.

Дарую канадцям дзвінкі куманці.
Радіють моїм сигаретам.
І кожен, схвильований, гріє в руці
Значок з Іллічевим портретом.

Питають, чи довго пробудемо тут,
Які наші думи і плани.
Кажу, що хотів би проясти маршрут
В місця, де живуть індіани.

І ось поринаєм в кленові ліси,
Співають стрункі автостради,
Від нас не ховають своєї краси
Багряні простори Канади.

Озера, і ріки, і сині гаї
Допитливим оком вбираю.
Та все приглядаюся, де ж хазяї
Цього дивовижного краю?

І негрів тут бачив, і німців зустрів,
Голландців, арабів і шведів,
А от індіанів з Країни Бобрів
І досі в путі не угледів.
Зненацька повився за річкою дим.
Узлісся, оточене дротом...
Слинився автобус.

— Богдане, ходім! —
Гукають канадці.

— А що там? —
Читав я, що ця лісова сторона
Ще й нині багата на звірів.
Добрячі вольєри... А де ж звірина?..
Поглянув — очам не повірив.

Не олень за дротом, не бурий ведмідь,
Не красені прерій — бізони:

Між соснами селище мирне димить
У колі тюремної зони.

Ворота відчинено. Можна зайти.
А щит пригощає словами:
«Оглянь резервацію «Вовчі хвости»,
Оглянь індіанські вігвами».

Чорняві хлоп'ята помчали навстріч.
Шугали то вліво, то вправо.
Замурзані сонечка їхніх облич
Очицями сяяли жваво.

— Купуйте в нас луки і гострі ножі!
Сокиру і тотем ворони! —
Кричали, крутилися,
наче вужі,
Веселі маленькі гурони.

— Ми хочемо їсти! — гукали вони.—
Туристи нам дуже потрібні!
Ми вбогі й голодні — з чиєї вини?
Давайте-но мідні і срібні!

Тут повагом вийшли дорослі у двір,
Завмерли барвистим сузір'ям.
Вбрання індіанське аж вабило зір,
Оздоблене хромом і пір'ям.

М'які мокасини, штани шкіряні.
На стані цяцькований ремінь.
Орлині носи, мов відлиті з броні,
Тугі підборіддя, що кремінь.

Підкинули вгору смугасті списи.
У воїнів очі горіли.
А збоку — розлючений посвист оси,—
То з луків зірвалися стріли.

Під бубни, під вигуки ноги міцні
Рухнулися в строгому танці.
Дитинство далеке вертали мені
Завзяті брати-індіанці.

І я вже не бачив ні дроту, ні грат...
Канадець промовив:

— Богдане!

Поглянули ѹ годі, бо цей маскарад
В добрячу копійку нам стане!

А що нам ті гроші?
Віддам з гаманцем
Туристські розмінняні гроші
Гуронові з мужнім відкритим лицем
Чи вам, мої діти хороші!

Я так і зробив би, та дужа рука
Притримала діло буденне:
Стрункий індіанин схиливсь до значка,
Що сяяв на грудях у мене.

Він вигукнув: «Ленін!» — і воїни всі
Мене оточили стіною.
Розпатлані голови в буйній красі
Схилилися переді мною.

Я знітився навіть, признаюся вам,
Схвильований честю такою.
Та сміло ступив у просторий вігвам,
Де м'ятою пахло гіркою.

На шкурах ведмежих спокійно сидів
І стрів мене з братнім довір'ям
Один з найстаріших у світі вождів,
Прикрашений північним пір'ям.
З-під сивих, кошлатих, мов праліси, брів
Дивився привітно і строго.
Посріблену лульку неквапно курив,
Аж вкутала хмарка старого.

— Спасибі, мій сину, що в рідний мій ліс,
У цю резервацію вбогу
Ти Леніна в серці своєму приніс,
Важку подолавши дорогу.

Ми любимо Леніна. Віrim йому!
Всією душою радію,
Що світять нам ленінські думи крізь тьму,
Даруючи людям надію.

Ще в пору дитинства, в Симбірську своїм,
Задовго до битви з царатом,
Він звався гуроном, бождем бойовим,
Коли вони гралися з братом.

Виходить, віл став індіанським вождем
Раніше, ніж вашим, мій сину!
Ми з ним лихоліття своє переждем,
До нього я думами лину...

Великий Ведмідь похилився вперед,
Запону підняв над віконцем,
І раптом побачив я диво-портрет,
Осяяний стомленим сонцем.

Знайомо дивився на мене Ілліч,
Гаптований травами й зерном.
Приклала свій усміх до ленінських віч
Земля індіанська, озерна.

Натруджені руки старих матерів
Над ним чаклували в натхненні,
Щоб чулися в ньому і шептіт борів,
Озера і віти зелені.

Щоб кожен, поглянувши, міг зрозуміть,
Що згинуть і кривда, і злидні!..
Обняв мене тричі Великий Ведмідь,
І ми попрощались, як рідні.

КАЗКА ПРО ТУРКМЕНСЬКИЙ КАВУН

В краю, де хмаряться піски,
Росла цупка колючка.
Гойдала пагони шорсткі,
Стирчала, наче ключка.

Колючку брали всі на глум —
Природа, звірі, люди;
Палила спека, рвав самум
І шарпали верблюди.

І все ж вона могла колоть,
Бо мала дужий корінь,
Який пісків гарячу плоть
Пронизував, як шкворінь.

Доп'явсь цей корінь до води,
Вмочив шорстку борідку,
Щоб підійняти вряди-годи
Вгорі благен'ку квітку.

Ніхто цю квітку не любив:
Торкнеш — поколеш пучки,
І не один знічев'я збив
Холодний цвіт колючки.

Та якось раз прийшов дідусь,
Сказав: «Глумитись годі!
Я ще плодів на ній діждусь,
Ще буде нам в пригоді!»

Зареготав навколо люд:
— Жартуєте, а сивий!
Що принесе вам дивний труд?
Чи яблука, чи сливи?

Дідусь ножем відтяв стебло
І в корінь, при основі,
Заклав, це видно всім було,
Зернинки кавунові.

Тут корінь — в слізозі.
Але дід
Заклеїв ранку варом:
— Тепер уславиш ти свій рід,
Ростимеш ти недаром!

Трудився корінь день і ніч,
Істота він сумлінна,
І повилася життю навстріч
Оновлена стеблина!

А вже за місяць — дивина
Старому в нагороду...
О ні, такого кавуна
Ніхто не бачив зроду!

Кавун той звівся, мов гора,
Зелена, прохолодна.
О, стільки щедрого добра
Не вмістить овоч жодна!

Коли дідусь відтяв шматок —
Веселка з переливом!

Дід частував усіх діток
П'янким солодким дивом.

Аж напиналися пояски!
Де сік скотивсь — відразу
Перетворилися піски
На трепетну оазу.

І зацвіли сади аж ген,
Пустелю взявши в пастку...

Мені повідав друг-туркмен
Опю правдиву казку.

ХОРОШІ ІМЕНА

I

Поміж гір, то вниз, то вгору,
Мов кораблик серед хвиль,
Біг у теплу літню пору
Голубий автомобіль.

На шляху крутім, блискучім
Зайчик сонячний кружля.
Навкруги — зелені кручі,
До небес — бори дрімучі,
Криму славного земля.

Підкоряються простори
Комсомольцю-водію:
Він везе на Чорне море
Юних ленінців сім'ю.

Ви погляньте, хто в машині,—
Звідусіль товариші:
Із Росії, з України,

І литовці, і грузини,
І казахи, й чуваші.

Хто в сорочечці-обнові,
Хто — в бешметі, в газирях,
Хто — в халатику шовковім,
Хто — вишиванку одяг.

Всім тут весело, чудово,
Діти всі — одна сім'я.
Всім російська тепла мова
Зрозуміла, як своя.

Похилились раптом гори,
За Гурзуфом даль ясна.
Здрастуй, море неозоре,
Сонцеграйна далина!

ІІ

— Приїхали! Приїхали! —
Навкруг лунає спів.
Засмаглі піонери
Стрічають новачків.

А ми по морю плавали!
— А ми вже...
— Та заждіть,
Гостей своїх спочатку
В приймальню одведіть.

Хай миються, одержать
І майки, і труси! —
Стурбованіх вожатих
Лунають голоси.

Ось перші дві подружки
Підходять до стола.

Одна — вкраїнка, друга —
З туркменського села.

В туркменки чорні коси
Й гаптovanа, нова
Красива тюбетейка
Голівку покрива.

І платтячко червоне
Їй дуже до лиця.
Сподобалась одразу,
Нам дівчинка оця.

Запитує вожатий:
— Звідкіль ти?
— Із Яник.
— А татко де працює?
— Колгоспний чередник!

— Як звуть тебе?
— Оксаною!
— Оксаною?
— А так.
— Ім'я ж яке хороше! —
Всміхається юнак.

— Хороше! — всі гукнули.—
Та з давніх же давен
Ми чули на Вкраїні
Найбільш таких імен!

Тоді дівчатко друге
Звелося край стола:
— А я із України
У табір прибула!

Лукавими очима
Навколо погляда,

Волоссячко русяве
З-під хусточки спада.

Сорочечка шовкова
Їй дуже до лиця.
Сподобалась одразу
Нам дівчинка оця.

— Я родом із Полтави.
Татусь о цій порі
Нове, красиве місто
Будує на Дніпрі.

Подружку звати Оксанка.
Цікаво ж знати вам,
Що татко мій туркменським
Назвав мене ім'ям.

Я — Гюль!
Це значить — квітка!.. —
Гукнула дітвора:
— Вітаймо, друзі, квітку
З широкого Дніпра!

Та тільки... Як же сталося?
Загадка. Дивина!
По дружбі ви змінялись,
Чи як, на імена?

Тоді вожатий мовив:
— Сьогодні на зорі
Цікаве щось дівчатка
Розкажуть при кострі.

III

Спustився тихий вечір
На берег золотий.

Камінчиками грає
Під зорями прибій.

Літають по алеях
Тремтливі світляки.
До вогнища зійшлися
Дівчатка й хлопчаки.

І от звучить утиші
Історія імен:
— Живуть на світі друзі —
Вкраїнець і туркмен.

Разом за мир боролись
Її і мій татусь.
Звільняли від фашистів
Вкраїну й Білорусь.

Ішли якось в розвідку
Два друга пліч-о-пліч.
Був бій. І друзів тяжко
Поранило в ту ніч.

Як їхали додому,
Таке сказав один:
— Ім'я твоє хороше
Носитиме мій син!

Обняв його товариш:
— На дружбу вікову,
Як буде син у мене —
Ім'ям твоїм назву!

Але...
Та що й казати,—
Ви ж бачите самі:
З'явилися у друзів
Не хлопчики, а ми!

Прекрасні українські
Й туркменські імена!
— Прекрасні! — прогриміла
Над морем далина.

Палає дужче й дужче
Найліште із багать,
І діти різних націй
Обнявши сидять.

І от звелись, і пісня
Летить в безхмарну шир:
Про дружбу всіх народів,
Про партію, про мир.

БАЛАДА ПРО ЖИВОГО МАНЕКЕНА

В Лондоні, на вулиці широкій,
Де магазин дитячого вбрання,
Немов несправжній,
Хлопчик синьоокий
Увагу перехожих зупиня.

Стойть він у вітрині нерухомо,
І тільки очі світяться, живі.
Він — манекен.
Для продажу на ньому
Пальто й костюм
І шапочка —
Нові.

А за прилавком —
Крамар насторожі:
У нього крам високої ціни.
Його дратують
Люди перехожі,
Бо не купують одягу вони.

І трапилось —
по вулиці отій
Сер Ласкі
з сином їхав,
Багатій.
З нудьги
навколо глянув
Панський син:
За склом автомобіля —
Магазин.
До батька він:
— Купи нове пальто! —
І зразу ж
Зупиняється авто.
З машини
Вдвох
повільний
Роблять крок
Сер Ласкі
І похнюплений синок.
Вітрина.
Мовив батько:
— Глянь-но, Бен,
Он бачиш,
твого зросту
Манекен.
Як хочеш,
Миттю знімем ми оце
З плечей його
Коштовне пальтеце!

Подумав Бен...
Пита:
— Скажи мені,
Хлопчина цей —
Опудало чи ні?
Хотів би я
Торкнутъ його

За ніс! —
І лоба до вітрини
Бен притис.
Зненацька
Бен підскочив,
Сміючись:
— Він кліпає очима,
Подивись! —
І справді:
Манекен почервонів,
І гнів
Хлопчині очі
Запалив.
Погрозливо звелася
На панка
Худенька
Манекенова
рука.
— Не смійся,
злий хлопчиську! —

Слуха Бен.—
Я хлопчик,
Я несправжній манекен!
Фашисти вбили тата
У бою.
На хліб тут заробляючи,
Стую!

Щось хлопчик той
Сказати
ще хотів,
Та крамар, наче яструб,
Налетів.
Почав його він бити.
І на тім
Сер Ласкі
мовив синові:
— Ходім!

Увечері по вулиці широкій
Іде голодне скривджене дитя.
Роботу втратив
Хлопчик синьоокий,
Вже не пальто на ньому,
А дрантя.

Стукочуть по асфальту черевики,
Куди ж іти бездомному вночі?

Шепоче хлопчик:
— Виросту великий —
Усіх наб'ю вас,
Кляті багачі!

1948 р.

В НОВИЙ ДІМ

Із цегельні нам машини
Возять цеглу й черепицю.
Йде робота без упину —
Любо-весело дивиться.

— Гух! — зліта сокира вгору.
— Дзу! — співає пилка дзвінко,
Вже селитимемось скоро
Не в хатині — у будинку.

А куди ж похилу хатку?
Що робитимемо з нею?
Пропонує хлопчик: — Татку,
здай стареньку до музею!

З оцієї хатки люди
Дивуватись будуть згодом.
А бабуся наша буде
біля них екскурсоводом.

Всі сміються, всі веселі.
Вже недовго будувати —
До чудесної оселі
Вибираємося з хати.

Край села, де осокори
Над рікою, на узгір'ї,
Виростає дім просторий
На колгоспному подвір'ї.

1949 р.

У НОВОМУ ДОМІ ПІСНЮ ЗАСПІВАЛИ...

— З новосіллям, друзі, з урожаєм! —
Гости йдуть. Радіють хазяї.
Чути скрізь:

— Найкращого бажаєм
Трударям колгоспної сім'ї!

Вже столи накриті, як годиться.
Круг столів — не лави, а стільці.
Крає мати свіжі паляниці,
Залива сметаною млинці.

Каке батько:

— Просимо сідати,
Комбайнери знатні, сіячі!

— Де ж Івась? — допитується мати.
Ось і він. Вбігає до кімнати,
Невеличку скриньку несучи.
Всі гукнули:

— Радіо, дивіться!

Сам зробив?!

— Конструкція нова.—
Мовив хлопчик.— Слухайте, столиця!
Довга хвиля... Чуєте? Москва!

Хор величну пісню починає,
Ясно так, мов поряд співаки.
— ШИРОКА СТРАНА МОЯ РОДНАЯ...—
Підхопили й гості залюбки.

І здалось: від їхньої артілі,
Від найдальших селищ до Кремля —
Вся країна тут на новосіллі
У сім'ї сільського коваля.

РОБІТНИЧА БАЛАДА

Про друзів, двох робітників,
Про мужні їх серця,
Про комсомольців-юнаків
Проста балада ця.

Один з Трипілля,
Звать Максим.
Казах працює
Поряд з ним —
Мухтар — надійний друг.
Завод — вогонь і рух!
Аж забиває дух.

Завод! Це слово любе нам,
З дитинства рідне нам.
Пошана й честь робітникам,
Творцям-будівникам!

Хто бачив домну, дивну піч,
Що виросла до хмар?
Вона клекоче день і ніч,
Розпечена, мов жар.

В ній плавлять люди — слава їм! —
Важкий чавун з руди.

Між них Мухтар
І наш Максим
Здружились назавжди.

На домні праця нелегка,
З чола струмує піт.
В напрузі розум і рука:
Чавун розплавлений шука,
Як вирватись на світ.

Він зліший, зліший кожну мить,—
Кипить безсила лютъ...
Його крізь льотку, як скипить,
В ковші глибокі ллють.

Приймай, народ, чавун і сталь,
Гарячу плоть машин!
Лягайте, рейки, в тиху даль,
Бий добрим молотом, ковалъ,
Лунай, веселій дзвін!

Мухтар підвісся:
— Ну, ходім! —
І витер піт з чола.
— Ходім! — обняв його
Максим.—
Поглянем, як діла.

Ідуть туди, де горнові
Кладуть металу шлях.
І грають вогники живі
Іскринками в очах.

Зійшли наверх товариші,
Поглянули униз.
Вже паровоз важкі ковші,
Гукаючи, підвіз.

Застигла збоку, мов солдат,
Націлена здаля
Ота найкраща із гармат,
Що глиною стріля.

Пушкар, коли метал стече,
Наміриться як слід,
І ця гармата затовче
Від жару білий хід.

Та ще не час. І враз — удар.
Зловісний грім луна.
Б'є з льотки полум'я до хмар,
А вниз — ріка страшна.

Прорвало льотку! Що робить?
Рішать негайно слід,
Бо водоспад червоний вмить
Страшних наробить бід.

Максим гукнув:
— Мухтар, води!
Мене облий! Хутчіш! —
Закрив обличчя — і туди,
Де палить все сильніш.

Вогонь і жар затьмили зір.
Торкнулись брів і скронь.
Лютує полум'я, мов звір:
— Я — сила! Я — вогонь!
Підійдеш — знищу нанівець,
Відступиш — не займу.—
Летів горою горобець
І впав у синю тьму.

А що ж Максим? В огні Максим
Гармату вже навів.
З'їдає очі жовтий дим.
Палає простір перед ним,
Як тисяча кострів.

Горить одежа, біль пече,
Та ось Мухтар підбіг,
Вода на голову тече.
— Ти вчасно, друже, встиг!

Гармата вдарила, і вщух
Вогонь. Мов не було.
— Максим, попий водиці, друг,
Обмий собі чоло!

До них спішать робітники,
Підручні, горнові.
Стоять на східцях юнаки.
— Живі, братки?
— Живі!

Стоять закіпчені, брудні,
В горілому вбраниі.
Стоять щасливі. І в огні
Не розгубились, ні!

Максим сказав:
— Нехитра річ.
Нема за що хвалити.
А головне, що наша піч
Не спиниться ї на мить.

Приймай, народ, чавун і сталь
Для фабрик, для машин!
Лягайте, рейки, в тиху даль,
Бий добрим молотом, коваль,
Лунай, веселий дзвін!

НОВОРІЧНА КАЗОЧКА

Серед сивих, мов зажурених, борів
Дід Мороза на галявині я стрів...
Синім сріблом
Гаптував він гілочки,
Сірим зайчикам
Мережив казочки.
Простирав зорі вечірній
Оксамит,
Кидав пригорщами снігу
В білий світ.
А надвечір,
Мов горішки золоті,
Впали зорі
На засніжені путьі...

Сперся Дід на калиновий посошок,
Потім гучно затрубив він у ріжок.
В тую ж мить
Перед Морозом, як завжди,
Шикувалися ялинки в три ряди.

— Гей, ви, доні,
Ви подружки борові!
Ви скидайте білі шубки снігові!
Ви вбирайтесь в намисто, у вогні,
Ось пісні вам, ось казки вам чарівні.
Через гори, через доли, крізь бори
Вирушайтے гостюватъ до дітвори.
Сам я з вами всю країну обійду,
Між дітей веселі кола поведу!
Ну, щасливої! Не гайтесь! Пора!
Всіх республік
Нас чекає дітвора.

Через гори, через доли і ліси
Йдуть ялинки небувалої краси.

А за ними, а за ними навпрямці
Скачутъ білочки, зайчата-стрибунці.
Лиш одна стойть ялиночка, одна.
Я дивлюся — розростатись почина!
Вище дуба молодого і сосни,
Вже небесної сягнула вишини.
Вище їй вище виростає —
Диво з див! —
Дід Мороз мені вроочисто пояснив:
— Ця ялинка, наче мрія золота,
З кожним роком
Вище їй вище вироста.
Бачиш хмарку? Як до неї досягне —
Теж одінеться у сяйво чарівне.
І колись під новоріччя — буде час! —
Всього світу
Діти зійдуться до нас.
Я для них оцю ялинку бережу,
Прощавай, бо запізнююся! Побіжу! —
І знепацька
Зник веселий чарівник.

Йшов зі сходу по країні Новий рік.
Гучно вдарили
Куранти у Кремлі...
Тепла хвиля
Покотилася по землі.

ДО МАРИНКИ

Дід Мороз крокує містом,
На будинки погляда.
Розвівається іскриста
Сніговиця-борода.

Сніг лапатий на шапчині,
Шапка в блискітках уся.

А вусища сині-сині
На обличчі дідуся.

Йде завулками з пакунком,
А навкруг — вогні й вогні.
Відбиває кроки лунко
По асфальту в тишині.

От спинився.
В цім будинку
Із бабусею жила
Жвава дівчинка Маринка,
Першокласниця мала.

Ось і двері.
Дід шукає
Електричного дзвінка.
— Стій! — почув.
Його торкає
За рукав чиясь рука.

Дід казковий розгубився,
Обернувся рвучко він:
З подарунками з'явився
Дід Мороз іще один.

Каже: — В мене
Теж гостинці!
Та не личить двом іти.
І мої, Сашко,
 Маринці
Передай гостинці ти...

Про таких дідів морозів
Нечував ніхто ніде!

Раптом — що це! — по дорозі
Ще морозів гурт іде.

Перші два гукнули дзвінко:
— Нумо, хлопці, підійди!
До Маринки?
— До Маринки! —
Й ті призналися діди.

От чому у п'ятім класі,
Перед святом в акурат,
Таємниця повелася
Чи не в кожного з хлоп'ят.

А зійшлися тут на свято,
Хоч не змовились вони,
Бо нема в Маринки тата
З Вітчизняної війни.

Відчиняй, Маринко, двері!
Сніжним вечером ясним
Завітали піонери
У Маринчин світлий дім.

1947 р.

ПІВНИК

Любая, хорошая,
Здрастуй, весно-мати!
Півень проголошує
ранок коло хати:

— Скоро зійде сонечко,
вийдуть люди в поле.
Прокидайся, донечко,
виrushай до школи!

А дівчинка: — Півнику,
зараз уберуся!
Тільки ж ти, розбійнику,
не привож татуся.

Бо ж відомо кожному,
що сьогодні свято:
з війська переможного
повернувся тато!

З хитрою усмішкою
півник мовив: — Ко-о-око! —
Потім тупнув ніжкою,
ще й примружив око.

Гребінці засмикалися,
Як гукне в тривозі:
— Зараз спати ніколи —
сонце на порозі!

Вийшов батько з сінника:
— Правду кажеш, брате!
Заспівали півники —
треба працювати!

РУЧАЙ

Снаги не стало у снігів
Від подиху весни.
З'явивсь ручай і задзвенів:
— А спробуй, дожени!

Зайняв півшляху, гомінкий,
Співа: — Тепер мене
Тимко, мій приятель прудкий,
І той не дожене!

Та засміявсь малий Тиміш,
Пустився навздогін.
— Навіщо вулицею мчиш?
Звертай! —
Гукає він.—

Зрадів — розливсь рікою ти,
Співаючи пісні,—
А люди шляхом перейти
Не можуть навесні!

— Дарма! — видзвонює ручай,—
Біжу собі — і край...—
Тимко розгнівався: — Страйвай!
Хлоп'ята, переймай!

І де взялися хлопчаки.
У кожного в руці
Широка дошка, чи дрючки,
Чи добрі камінці.

Ручай все більшає!
Аж ось
Зробили діти гать,
І пустунові довелось
До яру повертать.

Ішли колгоспники в поля.
Хоч танули сніги,—
Привітно слалася земля,
Не в'язла до ноги.

НІЧ АМСТЕРДАМА

Собака простує по бруку,
Великий, неначе ведмідь.
Між чорною гривою грюка,
Сполохано блимає мідь.

Дві скриньки на вигнутій спині,—
Близкучі, щоб бачили всі.

До стор. 43 ►

І закликом літери сині
Збігаються в слово «мерсі».

«Мерсі», чи «спасибі», — на кожній.
Кому і за віщо, скажіть?
Навіщо дві скриньки порожні
Пов'ючив собака-ведмідь?

Ступає він легко і гордо.
Минає околиць пітьму
І кривить задумливо морду,
Мов трошечки сумно йому.

Минає він тихі квартали,
Де з палиць білизна звиса,
І хлопчики свистом вітали
Цього подорожнього пса.

Минув поліцая-сріжанта.
Ніде не спинивсь, не присів.
І вийшов до хати Рембрандта,
Художника давніх часів.

Лиш тут стрепенувся, зраділо
Загавкав, зриваючись з ніг,
Торпедою чорною тіло,
Напружившись, кинув за ріг.

Там хлопчик, розхристаний трошки,
Легкий і вугластий, мов птах,
Реберцем губної гармошки
Некванно водив по вустах.

Шапчина на нім завелика.
В поставі — гірке забуття.
Це — Пітер, жебрак і музика,
Бідняцьких околиць дитя.

◀ До стор. 66.

Собака утратив статечність,
Підскочив і впав на живіт.
У погляді — тиха сердечність.
У голосі: — Пітер, привіт!

Обняв його хлопчик за шию,
Здавалось, до серця притис.
І пес простогнав: «Розумію!»,
Лизнувши товариша в ніс.

Удвох вони рушили далі,
Розмови якісь ведучи,
Туди, де стрункі магістралі,
Де сонце горить і вночі.

Кремезний, шорсткий, сивобровий,
Неквапно, як личить дідам,
З вогнями вечірні розмови
Зненацька почав Амстердам.

Вода спалахнула в каналах,
Засяяли сотні мостів.
Електрики сонячний спалах
Салютом у небо злетів.
Гучний у годину дозвілля,
Немов відставний капітан,
Пропах тютюнами і сіллю
Уславлений порт Амстердам.

Замшілі минаючи сваї,
По місту в недальній похід
Морські вирушають трамваї
На південь, на захід і схід.

Жінки простягають туристам
Тюльпанів барвисті снопи.
Затъмаривши зорі над містом,
Реклами благають: «Купи!»

Голландці — на вигляд суворі,
Біляві, а часом руді.
А ті, з гаманцями якими
Підкреслено строгі в ході.

На кожнім — тужурка чи світер,
У кожного — лулька «експрес».
...У натовпі виринув Пітер.
За хлопчиком — велетень-пес.

Стороннім, байдужим цю пару
Ще важко було зрозуміть.
І враз поперек тротуару
Розлігся собака-ведмідь.

Заснув? Ще далеко ж до ночі!
Розкинув і лапи, і хвіст.
А хлопчик, примруживши очі,
Гукнув, наче справжній артист:

— Погляньте, панове,
На цього пса —
Яка величність,
Яка краса!

Співа під гармошку,
Лічить до ста.
Голова велика,
Та не пуста!

Собака має
Крицеву волю —
Не боїться
Ні кривди, ні болю.
Перевірте його
Хоч всі!
На скриньках ви бачите
Слово «мерсі»,

Півгульдена в скриньку —
І можете мучить,
Поки ці балощи
Вам не наскучать.

Пес феномен!
Надзвичайний хист! —
З натовпу — голос:
— А можна — за хвіст?
Пес не розсявить
Свою пашеку?

— Гульден — і я
Гарантую безпеку!

— Пес падзвичайний,
Що їй говорити!
Можна дати йому
Закурити?

Один — погладив ласково.
Другий, скубнувши,
Сказав:

— Цікаво! —
Третій, обвіявши
Димом сигари,
Двічі штурхнув,
Щоб було до пари.

Четвертий
Паличкою провів,
Аж слізоза
У собаки
З-під брів.

П'ятий
Потяг за вуха,

Бурмочучи:
— Добрий псяюха!

Мужньо тримається
Чорний ведмідь.
Летять монетки,
Подзвонює мідь.

Пітер нервово
Кусає губи:
— Тримайся, Чарлі,
Тримайся, любий!

Собака зітхнув
І промовив без слів:
«Якби я був левом,
Піввулиці б з'їв!»

Лиш одна дівчинка,
Що ішла з мамою
І везла голубеньку тачку,
Дівчинка з бантиком —
Підійшла
І сказала рішуче:
— Не смійте
Мучить собачку!

Присіла, дістала хустинку,
Зібгала в долоньці тремтячій.
Спіймала сльозу-намистинку,
Що бігла по морді собачій.

— Ой лиxo! — жахнулася пані.—
Та що це він має за звичку? —
Собака в палкім пориванні
Чоломкнув дівчатко у щічку.

— Гей, дівчинко,— вигукнув
хлопець.—
Не бачиш? Собака — на службі!
Тікай-но, бо він тебе схопить.
Кажу тобі щиро, по дружбі.

А в дівчинки — слізози сердиті,
Пожбурила ляльку і тачку:
— Нічого не хочу на світі,
Купіть мені цього собачку!

Тут скрикнула пані: — Дурниця!
Одвічно з тобою морока...
У тебе — дві мавпи і киця,
Кролі, і їжа, і сорока!

— Ви, мамо, жорстокі і вперті.
Ваш голос байдужий і грубий.
Ви, мабуть, бажаєте смерті
Мені, вашій донечці любій...

— Ой доню, ще горя наврошиш!
Мерщій заспокоїся, небого...
Ну, хлопчику, скільки ти хочеш
За цього собаку страшного?

Задумався, знітився Пітер,
Побачивши пачку з грошима.
Обличчя шапчиною витер,
Аж холод війнув за плечима.

Малий і не снідав сьогодні.
(О Чарлі, товаришу бідний!..)

Брати і сестрички — голодні,
Бо тато у них безробітний.

У хлопця — страждання
в обличчі!
— Сім'ю... цей собака... годує.
— Візьми, переплачу втрічі!
Дивіться, він ще й вередує!

А дівчинка: — Славно, чудесно!
Яка ж я щаслива, ой нене!
Скажи мені, хлопчику, чесно,
Ти прийдеш у гості до мене?

Приходь! — Колихнулися вії...
Собака вагався спочатку,
Та вже з поводочком на шиї
В машину пішов за дівчатком.

Зіваки розходяться, раді.
На вулицях жарти і смішки.
Ех, Чарлі, ти мчиш на «Паккарді»,
А друг на околицю — пішки!

Канали. Вогні. Переходи.
Туман забілів, замаячив.
В кишені у хлопчика гроші,
Яких він ніколи не бачив.

Та серце виснажує туга.
І думи — як хмари крислаті:
— Продав я найкращого друга
За гроші, за гульдени кляті!

Холодний здіймається вітер,
Збирає все лихо докупи.
Чвалас натомлений Пітер
Крізь ніч до своєї халупи.

Десь море стріляє у дамбу,
Сирена гуде вдалини.
Густішає ніч Амстердама,
Гортуючи в попіл вогні.

Зненацька з сирої маячі...
Та що це? Чи сон, чи мана?
Дві зірочки, очі собачі!
Дві зірки з пітьми вирина...

Звичайні зірки серед неба,
Лиш тъмяним віконцем — блакить.
— Не треба, не треба, не треба!
Собаку мені поверніть!

— Не да-а-м! — прогуло у костьолі.
У дзвонах поплив Амстердам.
Волали вітри прохололі:
— Не да-а-м!
Не від-дам!
Не від-дам!

ЦЕ БУЛО В ПІОНЕРСЬКОМУ ТАБОРІ

Над табором — вечір.
Стрункі явори
Схилляють над озером віти...
Кіно на дозвіллі
Тієї пори
У клубі дивилися діти.

Кінець! І майнули хлоп'ята мої
За табір, під зоряні шати,
Де славлять вечірню зорю солов'ї,
Де любо й собі заспівати.
— Хороше кіно! — промовляє Панас.
— Прекрасне! — погодились друзі.

— Як добре, що хлопчика-негра у нас
Лишили в Радянськім Союзі!

Ніколи, ніколи не будуть над ним
Знущатись фашисти криваві! —
Захарія каже: — Як виросте Джім,
Приїде до нас у Руставі...
Він знайде у Грузії щастя своє,
Де сонця найбільше у світі!
— І в нас, у Донбасі,— Панас додає,—
Всі двері для нього відкриті...

Сашко тут схопився:
— Це ж, хлопці, кіно!
Вже бебі дорослий, нівроку,
Бо «Цирк» демонструється
Дуже давно,
Ще з тридцять четвертого року!

— Де ж хлопчик? —
Схвильований Тойво пита.—
Знайти його треба! Страйвайте!
Давайте в газету
Напишем листа!
— Давайте!
— Давайте!
— Давайте!

І ранком пакет у Москву полетів,
Бо напис там був:
«Терміново».

І кожен із хлопців...
Негайно ж хотів
Про Джіма почути хоч слово.

Минає неділя, в чеканні важка,
Мина понеділок в тривозі.
В суботу поштар піонервагажка
Опівдні зустрів на дорозі.

— Ось маєм листа ми,— він каже
йому,—

Кому ж його будем вручати?
Шістнадцять імен
Під графою «Кому»,
Всі хлопці твої — адресати!

Трубити на збір довелось ватажку,
І даль відгукалася міддю.
Вітаючи радісно
Сурму дзвінку,
Хлоп'ята збігаються миттю.
Веселий підносить листа ватажок:
— Приймайте, хлоп'ята, хутчіше! —
І друзі гукнули:
— Це Джімі-дружок,
Це він особисто нам пише!

«Брати-піонери!
Спасибі за лист.
Як хороше в нашій країні!
Я справді в минулому
Кіноартист
І юний нахімовець нині¹.

У Ризі на Балтиці вчусь і живу,
Я скоро зустрінуся з вами:
До татка на день
Завітаю в Москву —
І в табір
Найближчими днями».

Всім націям любо
В Радянськім краю!
Всі — лагідним сонцем зігріті.
І Джім Патерсон
Батьківщину свою
Знайшов, найріднішу у світі.

¹ Дія відбувається в 1947 р.

— При-ї-хав! —
За тиждень
По табору вість
Летить голосами гучними.
...У дружніх обіймах
Схвильований гість,
Щасливий нахімовець Джімі.

1947 р.

БАЛАДА ПРО НЕГРА ТОМА

За обрій спливає
Осінній туман.
Видніється берег здаля.
Все тихше хлюпоче,
Шумить океан.

...Америка!
Рідна земля!
Іде до причалу
Важкий пароплав.
Як радісно Тому в цю мить!
Два роки з фашистами
Він воював!
Скоріше б на землю ступить.

За океаном, в дальній стороні,
Був Том відважним на війні.
Коли ішов розгніваний у бій,
Волали німці: «Чорний буревій!»

Нема ні домівки,
Ні грошей у Тома.
Том дихає важко —
Виснажує втома.
Дарма!

Він бивсь на війні за Америку,
Й, може,
Держава у скруті
Йому допоможе.

По вулиці йде він.
Надій багато
У мужнього воїна,
В негра-солдата.

* * *

На розі — маленький Джон,
Чистильник чобіт.

— Добридень, друже!
— Привіт!
— Як справи, мій хлопче?
— Ідуть без пуття.

Яке тут у нашого брата
Життя!

Татусь безробітний,
Живе на мідяк.

Шукає роботи —
Не знайде ніяк.

Подумалось Тому:

«Дитинство мое...»
Свій долар останній він Джону дав.

— Спасибі!
Сідайте ж, — радіє хлоп'я, —
Начищу, солдате,
Вам чоботи я —
Горітимуть!

...З них не помітив ніхто,
Як поруч спинилося чорне авто.
З машини вистрибує чоловік,

Хижі очиці
Блищасть з-під повік.
За ним — його друзі.

Гукнули фашисти:
— Білій негрові
Чоботи чиститъ?!

Бий!
І зненацька
Знялась стрілянина.
Том захитався,
Упав хлопчина...

Кажуть, Америка — вільний край.
Мовчки на розі стояв поліцай.

ЛИСТ ТАРАСА НАУМЕНКА ДРУГОВІ У ВІРМЕНІЮ

Добриденъ, друже Наїрі,
Спасибі за листи.
А в нас сьогодні на зорі
Зірвало кригу на Дніпрі,
Весна жене плоти.

Пухнаті котики мигтять
У кварті на столі.
Співають жайвори. Сурмлять
У небі журавлі.

Летяте качки в краї лугів,
Чорніють береги.
У лісі, кажуть, сон розцвів,
Аж синьо навколо.

У вас — весна не в новину,
Вже й літо на порі,—

Стрічай же з нами ще одну!
Вкраїнську ластівку-весну
Я шлю вам, Наїрі!

Весна-красна! Та не вона
Сади саджає нам:
Наш клас роботу почина,
Щоб біля кожного вікна
Шуміти деревам.

Шпаківні робим залюбки
Й виносимо в сади.
Чи є в Вірменії шпаки,
Синички і дрозди?

Весна! З людьми разом весна
В полях вершить діла.
...Широка перша борозна
За трактором лягла.

Спішать в Каховку поїзди
Повз наші явори.
Народи братні шлють туди
Трудів своїх дари.

Гудуть заводи за Дніпром
У світлій далині.
Не описать того пером,
Як славно навесні.

Ми не забули: скоро час
Екзаменів шкільних.
Працює клас, міць рідний клас,
Нема ледачих серед нас,—
Не терпимо таких!

Сьогодні ми писали твір
Про дружбу трудову,

Про те, як боремось за мир, Про Київ і Москву.

Яка велика в нас рідня!
Народи, як брати!
Неначе поруч ми щодня
Вчимося — я і ти.
Словацькі друзі пишуть нам.
І з Польщі пишуть нам.
Румуни й чехи пишуть нам,
Ангола і В'єтнам.

Я уявляю: от би нам
Зібраться всім на зліт!
Шатром для збору був би нам
Увесь широкий світ.

Пиши, мій друже, як у вас
На озері Севан,
Чи обговорював твій клас
Мандрівок літніх план?

А ми поїдем на Кавказ!
Ти чуєш, Наїрі?
Усі й зустрінемось якраз.
На цім —

Науменко Тарас. Село Каменярі.

ПРОДАВЦІ ЗАМОРСЬКИХ СУВЕНІРІВ

З дна

у небо дивиться безкрай.
Літаки, що високо там в'ються,
Мабуть, рибам —
рибами здаються...
А за морем, в далі світло-сірій,
Африка лежить,
пташиний вирій.
І, здається, чутъ в таку погоду
Тихий стогін чорного народу.

Берег пальми кронами закрили,
В затишку — будиночки та вілли.
Десь за ними в синяві узлісся
Схилами гірськими підвелися.
Гавань простір сонячний відкрила,
Сотні яхт напружують вітрила.
І на кожній — щогла, мов антена.
...Місто Канни.

Франція південна.

В тихих Каннах

скрізь автомобілі,
Із Нью-Йорка, з Рима, навіть з Чілі,
З Лондона й Парижа тут машини —
Черкають асфальт новенькі шини.

Деякі пливли сюди по хвилях.
Знак «USA»
на цих автомобілях.

Їх у трюми кранами носили,
Щоб панів по Франції возили.
Тих панів, яким живеться любо
З гаманцями, пружними, як бубон.
Пестиль берег море Середземне,
В ранній час ласкове, не бурене.

Вигривають промені пісочок,
Під грибками — теплий холодочек.
На шезлонгах ситі, білошкірі
Фабриканти, містери банкіри.
Поміж ними тихою ходою
Ходять слуги влесливі з водою,
Хазяям тремтячими руками
Укривають спини рушниками.
Панські діти, скинувши ковбойки,
Плещуться, летять веселі зойки.
За дітьми ганяються в завзятті
Білі й чорні пуделі кудлаті.

Із причалу, розстебнувши блузи,
Вудять рибу хлопчики-французи.
А за морем, в далі світло-сірій,
Африка лежить, пташиний вирій.
Звідти — плач. Прислухайтесь, панове!
Пестити берег море загадкове...
Тільки враз, мов хмара налетіла,—
Впала чорна тінь на біле тіло.

Хто це, хто?
У темному халаті,
Чорні очі, брови пелехаті.
Ніби образ хмари грозової.
За плечима килими в сувої.
Гордий погляд, виправка орлина,
Пружний крок старого бедуїна.
На руці, немов для подарунка,
Сім браслетів з дивним візерунком.

Поруч з дідом тюпає хлопчина,
Кліпає тернинками-очима,
Схожий на маленького лелеку,
Що зібрався в подорож далеку.
Пригина його великий килим.
Килим майстром витканий умілим!

Ще несе хлопчина сувеніри —
Подушки гаптовані, із шкіри
Гаманці — на продаж (всі порожні!)
І свої сандалики дорожні.

А за ними — хлопчиком і дідом —
Люди йдуть, ступають тихо слідом,
Йдуть помалу, в гордім супокої,
Повні смутку, гідності людської.
Чорні тіні, темні силуети,
Мов кайдани, брязкають браслети.

Віддалік спинилися й застигли...
А пани й отяметись не встигли,
Зблідли, підхопились без причини,
Зойкнули, немовби й пе мужчини.

На старого в темному халаті
Собачата кинулись кудлаті.

Мордочки звели, заскавучали
І — назад, ховатися помчали.
Пан з Нью-Йорка

втікачеві з Куби

Процідив зневажливо крізь зуби:
— Що за чорт? Звідкіль така тривога?

Дикуни! Погляньте, ради бога! —
Пан драглисний, схожий на медузу,
Мовив фабрикантові-французу:

— О месьє, отямтесь хоч тепер ви,
Це ж старці. У вас погані нерви.—
Голову слуга схиляє лису:

— Так, старці. З Алжіру чи з Тунісу.
Не тривожтесь. Миттю їх відшию.
Можна, як накажете, і в шию.

— Гей, старці! — Він гримнув.

І раптово:

— Сам жебрак! — летить сміливe слово.

Тиша вмить загрозлива нависла.
Посмішка в слуги з'явилася кисла.
Звів кулак, очима злими зміряв
Продавців заморських сувенірів.
А вони стоять, спокійні й сильні,
З білим сперечатися невільні.

Лиш чорнявий хлопчик, всім на диво:
— Сам жебрак! — повторює сміливо.
— Гей, о'кей! — здивовані без міри,
Засміялись містери-банкіри.

Пан з Нью-Йорка вигукнув:
— Дивіться!

Бой, ти звідки?
Бой, ти що за птиця?

Бой, ти хто? —
Не зна хлопчина страху:

— Хто б не був, та є, хвала аллаху.
— Звідки ж ти?

— Скажу, як вам цікаво:
Ми — алжірці, щойно з пароплава.

— Батько де?
— Воює за свободу
Рідного алжірського народу.

— Ну, а сам ти... Бач, який відвертий!

— Продаю, щоб з голоду не вмерти.

— Доларів ти хочеш, темношкірий?
Всі твої купую сувеніри.

Сто даю! — і піт з обличчя витер.

— Двісті дам! — промовив другий містер.

Знов рे�гоче панство, і врочисто

Пан з Нью-Йорка виголосив: — Тристі!

— Вдвое дам! — гукнув уперто другий.

— Кланяйся, малий! — шепочутъ слуги.

Але що це? Мовив їм хлопчина

Ще й знизав презирливо плечима:

— Тим, що з нас глузують і сміються,
Сувеніри ці
не продаються.

І пішов, поправивши поклажу.
Геть пішов по сонячному пляжу.
А за ними —
хлопчиком і дідом —
Люди йдуть, ступають тихо слідом.
Йдуть помалу, в гордім супокої,
Повні смутку,
гідності людської.

1957 р.

ПЕТРИК І МАРИНКА

Віє, віє віхола святкова,
Новорічна віхола в'юнка.
Линуть хмари. Місяця підкова
У замети пада звисока.
Напина метелиця вітрила,
І струнка, замріяна сосна,
Ніби щогла, раптом заскрипіла
І завмерла — строга й осяйна.
В білих шубках, бавлячись, ялинки
Між дубками коло повели.
Виринають гілочки-іскринки
З голубої трепетної мли.
Тут би й казку саме починати.
Дід Мороз в уяві оживा.
Борода не з клоччя і не з вати
В цього діда — справжня, снігова.
Він іде, бо свято на порозі.
А тим часом — хай собі іде!

Хтось біжить на лижах по дорозі,
Розвіває сяєво бліде.

Гляньте, хто це? Петрик і Маринка.
Ті, що в школі сваряться,— гай-гай!
Враз дівча майнуло, мов сніжинка,
Продзвеніло:

— Петре, доганяй!

Доженеш такої — та ніколи!
Мчить вперед снігурочка прудка.
Але вже за лісом біля школи
Враз упала донька лісника.

Скочила з купелі снігової,
Рукавички скинула, й за мить
Сам Петро — хоч лівою рукою! —
Та поміг сніжок їй обтрусить.

Зазирнула в очі несміливо,
А в Петра обличчя кам'яне.
Запитала тихо і журливо:
— Ти чому... ненавидиш мене?

— Я — тебе? — промовив.— Дивні жарти!
Я тебе? — їй не вистачило слів.
— А чому ж утік з моєї парті,
Як разом нас вчитель посадив?
Вічно дмешся, смикаєш за коси,—
Ви якісь жорстокі, хлопчаки!
Ти мене... ненавидиш і досі? —
Пробубнів сердито:
— Навпаки!

Завіває віхола весела,
Новорічна віхола в'юнка.
— Значить, любиш, Петрику! Ой леле! —
Засміялась дівчинка струнка.

Ось і школа, вквітчана вогнями,
Ось портрет великий Ілліча.

Батьківщина славними ділами:
Рік новий сьогодні зустріча..

Вікна у морозянім серпанку,
Десь льодок виблискує, мов ртуть.
І сказав Петро уже на ганку:
— Вдвох не йдім, бо хлопці засміють!

— Боягуз ти, Петрику! — і зникла.
Неприємне, каверзне слівце.
Вже Маринка мружиться від світла,
Розстібає мокре пальтеце.

Оточили друзі на порозі,
І гrimить лукава дітвора:
— Ти одна? А хто там на морозі?
Де поділа
Савченка Петра?

НА ОСТРОВІ ПУЛО БРАНІ

В протоці, де рифи гострі,
Піdnіс береги чеканні
Маленький зелений острів
Під назвою Пуло Брані.

Ідуть кораблі повз нього,—
Сирени гудуть понуро.
Звідсіль кораблям дорога
До самого Сінгапура.

Тут гаряче навіть в січні —
Стерпіти немає сили.
Рослини, для нас незвичні,
Мов шатрами, землю вкрили.

Співають в гіллі рясному
Птахи, в кольорове врані,—

Малайці живуть на ньому,
На острові Пуло Брані.

Малайці живуть в бунгало,
В халупах брудних, похилих,
Малайцям життя не стало
Під пануванням білих.

До згину — працюй на білих,
На клятих англійців білих,—
Он — чуєш — нагай вдаряє
По голих плечах спітнілих!

Плантації власник — Хау —
Ранкову почав розправу.
В його каучуковім гаї
Прибутки ростуть на славу.

Іде він. Шолом корковий
Наліз на кошлаті брови.
З-під брів визирають очі,
Мов миші руді з полови.

Не знає жалю катюга:
Ударить — кривава смуга.
Іде він. Сигара в роті,
На лівім плечі папуга.

Папуга оця зелена
Кричати по-людськи вчені:
— Працюй веселіш, малайці!
Приб'ю! — верещить зелена.

А сам наглядач — ні слова.
З рабами — яка розмова!
І тільки з кривого дзьоба
Лунає англійська мова.

Парує масне болото,
Круг нього іде робота.
Злітають мотиги вгору,
Тіла блискотять від поту.

Не витримав хтось і пада.
Померти — одна відрада.
— Працюй веселіш, малайці! —
Горлає папуга клята.

І хлопчик, малий робочий,
Не витримав того першій.
— Уб'ю ненависну птицю! —
Сказав він, сльозу утерпши.

Розправив худенькі плечі.
В руці камінця затиснув.
Його наглядач помітив,
Крізь зуби зловісно свиснув.

Знялася змія-нагайка,
От-от різоне малого!
І каменя влучно кинуть
Не вистачить сили в нього.

Та хлопчик шепоче: «Кину,
Хоч, може, потому згину!»
Зненацька старий робочий
За руку схопив хлопчину:

— Твій гнів справедливий, синку!
Та тільки одно збегни ти:
Папуга й без тебе згине,
А містера — слід провчити!

Хлопчина промовив: — Згода!
Робочі сказали: — Згода!
Всі люди сказали: — Згода!
А містер злякавсь — і хода.

Піймали його за руки,
Метнулися вгору руки:
— Оце тобі, клятий пане,
За наші криваві муки!

Гуляє й по пану пуга.
Одержуй свое, катюга!
— Працюй веселіш, малайці! —
Вгорі верещить папуга.

З плантацій ідуть робочі,
Гнобителів бить охочі.
Палатимутъ панські вілли,
Мов факели серед ночі!

БАЛАДА ПРО АНТЕЯ

Віс вітер з Егейського моря,
У садах піснярі-солов'ї.
А на морі англійські лінкори
Чорні тіні прослали свої.

З гір Балканських спадають тумани
І повільно пливуть вдалину.
На узгір'ї — загін. Партизани
Повоєнну стрічають весну.

Гомоніли народні солдати:
— Знов прикмети фашистської мли.
Час би вже й по домівках рушати,
Та нові окупанти прийшли.

Гляньте, друзі!
Не ранок веселий
Привітав бідняка-трударя.
Запалали по Греції села,
Зайнялася пожаром зоря.

В загоні був хлопчик,
Розвідник бувалий.
Хлопчину Антесем
Бійці називали.

В боях
Його смерть обминала,
Безсила:
Земля його
Тілом своїм боронила.

Він слово сказав
Командирові щире:
— Дозвольте, в Афіни
Піду, командире!

Прокочу застави
Англійських десантів,
Розвідаю дії
Нових окупантів.

І ще, як дозволите,
Я запитаю,
Чого вони вдерлись
До нашого краю?

А в небі все дужче
Гойдались пожежі,
Під вранішнім сонцем
Дими — наче вежі...

— Будь пильним. Іди! —
І погожої днини
Приходить Антей
У тривожні Афіни.

В очах його слізози.
Він бачить: усюди

По вулицях міста
Розстріяні люди.
Привільно розбійникам,
Грецьким фашистам:
Шулікою прapor англійський
Над містом.

Мов стогін лунає:
— Афіни, Афіни! —
Нема у Афінах
Ніякої зміни!

Ті ж самі на вулицях
Кляті мундири:
Німецькі, зелені,
Змінились на сірі.

— Стій! — солдати схопили Антєя.—
Документи, посвідчення є? —
Хлопчик гордо запитує:
— Де я?
Це ж не Лондон, а місто мое!

І прикладом ударив між плечі
Тип в береті, банькатий, мов краб.
— В нього зірка червона, до речі!
Руки вгору. Ведіть його в штаб!

В світлій залі розкішної вілли
Походжає сержант, наче граф.
— Партизана, хлоп'ята, зловили?
Затягніть у рівчак і — піф-паф!

За місто виводять
Антєя солдати,
Щоб там партизана малого
Скарати.

Минають
Оливковий гай,
У діброві
Спиняють Антея,
Стають наготові.

ПідводяТЬ помалу вони
Автомати.
А хлопець крутнувся —
І в гори тікати!

Солдати шалену
Зняли стрілянину,
Та рідна земля
Захистила хлопчину.

Від куль
Його скелі закрили собою.
І знову земля застогнала:
— До бою!

То грецький народ
Піднімається грізний
За мир,
За свободу
Своєї вітчизни.

1950 р.

БАЛАДА ПРО КИТАЙСЬКУ ДІВЧИНКУ

Замало місця на землі
Китайцю-біднякові.
Погляньте: джонка в синій млі,
У хмарці світанковій.

Життя холодне і лихе.
Кругом вода строката.

Під рокотання хвиль глухе
Мандрує човен-хата.

Вітрище злий жене його
В дорогу невідому.
Маленька дівчинка Ванго
Хазайка цього дому.

У неї матері нема,
З сухот померла ненъка.
Сестричок меньшеньких сама
Глядить Ванго маленька.

Загинув тато на війні
За волю свого краю.
А мріяв він про краці дні
Для рідного Китаю.

Йдучи, сказав: — Мене чекай! —
І джонку звірив доньці.
Стогнав знедолений Китай,
Бо скрізь були японці.

На обрії місто,
вежі, мости.
В порт неодмінно
Треба зайти.

Істи на джонці
немає чого.
«Може, дістану,—
міркує Ванго.—
Щось на базарі
взнаю нове».

Тихо до берега
джонка пливе.
Ось пристає,
шарудять камінці.

До стор. 82. ►

Ген поблизу
і торжище й купці.

Тиха привітна
зоряна рань.
Порт незнайомий.
Острів Тайвань.

Бачить Ванго,
відчинивши ларець,
ласощі всякі
виймає купець.
Тільки поїсти б,
трошки хоча...
— Дайте на їжу,—
просить дівча.

Купчик брову
нафарбовану звів,—
дівчинка все
зрозуміла без слів.
Гроші потрібні —
хоч би юань.
Ранок погожий,
острів Тайвань.

Раптом військовий
пан підішов.
Скрип навкруги
від його підошов.

— Будьмо знайомі! —
гучно гука.—
Джек із двадцятого
мотополку.

◀ До стор. 97.

Скільки тут ласощів,
гляньте! Ого!
— Дайте на їжу! —
просить Ванго.

Скнара-купець
у чеканні завмер.
Ось гаманця
відкрива офіцер.

Вийняв монету,
вгору підніс,
потім қупчині
сунув під ніс.

Мовив, жбурнувши
гроші купцю:
— Слухай! Купую
мавпочку цю.

Служкою Джеку
буде вона.
Ну, продаеш?
По руках, старина?

Купчик киває:
— Так, далебі! —
Де ж це дівчисько? —
Зникло в юрбі.

Скочила в джонку —
геть звідсіля.
Острів Тайвань —
непривітна земля.

Ванго в човні рибалка стрів,
Дав дітям трохи риби.

І спрямував до берегів,
Де просвітліло ніби.

І хоч ніде її не ждуть,
Мала Ванго зраділа
І спрямувала в дальню путь
Пошарпані вітрила.

1949 р.

ГРАФ МОНТЕ-КРІСТО

Погайдують хвилі веселі
Старенький моторний баркас.
І гомін Марселя
За молом Марселя
Немов відсахнувся від нас.

Минаємо гавань простору,
Огорнутий хвилями мис.
Здалося: не в море, а вгору,
В смарагдову даль неозору
Кораблик дитинства поніс.

На палубі, склавши канати,
Спокійний, бо все до ладу,
Завмер капітан волохатий,
Посмоктує люльку руду.

В баркасі
Ні стати, ні сісти,—
Лишитись ніхто не схотів.
Гудуть різномовні туристи
Із різних країн і світів.

Наводячи вдаль об'єктиви,
Монахи павшиницькі звелись.

Тут — дами,
купці й детективи
І ще джентельмени якісь.

І ми, заклопотані й чесні
Із Києва
товариши.
А море — хоча й Середземне —
Ta море
завжди до душі.

Вглядаюся: в мареві місто,
В серпанку мисок з маяком.
Ген-ген звідтіля Монте-Крісто
Свій шлях починав юнаком.

Він звався Едмоном в ту пору,
Марсельський бідняк, а не граф.
Та став на заваді Вільфору,
Служі короля, прокурору,
І людських позбавився прав.

Без суду і слідства — у скруту,
В довічну тюрму!
На зорі
З Марселя, по цьому ж маршруту,
Везли юнака жандарі.

В думках я полинув у Київ,
У вільне дитинство мое:
Цю книжку читав я і mrіяв,
Що правда кайдани зіб'є!

О, як я радів, що з фортеці
Утік той Едмон. Молодця!
Так ось, виявляється, де ці
Змальовані в книзі місця!

Все далі пливем від Марселя.
І враз перед нами стіна.
Із моря підводиться скеля,
Зловісна, руда, кам'яна.

Під берегом чайка сміється...
Звідсіль не вертався ніхто.
Звелась горезвісна фортеця;
Це замок тюремний — Шато.

Причалюєм. Людно довкола.
Каміння блискуче, як ніж.
Тиняються, п'ють «кока-кола»
Туристи, прибулі раніш.

Вони до екзотики ласі,—
Навіщо їм тіні страждань!
Монахи, покинувши ряси,—
У воду, немов в Йордань.

Гайднулося море іскристе,
Неначе пройшов пароплав.
...Цікаво, хоча б «Монте-Крісто»
Хто-небудь із них прочитав?

Картинно одягнуті пари
Вздовж берега йдуть напрямці.
Виймають гаванські сигари
Засмаглі, пихаті курці.

А ми — не байдужі, бо звідси
Далеко сягає наш зір.
Все вгору — вузесенькі східці,
В тюремний заходимо двір.

Над нами шматок небозводу,
Під нами — каміння, мов лід.
— Готель трудового народу,—
Сказав несподівано гід.—

Ось двері. Загляньте, будь ласка,
В іржаву оцю каламуть.
Залізна сиділа тут Маска,
З історії чули, мабуть.

Отут, під камінним карнизом,
Сидів він, прикутий ланцем,
Оббитий, як робот, залізом,
Юнак з невідомим лицем.

Не сміли тюремщики навіть
Сказати йому декілька слів.
Він жив, щоб навіки прославить
Жорстокість тупу королів.

А хто він? Та бог його знає!
У безвість пішло назавжди.
Одно я скажу вам: безкрас
Те море людської біди.

— Ходімо. Лиш декілька кроків.
Ну й камера... Дайте сірник.
В ній сорок —

ви чуєте! — років
Сидів селянин-бунтівник.

Просидів, ні разу не вставши,
Бо стеля тут дуже низька.
А смерть, доброзичлива завше,
Минала чомусь бідняка.

Могутній, дожив до свободи.
Таких не зустрінеш тепер!
Як вийшов, упав він на сходи,
Ta звівся і стоячи вмер.

...Ми бачили нори поцвілі
I привиди в кожній норі.

Ввижались живі у могилі
Селяни, з цехів бунтарі.

Ламали їх праведну силу.
Вставали і гинули ті,
Хто бився за Францію милу,
За правду бідняцьку в житті.

...Схвильовані думами цими,
Кінчали ми журний обхід.
— А я... умирав в Освенцімі,—
Сказав усміхаючись гід.—

Вмирав, та солдати Росії
Мені повернули життя,
Розбиті війною надії
І скромне мое майбуття.

Огляньте, шановні туристи,
Ще камеру. В ній, зокрема,
Сидів молодий Монте-Крісто,
Як сказано в пана Дюма.

І він настраждався доволі.
За віщо? Бо жити хотів.
Та втік же, дивіться! Й на волі
Він зло насміявся з катів.

Оде вже і верх крем'яниці.
Спинімося тут, на ріжку.
В безодню розбурхану звідси
Летів Монте-Крісто в мішку.

Півмісяцем даль виднокруга
Лежала внизу на воді.
Привітного сонечка смуга
Мережила гони бліді.

І раптом ізнизу долинув
Тривожний схвильований звук.
Хто в край цей приніс мандоліну,
Співає з чиїх вона рук?

Забули ми враз Монте-Крісто.
Схотілося саме туди.
Мелодія, журна і чиста,
Мов чайка, пливла до води.

Підходим. На східцях в куточку
з лицем нерухомим — сліпець.
Матроську солону сорочку
Полоще легкий вітерець.

Притиснуті гострі коліна,
Линялий картуз на землі.
Маленька в руках мандоліна,
На пальцях від гри мозолі.

У зморшках старечої шкіри
Заплуталась тиха сльоза.
А пфеніги, франки і ліри
Не вкрили ще й дна картуза.

На діда звернули увагу
І ті, що лишились внизу.
Їм — що? Хоч маленьку розвагу
З нудьги розшукать поблизу.

І раптом сліпий
Заспівав урочисто:
— Я граф Монте-Крісто!
Я граф Монте-Крісто!
А де ж мої скарби,
Начиння казкове?
У мене в душі!
Придивіться, панове!

Підходять і леді, і фрау,
Й неквапні супутники їх.
Хтось басом промовив: «Цікаво!
Продовжуйте, графе». І сміх.

— Я плавав матросом
В юнацькі літа
В просторах, де чаєчка
Вільно літа.

Здалекої Індії
Наш корабель
Привозив індиго
І фрукти в Марсель.

Співай, мандоліно,
Співай про Марсель.
Панове, життя —
Це така карусель!

Сказав чоловічок прив'ялий,
Людина без певних прикмет:
— А ми, у таможні, й не знали,
Що ти, Монте-Крісто, поет!

— Поет не поет,
Але чесний співець!
Пройшли мої дні,
Як отара овець.

Співай, мандоліно,
Співай про Марсель...
Панове, життя —
Це страшна карусель.

Я був на війні,
І небачений звір
Мені у концтаборі
Випалив зір.

А хто починає
Всі війни оді?
У кого душа залягла
В гаманці!

Лукаві банкіри
І судді лихі,
Ви ще спокутуєте
Ваші гріхи!

А зараз — мовчу,
Бо стомився й захрип.
Подайте, нероби,
Старому на хліб!

Розкурюють знову сигари,
Відкинувши гроші дрібні,
Ті ж самі
 Вільфори й Данглари,
Огидні з дитинства мені.

...І знову на обрії місто,
Гарячий в лиці вітровій.
Так ось він який, Монте-Крісто! —
Не книжний герой, а живий.

О Франціє, краю прекрасний!
Тривожними дзвонами б'є
Минуле твоє і сучасне,
Сучасне й майбутнє твоє.

БАЛАДА ПРО ЧОРНОБОРОДИХ

Кипить Мексіканська затока.
Пронизана зливою ніч...
Здіймається хвиля жорстока
Затемненій шхуні навстріч.

Нервовий прожектор даремно
Жбурляє ножі навкруги.
Кубинські повстанці таємно
Лишають чужі береги.

І вже у очах капітана
Реве, шаленіє Гольфстрім.
За бурею — даль Юкатану
І моря Карібського грім.

А хвиля все вище та вище.
Дме вітер, крутий харіган¹.
Регоче, зневажливо свище
Із синьої тьми ураган.

Немов для рішучого вдару,
Впинається в шхуну малу.
То вкине кораблик у хмару,
То спустить у сиву імлу.

У шхуні, загорнуті в морок,—
Лиш подих тривожний з грудей,—
Стоять, коливаючись, сорок
Озброєних змоклих людей.

Ще сорок лежать на підлозі,
Де тріуму щілина вузька.
У муках, в поту, у знемозі,—
Звалила хвороба морська.

А решта тримається — сорок.
Обнявшись. Рука до руки.
Сяйне бліскавицями морок,
І видно — та це ж юнаки!

Обличчя немов з алебастру,
При свіtlі, що зраджує зір.

¹ Харіган — вітер Карібського моря.

Фідель, що на прізвище — Кастро.
Кубинець. Солдат. Командир.

Красивий. Міцний. І здається —
Немеркнуче полум'я з віч.
І ніби він тихо сміється
Розлученій бурі навстріч.

Рауля підтримує, брата.
Хоч змерз і промок — не біда!
Удар — і канатна загратка
На край юнаків відкида.

Схопив їх і втримав Умберто,
Накинув на хлопців брезент.
З ним поряд тримається вперто
Суарес, гаванський студент.

Гнучкий аргентінець Гевара
Простяг у пітьму кулака:
Не вперше із бурями чвара,
Не вперше їм доля така!

Тут негри, креоли, мулати —
Повстанці, рішучі і злі,
Хто ладен всі муки здолати
За волю своєї землі.

І враз, наче музика люба,
Їм голос звучить з далини:
— Я — Куба!
Ви чуєте, вірні сини?
Я — Куба! Я — Куба!

Я вся у журбі, в неспокої,
Хутчіш визволяйте мене.
Я вірю, ви іскра, з якої
Великий вогонь спалахне.

Несіть революцію, діти,
В замучені рідні краї...
О, як я вас буду любити,
Незборені діти мої!

А море здіймається руба,
Погрожує темінь густа.
— О Куба... О Куба... О Куба...—
Шепочутъ юнацькі вуста.

Лиш п'яного дня на світанні,
З яких, невідомо, причин,
Приборкавши хвилі останні,
Стихії пішли па спочин.

Зітхнули полегшено друзі,—
Тепер би на землю, в тепло...
Та ще на яснім виднокрузі
Крутых берегів не було.

Повстанці почистили зброю,
Свої автомати гучні,
Що сіллю, неначе корою,
В ці грозяні вкрилися дні.

Зоря рожевіла, мов айстра...
От-от уже й сонце зійде,
Фіделя вітаючи, Кастро,
І військо його молоде.

Піdsnажив Рауль свою бритву,
Торкає борідку тверду.
Він каже Фіделю: — На битву
Поголеним, брате, піду!

На лезі привітно і звабно
Заграли цупкі промінці.
І кожен повстанець неквапно
Погладив себе по щоці.

В одних під рукою ріденька
Відчулася порость мала.
А в декого — зовсім гладенько.
Та в кожного — бритва була.

Фідель тут нахмурився грізно
І братові крикнув: — Зажди!
Аж поки в неволі вітчизна —
Не бритиму я бороди!

Клянуся! — гукнув урочисто.—
Ходитиму, друзі, як дід,
Аж поки диктатор Батіста
Поганити буде нам світ.

— І ми! — підхопило все військо.—
Хай буде ця клятва свята! —
І бритви німецькі, англійські
Посипались дружно з борта.

Вже наші часи дивотворні
В легенду пливуть — для віків.
Розказують: бороди чорні
В ту ж мить поросли в юнаків.

Знов буря напружила подих,
Всі сили нептунські свої,
І воїнів чорнобородих
Закинула в рідні краї.

Зійшли вони тихо на острів,
Орлише імення чиє
Нараз пролунало, як постріл,
Мов грім, що над скелями б'є.

Нелегко повстанцям було там,
На Кубі, в ту зоряну рань.
Брели прибережним болотом,
По шию пірнаючи в твань,

Їх стріли, о ні, не оркестри,—
Хурчання кривавих боїв.
У гори, у Сьерра-Маестра,
Бійців своїх Кастро повів.

За ними — загони Батісти,
Від втоми стогнала душа.
Вогню не жаліли фашисти,
Годовані найманці США.

...За груди схопився Умберто,
Шле погляд останній зіркам...
Судилось під кулями вмерти
Іще багатьом юнакам.

Та вже гомоніли в народі,
Що довго стамовував лютъ:
— Сини наші... Чорнобороді
У скелях гнобителів б'ють!

На Кубі в ті дні неповторні,
На Кубі, де гув буревій,
З'явилися бороди чорні
У кожній сім'ї трудовій.

Хлоп'ята... І ті, невгамовні,
Тікали до гір, далебі,
Наклеївши з чорної вовни
Кумедні борідки собі.

Буяла у зáгравах Куба,
Розлився народний потік.
І, край цей облявши грубо,
Диктатор в Америку втік.

Співають Сант-Яго й Гавана —
Всі звільнені села й міста,
Бо воля прийшла довгождана,
Омріяна воля свята!

Рішучі, схвильовані, бистрі,
Як тільки скінчилися бої,
Взялися до діла міністри,
Недавні повстанці. Свої!

Такі ж молоді і моторні,
І слово, і пісня з грудей,—
Щодня їхні бороди чорні
Побачите серед людей.

Виття в емігрантському зброді,
Шаліють, та їм — не пройти!
— Тримаймося, чорнобороді!
Голитися рано, брати!

Про вас, юнаки непоборні,
Бадьора балада оця.
Тримайтесь! Бороди чорні
І нині всім вам до лиця.

1961 р.

БАЛАДА ПРО В'ЄТНАМСЬКУ ШКОЛУ

А бігає хлопчик Май
У шапочці гостроверхій.
На нім сорочина синя
І полотняні штанці.

Він не боїться джунглів.
Мов рибка в зеленому морі,
У темно-зеленому морі,
Шугає маленький Май.

Його не кусають змії.
Йому посміхаються тигри

Красчками жовтих очей.
Орли йому пісню співають

Так солодко: «Лі-у! Лі-у!
Люби свою землю, синку,
Розгніваний свій В'єтнам!»

Живе у бамбуковій хижці
Одесій стоголосий хлопчик.
Хіонг, його тиха мама,
Така ж невеличка, як він.

І мама на хлопчика схожа,
Мов пагін гнуучкий бамбука.
Ну, справжній тобі школярик
У синіх вузьких штанцях.

Коли заревуть у небі
Чужих літаків мотори,
Хіонг карабін хапає,
З порога стріляє в них.

Захоплено Май горлає:
— Стріляйте влучніше, мамо!
Пікірують, гляньте, мамо!
Не падають, дайте — я!

У вибалку рвуться бомби.
Зітхає зелена хижка.
Мов кості, дитячі кості,
В простінках дзвенить бамбук.

А хлопчику час до школи,
Хоч все навколо палає.
З розгону, з шаленим свистом
Стрибає в траншею Май.

Він — гордий. Страшенно гордий!
Він вперше стріляв з гвинтівки.

В глибоких окопах повно
Схвильованих хлопчаків.

— Учительку Тінь забито!
Чи буде французька мова?
— Три хати згоріли нині
І четверо школярів...

Той Биу, що звався Глечик.
І Тхань — Голубий Ліхтарик.
З сусіднього класу В'єта
І Тхук — Бойова Стріла.

Букварики їхні — попіл.
І зошити їхні — попіл.
І посмішки їхні — попіл.
У попелі все село...

А діти біжать до школи.
Хто просить списати задачку,
Хто віршика вчить напам'ять,
Повторює на ходу.

Дівчат хлопчаки штовхають,
Бо, справді, в траншеї тісно.
Проходять у гімнастерках
Стурбовані вчителі.

Такі ж невеличкі зростом
І в шапочках гостроверхих.
Та в кожного за плечима
Теплий ще карабін.

Неначе струмки до моря,
Стікаються діти в школу.
На теплі, малі голівки
Гіркий опадає дим.

О мужня в'єтнамська школо,
Пронизана геть металом!
Гуляє по класах вітер.
В цій школі немає стін.
Щоб легше було всім дітям
Розбігтися в час нальоту.
В цю школу рушають діти,
Як старші брати на фронт.

Коли однорукий вчитель
Підвівся, пішов до дошки,
Така наступила тиша,
Що раптом почули всі,
Як десь у Москві й Парижі,
У Дрездені і в Полтаві
Промовили гнівно люди:
— Облиште хутчіш В'єтнам!

Неголосно вчитель мовив:
— Я прошу вас, діти, встаньте.
Мовчанням вшануймо пам'ять
Загиблих товаришів.
Така наступила тиша,
Що явно почули діти:
Заплакали в цілім світі
Обурені матері.

— А зараз,— учитель мовив,—
Складання і віднімання.
Хутчіше вмокніть-но пера
І в зошити запишіть:
«Зенітчики наші збили
Минулого тижня десять.
І зранку сьогодні троє
Підпалено літаків.

Тож скільки разом їх буде,
Знешкоджених бомбовозів?»

— Дві тисячі! Триста тисяч! —
Гукнув нетерпляче Май.

Ой, весело ж стало в класі!
Сміявся безрукий вчитель.
Сміялася чорна дошка.
Сміявся погожий день.
Сміялись дівчатка дружно,
А хлопчики — ще гучніше.
Сміявся, очима сяяв,
Підстрибував жваво Май.

Та знов заревла сирена.
— Тривога! Летять пірати! —
І з усміхом, ще не згаслим,
В траншею пірнає клас.

Здригнулись зелені джууглі.
Здригнулася вся планета.
Над селищем тихим знову
Смердючий зметнувсь вогонь.

Учительський стіл і парту
Рвонуло шорстким осколком.
Розірвана карта світу
Тремтить, як осінній лист.

Принишкли в траншеях діти.
На личках — багряний відблиск.
В заплющені міцно очі
Червоний летить пісок.

Учитель з гвинтівки палить,
А Май заряджає вправно.
Ось цівочка тепла крові
Заблиimalа на руці.

Годину, а може, й більше
Здавалась земля горішком,

Маленьким і безпорадним,
Покладеним під каблук.

Та врешті настала тиша.
Учитель з траншеї виліз.
За ним обтрусились діти.
Поволі пішли у клас.

Ніхто не злякавсь, не плакав,
Маленькі дівчатка навіть.
Й на мить не скрививсь від болю,
Стояв, посміхався Май.

Він сам розірвав сорочку.
Спинив йому кров учитель.
— Швиденько біжи до мами,
Поранений воїн Май!

Та хлопчик гукнув сердито:
— Ледь-ледь зачепив осколок.
Лишаюся, друзі, з вами!
Прослухаю весь урок!

— Продовжимо,
— вчитель мовив,
Та більше не встиг сказати.
Сирена іще гучніше
У селищі заревла.

З'явилися в проклятім небі
Знайомі сріблясті риски.
Грудьми до землі припали
Замучені школярі.

Та що це? Не рвуться бомби!
Щось інше шугнуло з люків.
Розкрилися парашути,
На землю летить вантаж.

Тремтить парашут блакитний,
Неначе зів'яла квітка.
Тремтять малюки в траншеї.
Хтось визирне і — назад.

Та ось однорукий вчитель
Вистрибує — от хто смілий!
Підходить. Відрізав стропи.
Шматує ножем мішок.

І райдужним водоспадом
Побігли до ніг цукерки.
За ними в пакунках гарних
І печиво, й шоколад.

А в другому — різні цяці:
Ведмедики і машини,
Слони, і привітні тигри,
І мавпи, і какаду.

У третім — жувальна гумка
Й строкаті ковбойські джинси.
На вчителя поглядають
Стурбовано школярі.

— Послухайте, що нам пишуть! —
Підніс папірця учитель.—
«Частуйтесь, любі дітки,
Даруночок цей — для вас.

Ми хочемо тільки миру.
І наші серця солодкі,
Як ці дорогі цукерки,
Як віра в свободу й мир».

Така наступилатипа,
Що навіть ніхто не дихав.
За джунглями, десь далеко,
Зітхнув, засміявся грім.

Ведмедиків круглі очі
І тигрів лялькові очі
Здивовано поглядали
На спалену землю цю.

До гурту підбіг собачка,
Живий, не ляльковий песик.
Спочатку злякався тиші,
За ногу когось лизнув.

А потім обнюхав джинси,
Обнюхав цукерки й цяпці,
Відскочив, сердито гавкнув,
Презирливо відвернувсь.

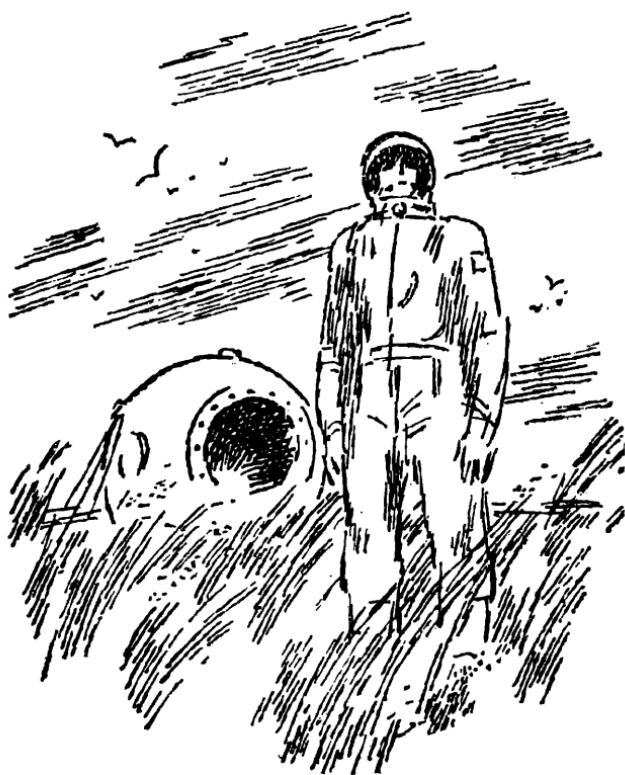
Тоді засміявся вчитель.
Сміялись дівчатка й хлопці.
Сміялися гнівно джунглі,
Сміявся увесь В'єтнам.

Гриміло від того сміху
Вроночсто і переможно.
Тремтіли пілоти-вбивці
В обтяженіх літаках.

І діти — біgom — за парті.
Осколком пробиті парті.
Задачку у зошит пише
Поранений хлопчик Май.

1966 р.

Поэми

МАНДРІВКА ДО ПРАГИ

Мій вершнику любий,
Вихрястий читачу!
Ти знову зібрався
У подорож, бачу!

Не будем баритись,
Хутчіше, хутчіше!
Далека дорога
Баладу нам пише.

Не любить поезія
В хаті сидіти.
Куди ж ми, куди
Помандруємо, діти?

В норвезькі фіорди,
В Танжер, чи в Малайю,
Чи десь на простори
Альпійського плаю?

На острів Борнео
Чи, може, на Яву?
Чи в край, де вулкани
Бентежать уяву?

А потім скупаємось
Десь в Амазонці,
Де сто крокодилів
Куняють на сонці!

А потім підхопимо
Луки і стріли —
Щоб нас, як своїх,
Індіани зустріли!
А потім — по конях! —
І наскоком вдалим

Обійми відкриємо
Неграм повсталим.

Потиснемо руку
Гонконгському кулі —
На чудо-ракеті
Облинем півкулі.

Ще буде ѹ таке!
Але прошу уваги!
Сьогодні
наш поїзд
рушає
до Праги!

До братньої Праги,
До милої Праги!
Хай наша цікавість
Застогне від спраги!
Гуртом над високими
Вежами Праги
Цієї балади
Розвісимо стяги.
Що брати в дорогу?
Найширшу усмішку!
І замість плацкарти —
Богданову книжку!

Вже третій дзвінок,
Загули пасажири.
Зробили вокзал
Із моєї квартири!

Дзвоню безупинно
На станції руху:
— Піддайте натхнення! —
Гукаю щодуху.

Малюю нервово
Коня і трикутник.
Ще мить — і рядки
Полетять, як супутник,
Як щось реактивне,
В усякому разі!

Рушаємо! Рушили.
Ось ми і в Празі.

— Честь праці! —
Примітили нас перехожі,
Очима і мовою,
Одягом схожі.

Мов «бабине літо»,
Димок сигарети.
Зелені плащі,
Синюваті берети.

Стривайте, стривайте,
Пражани гостинні:
Про вас розповім я
В окремій частині.

А поки що вгору
Підносить нас книжка.
На пагорбі Віткув —
Озброєний Жижка...

Завмерли в задумі
Брати по звитязі:
Хмельницький — у Києві,
Жижка — у Празі.

За пагорбом Віткув,
Нова й старовинна,

Розкрилася Прага,
Мов книга камінна.

В тій книзі змальовані
Бідні й багаті.
В ній — пам'ять про Гуса,
Що вмер на багатті.

В ній — Лабудь-царівна,
Багата на вроду,
В ній — слово про Фучіка,
Друга народу.

А вулиці в книгу
Вписались рядками,
Як сповідь про бій,
Що точився віками.

І вікна, і двері,
І кожен будинок
За рідну країну
Вели поєдинок.

В тій книзі — вогні
Зореносної дати:
Виборюють Прагу
Радянські солдати...

Як вдячність народу,
Як вияв пошани,—
Вінок визволителям —
Тихі Ольшани...

Історія в Празі
На кожному кроці:
Тут Ленін трудився
В дванадцятім році.

Там партія Готвальда,
Скликавши раду,
Народ свій озброїла
В битві за владу.

Пливе через Прагу
Ріка золотава.
Млина старовинного
Рухає Влтава.
Той дід трьохсотрічний,
Зелений від моху:
— Честь праці! Честь праці! —
Кружляє потроху.

Спинімось, гості,
Й на Карлові мості,
Де сонечко в воду
Летить з високості.

А хмари поволеньки
Йдуть, мов прочани,
Туди, де вписалися
В небо Градчани.

Ви чуєте? Дзвін,
Наче музика, виник.
Це Гануша-майстра
Озвався годинник.

Вже кілька віків
Відбиває слова ці:
— До праці! До праці!
Шануймось в праці!

Летять бумерангами
Чайки над містом.

До стор. 104. ►

Це місто давно
Ненависне фашистам.
Боялись гестапівці
Того «Честь праці»,
Безсилі зламать йогε
Навіть в Панкraці.

Вирує бузок
На високім Петршині,
Де б'ють на цимбаликах
Зграї пташині.

А з гірки, мов діти,
Ромашки і маки
Спішать до поета,
До Карела Махи.

Бо, кажуть, навколо
Він щастя посіяв...
О зоряна Праго,
Ти схожа на Київ!

Тебе, моя Праго,
Народ-побрратиме,
Від нашого серця
Ніхто не відніме!

Відстояно Прагу!
Дивлюся, радію.
А хто ж розвиватиме
Віршами дію?
Готові балади
Не падають з неба...

Це що за будинок?
Його нам і треба!

◀ До стор. 120.

На третьому поверсі
В сьомій квартирі
Живуть мої друзі,
Ласкаві та щирі.

Живе інженера
Сім'я невеличка.
На дверях написано:
«Зденек Гавлічка».

А що то за гуркіт
Лунає з квартири,
Мов скачутъ слони
Чи стріляють з мортири?

Це значить, що мама
В цю пору відсутня,
І вийшла з-під нагляду
Сила могутня.

Це значить, що, маючи
Вільну часину,
Гавлічка розваги
Придумує сину.

Рачкує в кутку
Здоровенний мужчина,
Хропе й перелякано
Водить очима.

І так захопився він —
Матінко люба! —
Що геть розкуйовдив
Русявого чуба.

Підскочить — здригається
В кухні поличка.
Це кінь, виявляється,
Зденек Гавлічка.

А вершник на ньому —
Господар квартири,
Якому, я думаю,
Років чотири.

Не сходить усмішка
З лукавого личка.
Він теж, виявляється,
Зденек Гавлічка.

Удвох розважаються
Зденеки вдома,—
Ніяк не поборе їх
Тітонька-втома.

Дзвінок телефонний
Ударив тим часом.
— Я слухаю! — татко
У трубочку басом.

— Що сталося? — До лоба
Підносить він хустку.—
Я ж тільки-но вчора
Пішов у відпустку!

I потім — до Зденека:
— Гратися годі.
Аварія, синку,
У нас на заводі.

А як же з тобою?
Якби ж ти посидів,
Годинку чи другу
Побув у сусідів!

Дзвонив і у восьму квартиру,
І в шосту
Цей чех симпатичний
Високого зросту.

Ніхто не озвався
І в третій, і в другій.
Хто рушив до друга,
А хто — до подруги.

Хто, мабуть, на дачі.
А хто — на роботі.
Ні жодного дяді,
Ні жодної тьоті.

Тоді інженер,
Поборовши досаду,
Малого схопив
І побіг в палісаду.

І в сквері — нікого,
Лиш пурхнув горобчик.
В пісочку почав
Забавлятися хлопчик.

— Ну, маємо, синку,
Сьогодні мороку.
Чекай мене в сквері
І звідси — ні кроку!

Зітхнув він і з криком
«Баритися годі!»
Ключа від квартири
Повісив при вході.

А поряд — об'яву:
«Спинись, перехожий!
Без нагляду зараз
Цей хлопчик пригожий.

За нашими спільними,
Друже, ділами
Малий тимчасово
Без тата і мами.

О другій — він їсти
Захоче, гадаю.
У нашій квартирі,—
Ключі прикладаю,—

Ти знайдеш на кухні
Крупу й макарони.
Купи молока
(Під тарілкою крони),

Звари йому кашку.
О третій кирпатий
Почне позіхати.
Клади його спати».

І швидше, піж сарна,
Авто,
електричка,
Помчав на роботу
Товариш Гавлічка.

З привітом зустріли
Його на заводі.
Схвильованим друзям
Він став у пригоді.

Як слід натомилися
Руки і плечі.
Робили ремонт,
Не спиняючи печі.

— Так треба! Так треба! —
Гуде п'ятирічка.
...Скінчили. Вмивається
Зденек Гавлічка.

І хоч неспокійний,
Та все ж веселенький

Туди поспішає,
Де Зденек-маленький.

Що сталося? Не бачив
Такого він зроду:
Круг тихого скверика —
Юрби народу.

Жінки та дівчатка,
Діди та бабусі,
І хлопчики, й літні,
Вусаті й безвусі.

Чубаті і лисі,
Стрункі і огядні,—
І найдки кожен
Тримає припадні.

Хто — кашу в каструльці,
Хто — крем чи підливу.
Хто — свіжу котлетку,
Хто — грушку чи сливу.

Какао, і каву,
І чаю до торту,
І кнедлики навіть
Найвищого сорту!

Народу, народу!
Ні стати, ні сісти.
Це —

хлопчику

Прага

Принесла поїсти.

Зненацька почулось:
— Поїв він... Тихіше!
Хай тітка Мілада
Його заколиш...

Завмерли мотори,
Спинились трамваї,
Лиш чути, як тьотя
Тихенько співає.

Виводить піснічку
Струнка молодиця,
І Зденеку солодко,
Солодко спиться...

Тихенько Гавлічка
Звернувся до тьоті:
— Спасибі за сина!
Я був на роботі...

Дозвольте... я сам
Віднесу до кімнати.—
А тітонька:
— Хто ви,
Хотіла б я знати?

— Я — Зденек... Будь ласка...
Я — Зденеків татко!
— Ви — татко маленького?
Бідне хлоп'ятко!

В ту мить із-за рогу,
Рішуча і скора,
Виходить красуня
У формі майора.

Гавлічка здригнувсь,
Усміхнулась Мілада.
Невже до міліції
Рушить балада?

— Я вас забираю.
І хлощя — так само.—

А Зденек прокинувсь,
Як вигукне: — Ма-мо!

Розходяться люди,
Дивуються хором:
— Пішов підозрілий
В обнімку з майором.

Я ще розповів би
Про маму військову,
Про місяць, закоханий
В Прагу казкову.

Та вже пізнувато.
І — годі на тому.
Нам час повернатись
До рідного дому.

Привіт тобі, дім,
Де на дверях табличка,
Проста і зворушлива:
«Зденек Гавлічка».

ЗУСТРІЧ

Біля Чорного моря,
Де владно рокоче прибій,
Серед саду, в хатині,
Живе виноградар старий.

В тій хатині просторій
Усім вистачає тепла,
Чи з Русі, чи з Вкраїни
Дорога тебе привела.

Чи з Лубен ти приїхав,
Чи з Мінська, чи, може, з Москви,

Погостюй неодмінно
В статечного дяді Шалви.

Він зустріне, обніме
І скрикнє схвильовано:
— Гість! —

Привітає, як рідного,
Щось незабутнє повістє.

Сивий, сивий — та в нього
Весела душа молода.
Руки сильні, робочі,
І горця нечутна хода.

Ось і зараз удвох ми
Виходим на стежку круту.
Нині ранок весняний
І гори в медвяним цвіту.

Чорне море внизу,
Неспокійне, а все ж голубе.
І гора, мов колиска,
Здається, колише тебе.

Любо глянути: край моря
Палаці великі й малі.
Мов на синьому рейді
Казкові стоять кораблі.

...Сів на камінь Шалва
В холодочку гірської гряди.
— Чи помітив ти стежку,
Яка привела нас сюди?

Запитав — і ні слова,
Лиш люлька димить та димить.
І здалось: це від неї
Хмаринка знялася в блакить.

Потім тихо й неквапно
Сказав мені дядя Шалва:
— Теплий спомин ця стежка
На серце мое навіва.

Трошки нижче від нас —
Ген по стежці, праворуч дивись! —
Років двадцять назад
Бігла дівчинка жвава кудись.

Раптом впала між трави
І книжку читать почина.
Потім кинула книжку
Й заплакала гірко вона.

В ту хвилину із гір,
З верховини, де клекіт орла,
Незнайома людина
В задумі по стежці ішла.

Древня люлька в правиці,
Осі бачиш, така, як моя.
Зупинивсь перехожий,
Водиці попив з ручая.

Чує — дівчинка плаче.
Стривожився враз чоловік.
Видно, тих, кому важко,
З дитинства минати не звик.

Підійшов, привітався.
І в голосі стільки тепла!
— Як зовуть тебе?
— Ніна!
— Яке ж твоє горе, мала?

Затулившись руками,
Збиваючись, каже вона:

— Вчитись... більше не можу,
Граматика... дуже трудна...

Усміхнувсь перехожий,
Присів і сказав:
— Нелегка! —
І чорняву голівку
Ласкава торкнула рука.

— А чи легко ж було
Залізницю між гір прокладати?
А чи легко ж було
Навіть школу твою збудувати?

А чи легко ж було
Скинути владу панів і царя
І науку трудящим
Часом починатъ з букваря?

Так, нелегко прожити
В труді й боротьбі. Та в житті
Обирає народ
Нелегкі, але славні путі.

Він замовк і в задумі
Поглянув кудись вдалину.
Тихо мовила Ніна:
— Прикметників... я не збагну.

От іменники — знаю.
Це — море, народ, голова...

А прикмета, прикметник —
Якісь загадкові слова.

І сказав перехожий
Спокійно і просто за мить:
— Загадкові, дівчатко,
Бо треба слова розуміть!

Глянь-но, море — яке?
Неосяжне, ласкаве, ясне.
Неспокійне і грізне,
Як вітер шугати почне.

Це — прикметники моря.
Хіба ж вони, Ніно, важкі?
Ти сказала — «парод».
А у нього прикмети які?

Працьовитий і мудрий,
Невтомний і щирий в труді.
В нього серце — гаряче,
А руки — робочі, тверді.

Став могутнім і сильним
Народ наш, володар землі.
Але є й вороги в нас:
Жорстокі, підступні і злі.

Гострять зброю фашистську,
Аби їм загарбтать чуже.
Та радянські кордони
Надійний народ стереже!

Ген кораблик пливе...
А у нього прикмета яка?
Невеличкий здаля він,
Великий і дужий зблизька.

Усміхнулася Ніна:
— І прапор на щоглі вгорі!
Він червоний і чистий,
Яскравий, як промінь зорі.

— Так, червоний і чистий,—
Ледь чутно сказав чоловік.—
Той, хто вірний йому,—
Той трудитися, вчитися звик.

Є в науки граматики
Вірні солдати — слова.
І міцна дисципліною
Армія їх бойова.

І живуть вони дружно,
Тримаються вкупі завжди,
Бо гуртує граматика
В речення їхні ряди.

Треба знати їх вдачу
І значення кожного з них.
Без науки граматики
Хто б нам у цім допоміг?

Навіть горда поезія
Тепло шанує її.
Розцвітають слова
В роботяцій співучій сім'ї.

В рідній мові своїй
Мусиш вивчити
кожне слівце,
Доглядати його,
Як старий садівник деревце.

Щоб ніякий хробак
Не точив його ніжні листки,

Щоб у чисті слова
Не в'їдалися зло остюки.

Ще люби, і вивчай,
І ласкаво неси до людей
Братню мову російську,
Скарбницю великих ідей.

І додав він замріяно.
— Море шумить,
як Москва...—
Та зненацька спинив
Свою розповідь дядя Шалва.

— Глянь-но, що там вгорі,
Чи не змія пуска дітвора?
Це сигналять онуки,
Що нам уже снідатъ пора.

І повів мене вниз.
Я чекаю, а він
— ні слівця.
Я ж бувальщину дивну
Почути хотів до кінця.

Хто ж учитель той добрий
І де ж тепер Ніна мала?
Мовчки дядя Шалва
Вів по стежці мене до села.

Як бували в гостях,
То, звичайно, помітили ви,
Скільки книг на полицях
В кімнаті у дяді Шалви.

Пушкін, Лермонтов, Гоголь,
Яких він з любов'ю чита.
«Витязь в тигровій шкурі» —
Безсмертне творіння Шота.

Церетелі й Шевченко,
На мові вкраїнській «Кобзар»,
І радянські письменники:
Колас, Фадеєв, Гайдар.

На окремій поличці,
Що осторонь книжних томів,
Я помітив «Граматику»,
Давню знайому зустрів!

Над поличкою фото,
І жінка на нім молода.
Кучеряве волосся
На плечі тендітні спада.

Ледь вуста усміхнулись,
Мов ніжні шепочуть слова.
— Ніна, донька моя! —
Мовив з гордістю дядя Шалва.

Я дививсь, любувався
Високим, розумним чолом.
— Де ж вона? — я спітав.—
Чом нема її тут, за столом?

— На роботі вона,
Наша Ніна, чорняве дівча.
У Сванетії зараз
У школі маляток навча.

Добра вчителька з неї,
Працює в гірському селі.
Не бояться прикметників,
Люблять їх діти малі.

Славні діти зростають
У дружній радянській сім'ї.

— Але хто ж той учитель,
Що стрів у дитинстві її?

Засвітилися весело
Очі у дяді Шалви.
Він хвилинку помовчав:
— Хто вчитель, питаете ви?

Я не бачив його,
Та людині тій вдячний повік.
Може, сам він з Москви.
Чи з Полтави простий трудівник.

Знаєш, скільки народу
В тепло приїжджає сюди.
Всім на щастя-здоров'я
І море, і наші сади.

Поєднала нас дружба
В міцній многомовній сім'ї.
Чулість, щирість, уважність —
Висока прикмета її!

ЛАСКАВО ПРОСИМО

I

Так сталось:
перед святом
На справжнім літаку
Летить Славко із татом
У гості до Баку.

Навіщо ж дужі крила
Несуть їх в дальній край?
Бо тата запросили
В Баку на Перомай.

Татусь його в пошані
І там, в Азербайджані.
Він — нафту добуває,
Він — перший у змаганні.

А щоб, читачу, знов ти:
Якщо немає нафти,
Спиняються машини,
Мертвіють літаки.

Тому в Азербайджані
І в нас, на Україні,
Працюють, як герої,
Усі нафтovики.

...З самого Борислава
Летить
із татом

Слава.

Над селами й містами,
Над вільними степами.

І раптом хтось гука:
— Кавказ уже під нами!
Він синіми хребтами
З туманів виника.

Привіт вам, древні гори,
Привіт з Карпатських гір!
І враз Каспійське море
Відкрило синю шир.

Всі глянули в віконця —
Ой, дивно звідсіля:
По морю плава сонце,
Де небо? Де земля?

Аж ось і довгождана
Земля Азербайджану.
Сяйнуло ще раз море

І виднокруг — ребром.
Стелеться травичка,
Аеродром.

II

Зустрів їх татків приятель,
Дядя Мехті.
— Салам алейкум!
Як в путі?
Чи не змерзли ви часом
На такій висоті? —
В дядька очі веселі,
А над ними
Чорні брови густі.

Тата цілують
Нові знайомі,
Такі ж робочі — нафтовики,
І Славкові здалося:
Він в рідному домі,
А не в краях,
Про які йому тато
Розповідав казки.

Він позпайомився
Тут же з Фуатом,
Сином дяді Мехті.
Фуат назива його
Другом і братом,
Наче зустрілись
Не вперше в житті.

Подарував тюбетейку
Славкові,
А той — ножика

Новому дружку.
І незчалися
У розмові,
Як примчала «Победа»
Їх до Баку

III

В домі дядька Мехті
Пообідали,
Плову смачного поїли,
Як слід відпочили,
Набралися сили.

Потім вийшли дорослі
Кудись із кімнати,
Залишилися хлопці
У піжмурки грати.

Потім каже Фуат:
— Почекай-но, я збігаю
До сусідів
За дуже цікавою
Книгою.
В ній малюнків багато.—
І вибіг із дому.

Зразу Славі зробилося
Нудно самому.

Він стрибнув на стілець,
Подивився в віконце.
Нафтовишки у морі.
Над вишками — сонце.
«Як їх там збудували? —
Замислився Слава.—
Працьовиті тут люди,
Країна цікава!»

Сяють крани підйомні
На люднім причалі.
Катер мчить кудись морем
Все далі і далі.

Ген — будинки заквітчують,
Завтра ж і свято.
Але ні, крізь вікно
Не побачиш багато.

Славка — в двері. Відкрив їх
І — пурх, як горобчик.
Опинився зненацька
На вулиці хлопчик.

«Дай,— міркує,— поглянемо,
Як там надворі.
Чи нові кораблі
Появились на морі?»

Через вулицю — пристань,
Димок пароплава.
«Підійду подивлюся»,—
Вирішує Слава.

В два стрибки променисту
Подолано відстань.
Проминає він скверик,
Виходить на пристань.

Вишивана сорочка,
Гуцулка, на ньому.
Перехожі всміхаються
Дружньо малому.

Він спинився.
Очей з пароплава не зводить.
Раптом з вудками хлопці
До нього підходять.

Чорноокі, цупкі,
Довгоногі, смагляві.
— З України? Салам! —
Уклонилися Славі.

І, потиснувши руки
Мамеда й Гасана,
Слава вирішив сміло:
«Додому ще рано!»

Хлопці змотують вудочки:
— Рибка хай плава,
Погуляєм по місту.
Як зватъ тебе?
— Слава!

І пішли мандрувати
Крізь людні квартали.
Все Славка про Вкраїну
Хлоп'ята питали.

І у хлопця питання,
Куди не погляне.
Дуже хлопцю сподобалось
Місто незнане.

Ось музей Нізамі
Постає величаво.
Про поета славетного
Слухає Слава.

Він співав трудовому
Простому народу,
І живуть його твори
Від роду й до роду.

Потім хлопці
До парку прийшли,
До могили,

У якій
Двадцять шість
Комісарів спочили.
— Окупанти англійські
Забили їх, Слава!
Ватажки революції,
Вічна вам слава! —
Йдуть хлоп'ята в задумі
По вулицях далі.
Стеле місто під ноги
Стрункі магістралі.

— Стій! — Славко схаменувся.—
А де ж моя хата,
У якій полишив
Свого друга Фуата?

— Ну, а номер, а номер
Який того дому?
Що за вулиця,
Швидше кажи?
— Невідомо!

— Не хвилуйся! —
Гасан промовляє.—
Хвилинку!
Намалюй нам прикмети
Отого будинку.

— Пам'ятаю, балконів
І вікон багато.
Є двері.
— А ще що?
Прикмет малувато.

— Згадав! На фасаді
Російською мовою
Хтось написав,

Пам'ятаю чудово я:
«Добро пожаловать!»

— Це ж піонерського табору
Дім!
Скоро там будемо, друзі,
Ходім!

Звернули праворуч,
Звернули ліворуч —
Аж ось і будинок.
Спинилися поруч.

Славко радіє,
Хлоп'ята раді —
«Добро пожаловать!»
На фасаді.

— Ось я і вдома.
Заходьте, хлоп'ята.
Треба мерещій
Заспокоїть Фуата.

Ледве Славко
Дотягнувсь до дзвінка —
Дівчинка стала
У дверях струнка.

Пензлик в руці,
А у другій палітра.
Славна!
 Та, видно,
Задирлива й хитра.
— Прошу! Салам! —
Привітала хлоп'ят,
І всі зрозуміли,
Що це — не Фуат.

— Чого ж ви, чого
Стойте на порозі? —
Запитує дівчинка
В щирій тривозі. —

Проходьте в кімнату,
Будьте як дома! —
Зaproшує ввічливо
Нóва знайома.

Все пояснили їй
Гості неждані.
Її розсмішили
Слова їх останні.
— Гей, не журіться! —
Я знаю той дім.
База туристська у ньому.
Ходім!

Звертають ліворуч,
Звертають праворуч.
Аж ось і будинок.
Спинилися поруч.

Славко радіє,
Супутники раді:
«Добро пожаловать!»
На фасаді.
Зайшли. Подзвонили.
Минає хвилина.
І вийшла
Гігантського зросту
Людина.

Навстріч обережно
Просунулась боком,
Щоб двері не збити
Плечем ненароком.

Позаздрили хлопці:
Бувають же люди! —
Два сажені в плечах,
А м'язи, а груди!

Третину б нам
Сили такої — і досить.

— Заходьте, заходьте! —
Іх велетень просить.—
Чим можу служити?
Ну, будьмо знайомі.
Повірте, ви зараз
У власному домі.
Заходьте.
Я гру покажу вам чудову.
А потім зварю
Дивовижного плову.
Чи вистачить нам
По відерцю на брата? —
Славко обізвався:
— Нам треба Фуата!

І велетню гості
Усе пояснили.
А він почина
Реготати щосили,
Аж вікна
В сусідніх домах
Задзвеніли.

А потім він каже:
— Я знаю той дім.—
Одяг тюбетейку
І вийшов:
— Ходім!
До послуг до ваших
Є транспорт, до речі.—

І всіх чотирьох
Піднімає на плечі.

— Ви, певне, борець? —
Зацікавився Слава.

— Та ні, не борець,
Кочегар з пароплава.

Звертають праворуч,
Звертають ліворуч.
Аж ось і будинок.
Спинилися поруч.

Славко радіє,
Супутники раді:
«Добро пожаловать!»
На фасаді.

Дэвінок. Відкриваються
Двері тихенько.
І ось перед ними
Бабуся старенъка.
Гукнув кочегар:
— Приготуйтесь, хлоп'ята!
Бабусю, показуйте
Швидше Фуата.

Бабуся радіє:
— Будь ласка, мій сину.
Де ще вам побачить
Такого хлопчину?
Розумний, товстенький,
Красивий, кмітливий,
Як добре, що глянуть
На нього прийшли ви.

Заходять. Простора
І чиста кімната.

В ній тьотя співає,
Колише Фуата.
Та спати не хоче
Малятко веселе.
Випльовує соску
І ніжками меле.
— Фуат, та не той! —
Посміхається Слава.
І всі дізнаються,
У чому тут справа.

І тьотя сказала:
— Я знаю цей дім.—
Бабуся і тьотя
Сказали: — Ходім!..

Вже сонечко лагідне
Тихо сідає,
За сквером виблискує
Море безкрас.
Ідуть,
Розмовляючи жваво,
Бульваром
Бабуся і тьотя,
Славко з кочегаром,
Гасан із Мамедом
І дівчинка з ними.
Багато народу
Чвалає за ними.
І раптом Славко
Опинивсь перед татом,
І татковим другом,
І справжнім Фуатом.

Утрьох вони вийшли
Назустріч з-за рогу.
Вже хтіли в міліцію
Йти по підмогу.

Як вигукне тато:
— Негідний втікачу!
Задав ти сьогодні
Нам добру задачу! —
А дядя Мехті
Його стис гаряче:
— Хапайте, держіте,
Бо знову втече!

Всій вулиці людній,
Бакинцям на втіху,
Було тут розмов
І веселого сміху.

Знайомих нових,
Що зустрілись в путі,
У гості запрошує
Дядя Мехті.

Ідуть,
Розмовляючи жваво,
Бульваром
Бабуся і тъотя,
Славко з кочегаром.
Гасан із Мамедом
І дівчинка з ними.
Багато народу
Простує за ними.

Славкові і татові
Рідні віднині
Бакинці-господарі,
Люди гостинні.

Куди б не поїхали,
Де б не були ми,
Стрічають нас друзі,
Брати-побратими.

Як хороше жити
В Радянськім Союзі!
Ласкаво просимо
На Україну,
Із братніх республік
Друзі!

ВЕСНЯНИЙ ШЛЯХ

Мені тринадцятий минало.
Я пас ягнята за селом.

Т. Г. Шевченко

I

Ген-ген іде хлопчика
Полями навпрошки.
В одній руці шапчина,
У другій — книжечки.

Весна зелена всюди,
Веселка польова.
І він на повні груди,
Мов жайворон, співа.

У хлопця очі сині
І вихори рясні,
А ніс у ластовинні,
Як личить навесні.

В біленькій сорочині,—
Хоч свято в ній стрічай!
Біжить собі хлопчина,
Веселий, мов ручай.

Сьогодні, як ніколи,
Співа його душа.

З району він, із Шполи,
Додому поспіша.

А в Шполі, в світлім домі.
У рідному райкомі
Засідання було
І ось він —
Чи не сон це?
Вже справжнім комсомольцем
Вертається в село.

І сонечко радіє
З ним разом у путі,
Мов зна, яка подія
В хлоп'ячому житті.

Навколо килимами —
Колгоспна ярина,
Стежина під ногами —
Мережка витівна.

Це ж тут, у цій долині,
Шевченко наш Тарас
У латаній свитині
Колись ягнята пас...

Іде, співа хлопчина,
Мандрує навпрошки.
В одній руці шапчина,
У другій — книжечки.

А хто він? Мабуть, чули,
Пізнали ще здаля?
Юрко, синок Вакули,
Сільського коваля!

Він в школі вчиться славно,
Кінчає сьомий клас.

Пішов йому недавно
П'ятнадцятий якраз.

Він знає всі планети,
Моря й материки.
Щодня чита газети,
Журнали і книжки.

Він в школі знаменитий
Заспівувач-сурмач
І вміє сам зробити
Детекторний приймач.

Хоч поки лише в школі
Прославивсь він, однак
Достойний в комсомолі,
Без сумніву, юнак.

Радіє небо синє,
Вгорі — хмаринок грай...
Юркова пісня лине
На весь шпрокий край.

Аж ось в долині — гірка...
Там пам'ятник стоїть.
Над ним червона зірка
Піднесена в блакить.

Упали в цій долині
Тоді, як бій ішов,
Солдати Батьківщини
Петренко і Петров...

До пагорба до того,
Де хвилька-мурава,
Ступа Юрко. І строго
Звучать його слова:

До стор. 156. ►

— Клянусь на цій могилі,
Клянусь, герої, вам —
Служить Вітчизні милій
Усім своїм життям.

Клянусь вам бути в школі
Достойним юнаком,—
Зростати в комсомолі
Бійцем-більшовиком.

I галстук піонерський
Підніс він у руці,
Круг зірки зав'язав він
На галстуку кінці.
Ще стиха він промовив:
— Спокійно спіть, бійці...»

Неначе горда квітка
У полі розцвіла.
Юрко прямує швидко
До рідного села.
Лишилось недалеко.
Он — річки чересло.
Вгорі кружля лелека,
Край вигону — село.

II

А на вигоні зеленому
у лузі
вже давно,
давно, давно
чekали друзі.
Піонерія
на вигоні зійшлася
привітати, поздоровити Юрася.

◀ До стор. 178.

Він підходить,
що здаля маха рукою.
Гомін котиться
над тихою рікою.
Як підбіг Юрко —
хлоп'ята оточили.
— Чи квітка тобі,
квітка тобі
вручили?
— Вже вручили!
— Ой, чи правда?!
Покажи-но! —
Простяга
маленьку книжечку
хлопчина.
Комсомольська — ось вона
в руках у нього.
Отака ж
відчула серце
Кошового!
Отака ж
героїв кликала
до бою —
і Матросова,
і Громову,
і Зою!

— Будь достойним! —
друзі мовили Юркові,
комсомольцеві,
дружкові-ватажкові.
— Будьмо всі,—
сказав Юрко,—
напоготові!
Чи нікого не лякає
чесна праця?
Є між нас такі,
що труднощів бояться?

— Ні, немає! —
друзі крикнули
щосили.
— Мітинг скінчено!
Програму — ухвалили.—
А душа в Юрка
сміялася й раділа:
— Край розмовам!
Приступаємо до діла.

III

Хату дівчинка білила
край села.
Крейду в горщиках
і фарби розвела,
розмахнулась —
помазочком повела
і здалік полюбуватись відійшла.
Ладна дівчинка!
Смаглява і струнка,
круг чола —
в горошок
хусточка тонка.
А чия ж вона?
Ого! Батьки її
мають славу
за високі врожаї.

Враз лунає:
— Гей, Марисю! —
Хто такі?
Однокласники,
знайомі хлопчаки.

— Спершу, здрастуйте! —
Марися промовля.—

Ви куди йдете, хлоп'ята,
Звідкіля?
Ех, та що це я
розвови завела!
В мене ж, бачите,
діла, діла, діла!
Хочу впоратися
з хатою сама.
Татка з мамою
ще з Києва нема;
поки вернуться
з наради у село,
все подвір'я
виграватиме,
як скло.
До побачення!
Баритись не люблю.
Утікайте,
бо носи вам побілю!

Тут Юрко промовив:
— Так стрічаєш нас?
Хто дозволив
відриватися
від мас?
Що за труд
одноосібницький?
Ганьба!
Чи гуртом
не краще зробимо
хіба?

І хлоп'ята —
через тин і за щітки,
і давай
хатину мазать залюбки.
Дняне сонечко
добряче припіка,

сохне крейда
після кожного
мазка,—
аж світлішає
в просторому дворі —
так стараються
завзяті білярі.

А Марися
тихо каже до Юрка:
— Покажи-но
комсомольського
квитка! —
Руку другу,
червоні очи, стиска.
Ще їй сказала:
— Ти хороший... —
Он яка!

Стала хата
біла, біла, як садки.
По красчках
рівні сині смужечки.
— Хто прийматиме? —
гукають хлопчаки

IV

Ой, село мое,
нове мое село!
Як же красно
ти сьогодні
розцвіло,—
скільки хат нових,
будинків поросло
там, де згарище
по німцеві було!

Вздовж по вулицях
у сонячні хати
потягнулись,
наче промені,
дроти.

Рівні вулиці, широкі
з краю в край,
хоч тролейбуса
до Києва пускай.
Онде школа,
клуб,
сільмаг-універмаг,
виграють
дахи залізні
на домах.
Мов списи
козацьких велетнів,
увись
рвучко радіоантени
піднялись.
Недаремно
кажуть люди
на селі:
— Будуть весни,
Буде радість
На землі!

Ген — і хлопці наші
вулицею йдуть.
В сад колгоспний
простелилась
їхня путь.
Там у кожного
хлопчини-молодця
є улюблені підшевні
деревця.
Мало яблуньку
чи грушку посадить —

слід за нею,
за дитинкою,
глядіть.
Йдуть тимурівці селом
плече в плече.
Поскидали черевики,
бо пече.

Ось криниця
показалася здаля.
Журавель до неї
шию нахиля.
І стоять там
дерев'яні два відра.
Там бабуся
чисту воду
набира.
А у неї —
розважаю вам —
три сини:
у Донбасі
інженерами вони.
Скоро в гості
їм приїхати пора.
Усміхається
замріяно стара.

Раптом:
— Здрастуйте, бабусю! —
Хто такі?
Обернулася —
знайомі хлопчаки.
— Хлопці, здрастуйте! —
старен'ка промовля.—
Ви куди це, альпіністи,
звідкіля?
А уроки
хто робитиме за вас?

Бач, найшли собі
розгулювати час!
От розгніваюсь,
відерце ухоплю,
всіх водою
крижаною обіллю!

А в очах старої —
усмішка, не гнів.
І Юрко до неї
весело ступив:
— Ваша критика, бабусю,
не туди —
про навчання
пам'ятаємо
завжди!
Рапортую:
всі домашні завдання
справно звечора
готуємо щодня!

— Значить, мир! —
бабуся каже
і сама
«руки вгору»
сміючися підійма.
— Де ж це відра?! —
Засміялись школярі:
— Вже давно вони
у вашому дворі! —
Баба дякує.
Шепоче до Юрка:
— Ти одержав
Комсомольського квитка? —
Ніжно-ніжно
тую книжечку торка,
ще й Юрка поцілувала.
Он яка!

Піонери йдуть селом,
 як хазяї,—
 роботяще хазяї —
 не гультяї!
 Оглядають і городи,
 і хати,
 всім готові
 у труді допомогти,
 добрим людям
 у труді допомогти.
 Йдуть хлоп'ята...
 Чують враз —
 на все село
 щось позаду
 загриміло, загуло.
 Ближче, ближче:
 трах-тата!
 Мотоцикл
 підліта.
 А на п'ому
 Гнат Петрович Сирівець.
 Із сільради зв'язківець,
 виконавець-молодець.
 Біля хлопців
 він спиня
 двоколесого
 коня.
 Вилітає
 із сідла,
 утирає
 піт з чола,
 грізно мовить:
 — Ну, діла!
 Де ж ви ділісь
 на біду?
 Я вже думав —

не знайду.
Ждуть вас гості
закордонні
у колгоспному саду.
Кажуть:
— Зміну покажіть!
Ну, колгоспники,
біжіть! —
Не пускають хлопці:
— Гнате!
Що за гості!
Хочем знати!
Звідкіля
ці делегати?
Ну, скажіть же!
Та скажіть! —
Гнат стрибас
у сідло.
— З Польщі братньої селяни
завітали у село! —
Загримів мотор,
і Гната
наче вихором
змело.

VI

В саду молодому
у братній сім'ї
з гостями розмову
ведуть хазяї.
Кругом
у могутнім цвітінні весна,
і мова вкраїнська
і польська луна.
Із лави гостей
найстаріший встає:

— Нех слово отут
прозвучить і мое!
Дзенькую вам, рідні,
за вашу весну,
за ваші поради
і дружбу міцну!
Побачив я, друзі,
у вашім селі,
що труд колективний —
де щастя землі.

Вклонився, і сів,
і підвівся дідусь:
— Хотів би спитати.... —
І збився чомусь.
— Питайте! Питайте! —
Лунає навкруг.
І далі він мовив,
як гомін ущух.

— Є школа середня
у вашім селі.
Чистенько навчаються
діти малі.
Земля їм — навіщо?
В думках — інститут.
А хто ж на ланах
працюватиме тут?

І раптом розложисто
десь за людьми
дзвінке і врочисте
почулося!

— Ми! —
Виходить Юрко.
Та Юрко не один —
дівчатка і хлопці —
їх цілий загін.

І скромно сказав
комсомолець-юнаць:
— Про вищу освіту
Ми мріємо. Так!
Бо думаем:
я і всі друзі мої —
збирати
ще вищі колись
врожаї.
Для того ѿ наукам
у нас на меті,
щоб легше і краще
трудитись в житті.
Виходить, щоб добри
творити діла
не треба нам
з рідного юхать села.
Чи так я кажу? —
Запитав він хлоп'ят.
— Так, так! — аж здригнувся
заквітчаний сад.
— Так-так! — пролітаючи,
кинув літак.

І гості ѿ господарі
мовили:
— Так!

Привітно старий
усміхнувся з-під брів.
Рукою статечно
по вусах провів.

— Спасибі вам, діти!
І я, плугатар,
Тепер уже певно
візьмусь за буквар!

І сивий поляк
обіймає Юрка.
Значка комсомольського
ніжно торка
натруджена в праці
велика рука.

Триває розмова,
і пісня, і сміх.
А друзі прощаються —
справи у них!
— Куди ж ви? Посидьте!
— Сидіть не з руки,
ми вже погуляли —
і час за книжки.
Братам-піонерам у Польщі —
привіт! —
І зникли знепацька
між схилених віт.

Гримить
словейкова
пісня здаля.
Кого ж це,
одвічний,
він так прославля?

Я знаю:
він славить
Вітчизну мою,
Вкраїну і братніх
народів сім'ю,
і кожну стеблинку,
і ріст деревця,
і дружбу велику,
і щирі серця.

1950 р.

КОСМОНАВТ

Купався місяць в білій піні,
Холодний випнувши бочок.
Сміялось небо в ластовинні
Росою вкритих зірочок.

Порозкидавши пишні зорі,
Уперто вгору, а не вниз
Котивсь в космічному просторі
Неторожкий Великий Віз.

За ним у тъмяній високості
Летіли з криком журавлі,
Немов віки злітались в гості
До лона матері-Землі.

Весна, весна... Вітрець вологий.
Асфальт, що в'ється через бір.
Цупка берізка край дороги.
У Байконурі спокій, мир...

Квітнева ніч, ледь-ледь тривожна,
На дальній край лягла пером,
Де кожна мить, хвилина кожна
Бриніла в слові космодром.

О світ ласкавий, світ широкий!
Та, не сполохавши краси,
Нараз людські почулись кроки,
А потім — тихі голоси:

- Скажіть, Конструкторе...
- Не треба.
- В цю мить...
- Не треба поготів.
- ...що в вас на серці?
- Дальне небо
- Я сам навідати б хотів.

- Чи є наказ, кому летіти?
 - Хто буде перший? Хто пройшов?
 - Ви, журналісти, наче діти...
 - Кажіть: Гагарін чи Титов?
- В свій час... В цю мить... Яка різниця?
Злетять обидва, далебі...
Супутник — зоряна жар-птиця,
Йому я вірю, як собі.

Обидва сплять... В нестримнім леті
ГоряТЬ хвилини. Певен я —
Мине ця ніч — на всій планеті
Радянське вславиться ім'я.

— Спочиньмо, друзі.
Край розмовам! —
Ждучи ранкової зорі,
Перекидались тихим словом
Пілоти, вчені, лікарі.

А поряд — контури казкові,—
Мов чудо-велетня шолом.
Спадали промені шовкові —
То космос людям бив чолом.

Бетон. Каркас. Чавунні палі.
В ніч за щаблем летить щабель.
В тонкім мереживі із сталі
Завмер космічний корабель.

З чайним криком пада вітер
На вкритий пластиком місток.
Маленький ліфт. Вгорі шість літер.
«Восток» — світилося. «Восток»!

Заморське панство й генерали
Колись в гіркі далекі дні
Завжди цим словом докоряли
Народу рідному. Мені.

«Що — Схід? Пітьма. Чуби намоклі.
Відсталість дика. Ось вам Схід».
Дивились хижо крізь моноклі
І зневажали з роду в рід.

Приклавши хусточку до носа,
Одначе лізли в руський край:
«Що — Схід? Юрба простоволоса.
Розподілить його — і край».

Та через війни, холод, голод
Світився Жовтень трударю.
Світився Серп, світився Молот
І прапор, схожий на зорю.

І наступила мить вроциста.
Вершить історія похід! —
Несе у космос комуніста
«Восток» — ракета. Тобто — Схід!

Це — наші руки. Серце. Мозок.
Священний жар Жовтневих днів.
Край постолів, що їздив возом,
На цей супутник пересів!

* * *

Штаб космодому. Срібне світло.
Чуть голоси. Не сплять і тут.
По стінах карта, де розквітла
Червона лінія — маршрут.

Пульт управління в іншій залі.
Телевізійне око в світ.
Сто тисяч приладів. В металі
Три слова: «Старт», «Земля», «Зеніт».

Мов білка, кружить вентилятор.
Снуються лампочок вогні.
А де ж космічний авіатор,
В цю мить хвилюється чи ні?

Де ж він — син матері простої,
Орлине плем'я молоде? —
Чи не боїться слави тої,
Що там, вгорі, на нього жде?

Він не один. Їх поки двоє.
Два аргонавти всіх століть.
Достойні космосу обое.
Юрко і Герман.
Хто ж летить?

* * *

Гагарін спить, спокійно диха,
Ледь посміхається вві сні.
В віконці гілка стука тихо...
Чудово спиться павесні!

Простенький столик коло ліжка.
Розкритий списаний блокнот.
Портрет дружини. Поряд — книжка.
Він любить вірші, цей пілот.

На вікнах тіні пелехаті.
Край неба зірка проліта.
Весняний місяць у кімнаті,
А з ним — гагарінські літа...

* * *

...Ось, мов грибочок, чиста хатка
Десь на Смоленщині, в садку.
Ось роботяще руки татка
Пливуть з рубанком по бруску.

Татусь — тесляр. Згадати любої
У чистих горницях жили
Ледь гіркуватий запах дуба
І ніжні пахощі смоли.

В доярки-мами сиві скроні.
Завжди ласкава до Юрка.
Ввібрали мамині долоні
Дух паляниці й молока.

За їхнім домом луг і річка.
Удалині — гаї й гаї.
Ростуть три братики й сестричка
В простій гагарінській сім'ї.

Мов пташеня у стиглім житі,
Між дітлахів — гнуцкий, живий —
Мужнів і той, хто перший в світі
Злетить у космос зоревий.

І вже купують хлопцю ранця,
Пенал, чорнильницю й буквар.
До школи час. І раптом вранці
Злетіло полум'я до хмар.

Ой наступала чорна хмара,
Пашіла горем новина.
Одне лиш слово, як примара:
— Війна. Війна. Війна. Війна...

Принишк Юрко, малюк русявий.
Дивився вгору з-під руки.
Не для небесної забави
Ревли у небі літаки.

Ось наші двох фашистів збили.
Ось наш зайнявся «яструбок»,
І парашута купол білий
Затріпотів, мов голубок.

Спустився льотчик у долину,
І за героєм молодим
Літак прилинув за хвилину,
Забрав, розтанув, наче дим.

Юрко подумав: «Справжні друзі
Повік не кинуть у біді!»
А вже вогонь на виднокрузі,
По селах біженці бліді.

З'явивсь фашист на їхнім ганку.
Забрали хату, всіх — надвір.
Пішли Гагаріни в землянку.
Два метри вглиб, три метри вшир.

Тих днів у пам'яті не стерти.
Випробування вкрили путь.
Блакитноокого Альберта
Батькам і дітям не забути.

Не раз, хильнувши добру скляпку,
Чіплявся, лютий, до Юрка.
Вночі вдирався у землянку
Усім підносив кулака.

Фашистський бовдуре! Сконав ти
Десь на Можайському шосе.
Ростуть майбутні космонавти,
Життя до сонця їх несе!

* * *

Юрко Гагарін знов у школі.
Летять у вирий журавлі,
А хлопець старанно, поволі
Виводить палички й нулі.

Не в зшитку пише — на газеті.
Сам ручку вистругав з верби.

Сухар в кишені. А в кашкеті
Патрони й гільзи для лічби.

А дітям вчитися охота.
Настав такий хороший час!
Дарма, що в них «Устав пехоты» —
Єдина книга на весь клас.

Та скоро вчителька маленька
(На вигляд зовсім ще дівча)
Придбала Пушкіна й Шевченка
І про дитинство Ілліча.

І, летячи на лижах з гірки,
Гукав Юрко, вітрам навстріч:
— Учитись тільки на п'ятірки,
Як заповів мені Ілліч!

Хлопчина ріс, навчався добре.
Трудивсь, аж іскри з-під пера.
Мав серце лагідне й хоробре,
Відкрите змалку для добра.

Любив він сонце й річку тиху.
Любив купатись на зорі.
Тож Гусь-Гагара всім на втіху
Прозвали хлопця школярі.

В той час лежав у ранці в нього,
В тонкий загорнутий папір,
«Кавказький бранець»
Льва Толстого,
Про дивокрай, про мужність твір.

Минула осінь. Якось в січні
Учитель в клас дві кулі вніс.
— Почнемо досліди фізичні! —
Юрко Гагарін аж підріс.

Ще цікавіше жити стало,—
Магнітне поле. Камертон.
Тяжіння. Рух. Життя металу.
А Ломоносов! А Ньютон!

Прийшла весна — в зеленім лузі
Випробування у Юрка.
З Левком Михайловичем друзі
Модель пускають літака.

— Давай хутчіше, Гусь-Гагара! —
Це чути друзів-школлярів.—
Та не туди пускай, де хмара.
Уже гримить! Щоб не згорів!

— Та що нам буря! — крикнув
хлопчик
І сам неначе полетів.
— Напевне буде з тебе льотчик...—
Учитель гордо шепотів.

* * *

Та не бува, щоб все гладенько.
Стікали дні, мов ручай.
Уже батьки не молоденькі,—
Шість душ в гагарінській сім'ї.

Про власний хліб не гріх подбати,
Про спеціальність трудову.
Запам'яталось — плаче мати...
А батько: — Згода. Ідь в Москву.

Два кусні сала. Півхлібини.
Цибуля. В плящі молоко.
Усе це склавши до торбини,
Побіг на станцію Юрко.

Бувай, наш милий Гусь-Гагара,
Друг неба, сонечка й води!

Вже з паровоза свище пара,
Кричать хлоп'ята: — Приїзди!

Москва, Москва! Велика мати,
Людського сповнена тепла!
І для русявого хлоп'яти
У серці місце ти знайшла.

Взяла за руку, поводила
По всіх уславлених місцях.
А там — приставила до діла,
У майбуття відкрила шлях.

Юрко заходить в гуртожиток.
Новий кашкет на голові.
На нім — емблема.

Замість свиток
Шинельки видали нові.

Завод. При ньому ремісниче
В зеленій зоні приміській.
Уранці їх ласкаво кличе
Гудок бадьорий заводський.

Спочатку йшли тривожні ранки,
Де чавуну гарячий рух.
А що, як вискочить з вагранки?
Аж забивало хлопцям дух.

Та придивившись, звикли скоро.
Вже поглядають не з-під брів.
Їм часто вдавано-суворо
Сивенький майстер говорив:

«Вогонь тремтить перед водою.
Земля — володарка води.
Людина з волею твердою
Всіх трьох подужає завжди».

Хороші люди на заводі!
Тут кожен друг і старший брат.
Всяк допоможе при нагоді.
В труді підтримає стократ.

Якось Юрко, прийнявши зміну,
Навколо глянув — щось не так.
Майстри відзначили хлопчину,
Складний довірили верстак!

Пливе конвеєр. Рухи точні.
І, трохи схожі на стільник,
Для плавок форми безопочні
Ладнає бравий ремісник.

Як щось не ладилося в нього,
Юрко не згадував чортів,
А вислів майстра заводського
Про себе вперто шепотів:

«Вогонь тремтить перед водою.
Земля — володарка води.
Людина з волею твердою
Всіх трьох подужає завжди!»

Він захопився справжнім ділом.
Так працював, аж мокнув чуб.
Бадьорий духом, дужий тілом —
Спортсмен. Трудяга. Книголюб.

Квітчали юність ясночолу
Високі помисли й думки.
Ось юнака до комсомолу
Приймають збори гомінкі.

- Що відбувається в Кореї?
- Про те, як вчишся, кілька слів!
- На Генеральній Асамблей

Хто баламутить? —
Відповів.

— Хто за? Утримався? Хто проти?
Одноголосно. Добрий знак!
Не в силі радість побороти
Аж засміявсь тоді юнак.

Ти комсомолець, Гусь-Гагара,
Друг неба, сонечка й води!
До праці вдача в тебе яра.
Зростай. Учись. Не підведи!

Смеркалось. Вийшли на подвір'я.
Юрко гукнув: «Товариші!
Лиш накажіть — злечу до зір я,
Така романтика в душі!»

І справді в серці жив неспокій.
Було тоді шістнадцять літ.
Манив у далеч світ широкий,
Неначе ластівку в політ.

Учитись прагнув. І невдовзі
Юрка покликали в завком.
Послали в технікум на Волзі,
Прощались тепло з юнаком.

О Волго, Волго, рідна мати,
Російська велетень-ріка,
Щоб назавжди зачарувати,
Стрічай Гагаріна Юрка!

Саратов-місто. Перші кроки
Туди, де Волга вдаль пливла.
По цей бік — пагорби високі,
По той бік — степ та ковила.

Відбили небо чисті води,
Зорею лащається до віч.
Колись радів з цієї вроди
Ульянов-Ленін. Наш Ілліч.

Місця ласкаві і величині.
Перед віконцем — Волги плин.
І знову досліди фізичні,
Закони різних дисциплін.

Сади осінньо шепотіли,
А в травні бралися цвісти.—
То линув час. У Гжатськ летіли
В сім'ю Гагаріних листи.

Малі трикутнички поштові,
Юркові жваві голуби,
Батькам несли слова любові
Крізь волзькі далі голубі...

* * *

«Матусю рідна! Любит татку!
Пишу вам, впавши під стіжок.
От похвалюся для початку:
— Я — піонерський ватажок.

Працюю нині в дитбудинку
(Послав на літо комсомол):
Мандрую без перепочинку,
Ганяю з хлопцями в футбол.

Я полюбив, скажу вам щиро,
Своїх смаглявих пацанів.
Тепер я в них за командира,
А на початку очманів.

Не визнавали дисципліну!
Крутився кожен, як млинок.

Як ваші справи? В думах лину
У рідну хату. Ваш синок».

* * *

«...Що не писав, пробачте, мамо.
Робота, ніколи було.
В нас на полях жнива так само:
Послали з хлопцями в село.

Роздолля, степ. Погожа днина.
Лиш сонце палить без жалю.
Шаную працю селянина.
Я поле змалечку люблю.

Живем в наметах. Ходим босі.
Як смеркне — ловим окунів.
На качанах, на сінокосі
Вже заробили трудоднів.

Колгосп радіс з урожаю.
Гудуть машини, мов джмелі.
Всього найкращого бажаю.
Юрко Гагарін — син землі».

* * *

«...Вгадайте, де я? В Ленінграді!
Прислав нас технікум сюди.
Ну, що скажу? Ми дуже раді.
Нам пощастило, як завжди.

Два тижні робим на заводі,
Проходим практику з литва.
А місто, місто... Свято й годі!
Тут Зимній. Невський. А Нева!

Стойть під берегом «Аврора»,
Що освітила царство мли.
Гуртом на крейсері ми вчора
Крізь революцію пливли».

Листи, листи, птахи залітні!
Сердя єднаючі мости...
Батьки радіють. Раз у квітні
Аж два одержують листи.

«...Є новина у мене, любі.
Здійснилась мрія, ще й яка!
Після занять в аероклубі
Синок ваш вивчив літака.

Ви не повірите — літаю!
Це щастя — линути до зір.
Обняв, сказав мені: «Вітаю»,
Мартьянов, друг і командир.

Злетиш — і простір обвиває,
Дзвінкі нашпітує пісні.
Тому і жайворон співає
Не на кущах, а в вишніні!

— Ти любиш рух і сонце, пташко,
Я теж люблю! — гукнеш, бува.
Коли в польоті часом важко,
Згадаю майстрові слова:

«Вогонь тримтить перед водою.
Земля — володарка води.
Людина з волею твердою
Всіх трьох подужає завжди».

* * *

Ось і трикутничок останній
З теплом хлоп'ячої руки.
Десь над рікою на світанні
Писались, мабуть, ці рядки.

«Дипломи вчора нам вручали.
Тепер ми техніки з литва.

Гудуть саратовські причали,
У путь збирається братва.

Хто на Урал, хто в Запоріжжя,
Хто у район Караганди.
Спішать, зібравши скромне збіжжя,
В усі кінці. А я куди?

Красивих днів привітний свідок
(Тебе довіку не забути!)

Прощай, наш мілій гуртожиток!
Твоїм хлоп'ятам знову в путь!»

* * *

Мов парашут, цупке, шовкове,
Гаряче небо угорі.
Під ним училище військове
Здіймає гострі димари.

Аеродром. Для нас незвичні,—
Якіс таї і не такі,—
Стуливши крила фантастичні,
Злітають дзвінко літаки.

Хутчіш від звуку линуть птиці,
Дозорці миру на землі.
Горять, мов стиглі полуниці,
Червоні зорі на крилі.

У срібних стъожках неба шати,
То чути грім, то спів стріли.
Це юних орликів літати
Навчають воїни-орли.

Ось мчить винищувач. Зненацька
Високий звук міняє тон.
Літак мовпадає, і хвацько
Під крила стелеться бетон.

Літак спинивсь. Мотори віщухли,
Володар сонячних висот,
Щиток піднявши напівкруглий,
Уніз вистрибує пілот.

Зірвав шолом — льонок волосся
Вітрець розсипав по чолу.
Обличчя сміхом розлилося
Назустріч сонцю і теплу.

Це ж він, колишній Гусь-Гагара,
Друг неба, сонечка й води.
Він і літак — незламна пара,
Що прагне простору завжди!

* * *

...Юрко Гагарін,
вже злітав ти
Без ліку в небо голубе,
Та ще не знав, що в космонавти
З мільйонів виберуть тебе.

Польоти. Дальні гарнізони.
Полярне сяйво — край снігів.
Через повітряні кордони
Не пропускаєш ворогів.

І любиш ти вночі літати,
Стрімкий напружуочи зір,
Де хмари, ніби стратостати,
Шугають тихо серед зір.

І любиш виманити з дому
Дружину Валю молоду
Та, забуваючи про втому,
Коньки гострити на льоду.

Цікаву любиш книгу взяти,
Бо скрізь цупкий шукаєш зміст,—

Веселий, людяний, завзятий
Син комсомолу. Комуніст.

Тим часом ширшав крок Вітчизни.
Війну подужавши лиху,
Народ суворі брав крутизни
На відбудовчому шляху.

Метал і хліб. Завод і житло.
Наука й пісня. Струм і газ.
Ще й відганяло наше світло
Пітьму ворожу раз у раз.

Росла країна. По планеті
Пройшла луна і знов луна:
Супутник. Перший. Другий. Третій.
Четвертий в космос порина.

Ось, нагостривши чуйні вушка,
Крізь загадковий зорепад
Мчать Білка, Стрілка і Чорнушка.
І — повертаються назад.

В усьому світі воєдино
У грудях стукнули серця:
Збирайся в подорож, Людино,
В край без початку і кінця!

— Хто ж буде він, з мільйонів
перший,
Розвідник зоряних світів? —
Над повідомленням завмерши,
Юрко Гагарін шепотів.

Листок. Чорнило. А в уяві —
Шум висоти. Ракети гук.
Дзвенять слова в чіткій заяві
До Академії наук:

«У космос прагну полетіти.
Віддам всі сили. Я — пілот».
Відважні люди, навіть діти
Просились в космос. Ждав народ.

Минали дні в сузір'ях миру.
Помалу тоншав календар.
Аж ось в гагарінську квартиру
Приніс листівочку поштар.

Юрко простяг дружині Валі
Папір без підписів і дат.
«Чекайте. Викличем.» І далі:
«Ви — в космонавти кандидат».

Хай знає все дружина мила.
— Це радість, Валю, зрозумій.—
Поцілувала, зрозуміла.
Прошепотіла: «Рідний мій...»

А потім дні в міцному крузі
Чітких, напруженіх занять.
Вібратор. Рух на центрифузі.
Під тиском м'язи аж дзвенять.

А термокамери — мов печі.
Слабкий відразу зомліва.
Як сталъ гартуючись, до речі
Юрко пригадує слова:

«Вогонь тремтить перед водою.
Земля — володарка води.
Людина з волею твердою
Всіх трьох подужає завжди».

Загін відважних готували
Спортсмени, вчені, лікарі.

У перто хлопців гартували,
Щоб легше там було, вгорі.

Все менш людей лишалось в колі.
Випробування знов і знов.
Вже міркували в космошколі:
— Гагарін перший чи Титов?

* * *

Згасає ніч над космодромом.
Іще одна квітнева мить.
Ось-ось весняним першим громом
Знаменний вибух прогримить.

Ледь-ледь цвіте зоря на сході.
Там промінців багряна гра.
Заходить лікар — спати годі.
Юрко підвівсь.

Йому пора!

Стрункий, русявий, синьоокий —
Мав двадцять сім юначих літ.
Світився в нім веселій спокій
І ждав нечуваний політ.

Зарядка. Душ. Легкий сніданок,
З грузинським сиром бутерброд.
Ретельний огляд наостанок —
Жорстокий медики народ!

Якщо знайдуть ну хоч би нежить,
Почуєш тут же: «Хлопче, злазь.
Летіти іншому належить!»
І краплі вишищуть чи мазь.

Ось і спорядження космічне.
Ось космошлем, комбінезон.

Це все і звичне, і незвичне,
Немов фантастика чи сон.

Юрка цілує сивий красень
Ракет Конструктор Головний.
А він стойть, російський ясень,—
Щасливий, сонячний, земний.

— Спасибі, люди, за довір'я.
За всі супутники, за труд.
У найпрекрасніші сузір'я
Ми ще накреслимо маршрут!

Жде космодром. Пілот в скафандрі.
Завмер Конструктор. Ледь поблід.
Гагарін лине в дальні мандри —
Людська любов за ним услід.

Хтось мовив коротко: «Готово!»
Всі — рідні — з'юрмились навколо.
В очах у Германа Титова
Любов і захват. Щирий друг.

Жде корабель. Вітчизни слава,
Могутній паросток землі.
Палахкотить зоря ласкова
На зореносному шпилі.

— Ти ще полинеш, Герман мицій!
На цей раз — випало мені...—
І обнялися вони щосили,
Немов два витязі міцні.

Короткий рапорт — все в порядку.
Юрка угору ліфт поніс.
Лиш раз він вийшов на площадку
І подивився востаннє вниз.

Він посміхавсь космічній ері,
Солдат і мужній трудівник.
За ним важкі блискучі двері
Закрились тихо, мов навік.

Думки, думки — рішучі, стислі.
І образ матері здаля.
Приймач. Екран. Гагарін в кріслі:
— «Земля», — сміється! — Друг
«Земля»!

Зв'язок у нормі.
— «Космос», рідний,
Ми бачим, чуємо тебе!
— По-ї-ха-ли! —
І велет срібний
Ковзнув у небо голубе.

Мов гори льотчика притисли.
Тягар росте, росте, росте...
Немов розплющений у кріслі,
Він посміхається — пусте!

В кабіні вальс «Амурські хвилі»,
Повітря чисте, грозове.
Підняв він пальці обважнілі —
Працює, дихає, живе!

Щось покрутив — відшторив люки —
Гіантський глобус унизу.
Все є на ньому, навіть луки,
Де пас він хлопчиком козу.

— «Земля»! Я — «Космос».
Вище лину!
Чудове самопочуття.
Та за одну таку хвилину
Сто раз віддав би я життя!

Із глибини космічних нетрів
Дас Гагарін позивні.
Вже понад триста кілометрів
Промчав у дивній вишні.

І пустотливі, ніби діти,
Значки лишаючи на склі,
Небесні мчать метеорити
За гордим вісником землі.

Та — годі вгору! На орбіту
Космічний вийшов корабель
І полетів навколо світу,
Круг океанів і земель.

Тяжіння зникло, і патомість
Немов кульбабка на вітру,
Оте, що зветься невагомість,
Розпочало веселу гру.

Журнал зробив кульбіти хитрі,
Сам полетів туди, де люк.
Втік олівець, завмер в повітрі,
І ручка випорснула з рук.

Він теж мов рибка.

Настрій добрий.
Ще б пак — пливеш собі, пливеш...
У сто веселок сяє обрій,
Той світ, який не має меж!

Над дійсно круглою землею
Триває плин, космічний плин.
Джордано Бруно й Галілею
Гагарін шле земний уклін.

На тьмяні контури Європи
Гагарін дивиться з-під брів.
Про що він мріє? Щоб окопи
Ніхто у світі більш не рив.

Ген — марить Африка тривожна,
І mrіє льотчик-комуніст,
Щоб трудова людина кожна
Звелась і там на повен зріст!

Красивий серцем і обличчям,
Він круг планети облетів,
Герой двадцятого сторіччя,
Колумб незвіданих світів.

Вниз корабель націлив вістря,
Усе дістало знов вагу.
Свистить за люками повітря,
Вже видно землю дорогу.

І в щасті схожий на хлопчину,
Що з мандрів лине до сім'ї,
Він заспівав про Батьківщину,
Про сина вірного її.

Затріпотіли парашути —
Ривок, що серце звеселя.
Земля, Земля! Не може бути!
Яка ж прекрасна ти, Земля!

Лиш приземлився — звідусуди
(Весна дзвеніла навкруги)
До нього кинулися люди
Через поля, через луги.

* * *

Москва... Все людство нині з нею.
Весь трудовий радіє люд.
Москва. Трибуна Мавзолею.
На честь Гагаріна — салют!

Він посміхався просто, звично,
Вбирав пісень і квітів плин.
Він розпочав добу космічну
Русявий цей громадянин.

Із
прози

Батальон, ніби підкошений кулеметною чергою, впав там, де пролунала команда: «Привал!» Судомило суглоби, вогнем пашіли долоні. Від са-перної лопатки-рятівниці. Тонни землі нею пере-кидано. Ніч. Крають небо сполохи. Швидко холо-не осіння земля. Невже й тут не почуватимем? Крізь туманець напівсвідомості відчуваю, як ноги, набряклі й чужі, хтось обережно піdnімає вгору. Замполіт, наша солдатська мати. Підкладає під ступні камінь, щоб кров одлинула. Суворий піхо-тинський досвід. Невже й тут не почуватимем? Годі, більш не збудяť!

Але ніжний доторк вертає до дійсності. Це мишка за пазухою. Шкrebеться лапкою, просить їсти. Сідаю з заплющеними очима. Дістаю з міш-ка сухаря. Бач, зраділа як! Аж витанцювє на шкарубкій, давно не митій долоні. Сяють цяточки оченят, смішно пряде блідо-рожевим носиком. Вусами кумедно водить. Нашорошенні вушка дивуються раптовій тиші. Засміявсь боець Степанов, що лежав у поросі поряд: «Диви, сухаря гризе. Живісін'ка після такого бою!» Підвівсь на ліктях Васелідзе, маленький, рудий, якийсь нетиповий грузин: «Звідкіля це диво, генацвале? Дай потри-мати. Клянусь богом, не боїться!» Всі повеселіли.

Уесь день мишка з нами в поході. День, що довший за все попереднє життя. Перший фронтовий. Проганяв полівку, випустити хотів. Лапками вчепилася за обмотку. Вилізла по нозі, шасть — у кишеню. Гриміли вибухи. Вона боялась волі. Рятунком здавалось мишці людське тепло. Зранку взяв її на довольство, як добровольця курсантського батальону. Як це сталося, ще скажу.

Вчора потемну з усією обережністю висадились на станції Беслан. Гори ящиків із боеприпа-сами вздовж товарняка. З гордістю походжаю се-

ред цієї вибухівки. Перша справжня варта, фронт. Бачили б однокласники! В уяві — школа, випускний вечір. Нам — по вісімнадцять... Теплий, веселий спомин. А про маму згадав — біль на серці. Де вони, мужні мої батьки? На різних фронтах. Навіть адреси не маю. Милі, рідні, такі далекі образи враз відмів оглушливий вибух. Сліпуче полум'я — в обличчя жаром. Близько гухнуло. Командант пояснив, що ворожий панцерник тиняється поблизу. Куди доліз сталевий ящур! Чи не пронюхав про наше прибуцтя? Ще поклав наосліп кілька снарядів. І одного б вистачило, попади він у мій об'єкт...

Ранком — марш. В бік Військово-Грузинської дороги. Оборона — вздовж якогось арика, на глиняному узвишші. На околиці селища Дур-Дур. Одиночні окопи на повен зрист, за всіма правилаами піхотної науки. З молодим запалом потрудилася саперська лопатка. Бачимо, пруть есесівці. Відіспалися, пики намили біля сільських криниць. Червоні пики, чуби на вітру. Без картузів ідуть, комірці розстебнуті. Чорними маятниками автомати на животах. Кукурудзяним полем ідуть, аж тріщить високе стебло. Зайшлися маршем губні гармошки. З музикою, як на маскараді.

— Готуйсь, не ховай голову! — голос сержанта Юра. — Кожну кулю — за призначенням. Вогонь! Густіш накривай, густіш! Куди цілиш, Степанов? Ворона хай летить!

Захлинається станковий кулемет. Залп, що треба. Ач, не подобається! Позалягали губні гармошки в кукурудзі. Помаленьку відповзають. Б'ємо по стеблах, що ворушаться.

Більш есесівці в лоб не йдуть. Заквоктали міни. Хай собі! Настрій піднесений. Першу атаку відбито. «Зараз викличуть авіацію! — попереджає Юр. — Не дрейф, бійці. «Точно, вже виуть месершміти». Вище, над ними — «юнкерси». Перші

хльоскають з кулеметів. З ревом проносяться низько-низько. Льотчик у шоломі, хрест. Над головою — цяточки бомб. Невже це нам така увага? Аж не віриться. Потужні вибухи знищують цей сумнів. Здригається, важко тремтити земля. Тоскно в кожній клітинці, під тягарем страху душа. Болить волосся, повен рот піску. Пробивається крізь закриті повіки. Але ж хочеться хоч одним оком глянути...

В цю жорстоку мить я помітив мишку. Вилізла із своєї нірки. Саме на рівні моїх очей. От ми й перезирнулися. Будьмо знайомі! Полоскотав тремтячим пальцем полівку, спинку почухав. Легше стало. Мишка вмиватись почала. Тремтіла, здригалася після кожного вибуху. Земля розпачливо ставала дубки. Виникала жахлива думка, що знищено на світі все живе. Лишилось у цілім світі двое, я і мишка.

Вщух вогонь. О щастя! Ліворуч, праворуч зачлацали затвори. Засопів близько сержант Юр. Цей кубанський дядечко — кремінь. Правда, крутий. Та що поробиш, війна.

— Товаришу помкомвзводу, обходять з флангів! — крик Толика, зв'язкового.— Відступаєм на Ельхотово, наказ комбата.

Останнє слово глушить вибух міни. Толик встиг додати: «Тільки, хлопці, без паніки!» І впав. Навіть не знаю досі його прізвища. У Баладжараках до нас пристав, із сусіднього училища. Здорово вправи робив на дерев'яній кобилі. Заспівував за наказом старшини, як верталися із занять. Завжди ту ж саму: «Белоруссия родная, Украина золотая». Розповідав про якісь Кузьминичі, де дві сестрички й мати. Ледь встигаєм присипати друга землею.

Марафон околицею селища. Піт виїдає очі. Сержант Юр на ходу рве зубиськами чорного сухаря, де там та кухня! Шлемо короткі автоматні

черги в кукурудзу, в куці. В моєму автоматі округлий диск, він часто випадає, слабка пружинка. Набридло нагинатися.

У кишені шкребеться мишка, теж точить сухаря. Славна моя супутнице! З нею веселіш. Відступаємо разом. Тримайсь, мишко, ще повоюємо! То біжимо, то дріботієм підтюпцем. Перед очима — курний шлях, ноги в обмотках.

Дужчає тріскотня автоматів. Б'ють, видається, з усіх кінців. Розривними кулями. Ніби повне оточення, для паніки. Ці штучки ворога нам уже відомі. Не залякають. Ми їм ще носа втримо... Аж до Берліна...

Кукурудза цього року гвардійська. По всій Північній Осетії. Мов хащі тропічного бамбука. Ламаю качана для мишкі. Про запас.

Враз уривається кукурудза. Рівчачок, долина. В кущиках привітливий лужок. За відкритою місцевістю — чагарі. Синіє ліс, а далі, далі — гори.

Зовсім близько заскімлили ворожі қулі. Встигнути б до переліска. Віялом — қулі, поряд, горохом по траві. Нас ловить чудова німецька оптика, бере на мушку. Повзemo по-пластунському. Б'ють збоку. Дзень-дзень-дзень! Метал об метал. Кілька куль, відчуваю, влучило в казанок, що в мішку за плечима. Де новий дістати? Казанок, ложка — солдатський скарб. Знов удар по металу. Поклажа зверху, як мішень. Куди подіпеш? Роблю дикий қульбіт, через голову, з боку на бік. Мышко, ти жива? Ворушиться десь біля плеча.

Що це попереду? Темні людські силуєти... Обійшли, затягують зашморга? Серце аж гепнуло в грудях. Тільки не полон! Читано, перечитано, як це робиться. Граната холодіє під боком. Лиш рвонути за кільце. Автомат навскид, хай підійдуть ближче. Можна стріляти, час стріляти. Прийшло до свідомості: автомат не вистрелить, випав диск. Це ж просто щастя! Бачу тепер, навстріч біжать

свої. Хлопці з сусіднього батальйону. Намацує діск у траві, ставлю на місце. Дружно контратакуємо. Там, у кущах, снайпер, що зіпсував новогоН казанка. Вдираємось у їхні окопчики. Пустро, лише кілька вбитих. У землянці — накритий стіл, тарелі з консервами. Мов ждали нас на сніданок. Знов біжимо в бік гір. Ревуть німецькі танки.

Важка обстановка на Кавказі. Ноги, ноги тільки й виручають наш курсантський батальйон. І віра в неминучу перемогу.

Ніби вчора було. Полковник вишикував училище. Зроду, мабуть, не усміхався. Говорив коротко, мов різав. Але був справедливий, точний, повний прихованої любові до своїх хлоп'ят. Муштрував невблаганно, по-суворовськи, десять годин на день. «Вчіться вгвинчуватись у землю. Інакше — смерть». Ех, окопування на грузинській землі, за Лагодехами, під розпеченим сонцем! Вириєш один окоп — хочеться вмерти. Вигризеш нову нору, команда — біgom! Тільки й чуєш: танки ліворуч, танки праворуч. Тобто міняється напрям удару. Знов окопуйсь, пробігши з півкілометра. Святом здававсь короткий час, коли вчили БУП — Бойовий устав піхоти.

— Курсанти! — сказав полковник.— На фронті важко. Ворог захопив Ростов. Там потрібні бійці. Хто добровільно — два кроки вперед. Офіцерське звання здобудете в бою.

Фронт, діюча армія. Без нарядів у чергу й поза чергою, без виснажливого навчання. Солдатські будні, мрія про подвиг.

Рвуться вороги до Військово-Грузинської дороги. Бачиться їм Тблілісі й Баку. Тільки ми їм заважаємо. Бряжчить на весь Кавказ ворожий танковий кулак.

Спати, спати... Пухким здається придорожній камінь. Невже й тут не очуватимем? Вбийте,

тільки не будіть! Раптом звучить: «Підйом!» Комбат — у голові колони. Мчить туди помкомвзводу Жигальцов, наш лейтенант. Трохи старший за нас хлопчина. На лобастій голові нє пілотка — зелений польовий кашкет. Де в нього сили беруться? Вмить помічає, як хто почне відставати. Забирає зброю, спорядження. Сам несе. Два автомата через плече, скатка, важкий мішок. Підбадьорливо посміхається. Пахне потом, як загнаний кінь. Найрідніша зараз людина. «Підйом!» — грізно кричить Юр. Ховаю мишку. З заплющеними очима — крок вперед. Розгойдатися б, розгойдається... Сунемо крізь тьму. Годину, другу. Холодом тягне з гір, пробирає до кісток. Скатку розгортати ніколи, сил не вистачає. Спасибі мишці, ділиється теплом. Відчуваю на пучках пальців її гарячий носик. «Стій!» — лунає команда.

Взвод мляво гупає підборами. Падаєм в бур'ян, ніби в сон. Лиш група розвідників суне далі. От кому не позаздрити. Попереду — село. Треба пройти через нього. Невідомо, хто в селі.

Чую своє прізвище. Голос сержанта Юра, його невблаганна рука. Розшукає потемну, в бур'яні! Поряд з ним — боєць Степанов. Так, це вже дійсність. Зважую на руці видану Юром протитанкову гранату. Довжелезна дерев'яна ручка, на кінці — незgrabна важка балабуха.

Невтомний Юр пояснює, що на майдані, в центрі села стоїть ворожий танк. Підночовує. Німці, певне, по хатах. Наказано танк знищити, щоб батальон міг прориватись далі. Поки триватиме паніка.

Угвинчуємо запали. Попереду сопе Юр. Темні силуети хаток. Плазуємо городами. Жодної собаки в цьому осетинському селі. Це добре. От тільки місяць викотився з-за хмар, мов освітлювальна ракета. Спалахнули мертвим світлом шибки вікон. В жодному — ані вогника зсередини. Невже

поснули німці? Жодного вартового. Мишку б послали в розвідку!

Посеред майдану сяє крицею щось здоровенне, грізне. Тицьнувсь випадково в кропиву, лице мов вогнем обпекло. Біля танка ні кроків, ні голосів. Лінуються поночі воювати...

Юр подає знак. Три гранати летять у морок. Вибух крає темряву, б'є по вухах і по очах. Ну, тепер почнеться. Падають навколо груддя землі, важкі уламки заліза. Танкові капут, завдання виконано. Стволом автомата розширюю дірку в плененому тині.

Що це, мишко? Жоден фашист не вискочив із хати.

Юр сміливо підвівся, попрямував до танка. Здоро- рово порвало машину, гарні гранатометники. На жаль, це був не танк, а звичайнісінький трактор, кимось кинутий напризволяще.

Помкомвозду лайнувся й закурив. Потім гучно зареготав. «А міг же бути й танк! Ну, й розвідники. Шию намну!»

З кишенні тоненький свист, що здався сміхом. Визирнула мишка. Критично оглянула сержанта.

— Викинь! — розгнівавсь Юр.— Не личить воїну тягати всяку погань.

Роблю вигляд, що пускаю звірка в бур'ян. Вхопилася лапками за палець, затремтіла. Дав кукурудзяне зернятко. Знов засяяла очицями.

— Ну, яка ж це погань? — обурився Степанов.— Заслужена солдатська мишка, учасниця боїв. Царівна-полівка!

Про подвиг мишки, що підірвала танк, гомоніли всі. Сміх підбадьорив, де й поділася втома. Всяк хотів потримати полівку, полюбуватись нею. Жигальцов дав мишці грудочку цукру. Двічі хрумкнула й задрімала. Час і нам. Охорону виставлено. Юр захрапів поряд.

Ранком відчув на комірі дужу руку. Будив

сержант, витрясав із гімнастерки. В інший спосіб ніхто б нас не підняв на ноги. Гриміло зовсім близько.

— Хлопці! — Юр від холоду стукотів зубами.— Все спасіння в лопаті. Пруть танки. Окопуватись, до земного ядра!

Лиш до пояса вгвинтилися. Іскри летіли з-під саперних лопат. Однак не встигли. Протирали очі, дивлячись на дорогу. Сунули їй сунули танки з хрестами. З відкритих люків стриміли голови в шоломах.

Слідом за Юрим і Жигальзовим поскочувались ми з насипу в яр, у кущі. Залягли. Скільки ж у нас гранат? Не для такої кількості танків.

— Ну, хлоп'ята,— жартує Юр,— надія тепер на мишку!

Бачимо, серед поля лишивсь один боєць. Зазівавсь, чи що. Стоїть із саперною лопаткою. Із сусіднього взводу босець. Очманів чи закляк з переляку. Не чує, що кричать товариші.

Спиняється задній танк. Решта мчить далі, синувши по насипу кулеметним вогнем. Лиш курява стіною.

Німець-танкіст наказує бійцю підійти ближче. Хлопець в пілотці зірвався з місця, помчав до танка. З криком строчив із автомата по броні. Танкіст пірнув усередину, закрився люк. Бліснув полум'ям кулемет. Безглузда, дика смерть.

Але вбивцю ми не випустили з рук. Полетіли під сталеве пузо наші гранати. Так засмерділо палаючою фарбою, що в грудях вибухнув кашель.

Виринули з-за повороту мотоцикли, кілька машин з автоматниками. Накрили і їх вогнем. Уже прийшли до тями, окопалися. Заспівали ротні міномети, станкачі. Перекинуті мотоцикли довго крутили колесами.

Потім з боєм відступали. Рештки батальйону рушили гірським кряжем навпростець. Вище їй

вище. Без шляхів-доріг, без стежок. Єдиний порятуваник.

На короткім привалі підійшов замполіт. Невисокого зросту чоловік. Всюдисущий, рухливий, як рутунна кулька.

— Покажи-но свою мишку!

— З оточення нас вивела! — пояснив Степанов.

— Комбат хоче глянути. Я поверну.

Ноги боляче ковзають по камінню. Всіх крутосхилів та урвищ не обійдеш. То вгору, то вниз. Суворішають крутизни, густішає вологий праліс. Допомагають нам дерева, простягаючи своє гілля. Вже не йдемо, метляємось від куща до куща, від кореня до кореня. Іноді з тріском ламаються сухі сучки. Хтось перший летить з гори, збиваючи тілом інших. Мов груші, сиплемося вниз, щоб починати знов важкий підйом.

Кілька хлопців зникло у бездоннім урвищі. Моторошно звучить у вухах розпачливий крик.

Де й узявся густий туман. Не відстати б, не загубитись у мороці. Важке озброєння стало неблаганним тягарем. Несемо по черзі лотки з мінами, труби й чавунні плити мінометів. Жах та й годі — котушка станкача, стопудове крицеве тіло.

Ніч, привал. Запалахкотіло вогнище. Тут ворог не дістане. Відчувається голод. Протягом дня нічого, крім сухаря. Юр ділити цукор, хліб, оселедці. З недоторканого запасу. Васелідзе вигріб з торішнього листя жменю гранчастих горіхів. Плоди велетенських чинар. Істівні. Грузин попереджає, щоб не об'їдалися. Голова від них чманіє. За наказом майора — перевірка озброєння.

Юр обмацує кожного з нас, сердито лається. Більшість повикидала протигази. Лишились від них самі торбинки. Легше стало.

— Степанов, де лоток з мінами? — питав Юр.

— Товаришу сержант, мене не підмінили. Я кричав.

— Боєць Степанов, де ваші міни?

— Кинув, гори вони пропадом. В ущелині. Ледь сам не полетів за ними.

Юр доповідає комбатові. Чуємо приголомшливе, жорстоке слово:

— Під трибунал!

— Кого? — злякано озирається Степанов.

— Тебе,— роз'яснює Юр.— Боєприпаси кинув.

З чим на ворога йти?

— Товаришу майор! — це знову Степанов.— Людину, свого бійця вбити за кілька мін? Я ж нє міг... Відчув, що пропадаю. В бою дістану, клянусь...

— Бійці! — майор звівсь над вогнищем, піби виструнчивсь посеред багаття, й полум'я лизонуло сиві скроні.— Бійці-курсанти, завтрашні офіцери! Ви бачили фашистів, трохи навчилися воювати. Завтра вийдемо ворогові в тил. З кулаками в атаку? Зрадник той, хто кидає зброю, військове спорядження. Так і додому писатимем: розстріляно як зрадника.

— Ви заарештовані, Степанов,— грізно мовить Юр.— Скидайте пояса.

Піdnімає руку замполіт. Потріскує хмиз у вогнищі.

Ніби дихати всі перестали — тихо.

— Сержанте Юр, як воював боєць Степанов? Не ховав голови?

— Боєць Степанов — фізично не дуже. Але в бою молодця. Факт.

— Курсанти! — прогув майор.— Степанов заслуговує найвищої кари. Згода?

— Згода! — гукнули всі, відчуваючи рятівну надію.

— Ще раз перевіrimo в бою.

— Мишці кажи спасибі... — це замполіт.— Врятувала чарами. Гляди ж...

Знов падаємо, деремося вгору. Тягнемо удвох з

майором котушку кулемета. Замполіт згинається під чавунною плитою, без якої не стрелить міномет. Малорослий, в літах, а тягне. Важкі військові залишки. Та що й казать, не для того клепали їх у тилу напівголодні люди, щоб розкидати марно по хащах.

За перевалом полегшало. Сів, сунься вниз. Скатка, мов санчата.

— Тут ночуватимем,— у темряві голос Жигальцова.— Камінь під голову — чим не подушка? Юр, виставити дозор.

Називають знов мене. Юр зачаровує уважливістю. «Танк» підірвали, нині — в дозор. Підуть зі мною — Степанов, Васелідзе і здоровенний Корж з веснянкуватою кирпою на лагіднім сором'язливім обличчі.

Рука Жигальцова на плечі.

— Призначаю командиром дозору. Окопаєтесь, як належить. Дистанція — метрів тридцять. Ждіть. Будуть іти — пускайте. Тікатимуть від нашого вогню — і ви смаліть.

Учотирьох сунемо в морок ночі. Круто — вниз. Десять там, за темним пралісом,— містечко Алагір. Завтра його визволятимем.

— Генацвале, де тут фашисти візьмуться? — стогне Васелідзе.— Дурні вони лізти в гори, де я ночую. Сплять давно, шпек жеруть вві сні. Нам би теж... Коржику, дрімаєш на ходу?

— Не теревень! — бурчить Корж.— Вириємо ямку, всмак поспимо. Дядько казав: «Раз живеш на світі, слід виспатися».

— Розмови! — в голосі моїм, сам дивуюсь, командирська інтонація.— Гостріти вуха в дозорі. Ясно?

На щастя, земля під віковими чинарами м'яка, лише корінням переплетена.

Тиша кругом, пливе туман. Дозор легко пірнув у землю. Принишкли хлопці. Угрілися в солдат-

ськім скороминучім затишку. Переживають враження дня, борються з клятим сном. Перевіряю раз, перевіряю вдруге. Поки що тримаються.

Першим зірвавсь Васелідзе. Заклекотало в його окопчику, оркестр заграв. Вулканічним храпінням вибухнув Корж. Підтримав друзів Степанов тоненьким голоском. Потомились курсанти.

Буджу хлопців лято, із вдаваним обуренням. Нагадую про закони війни. Зараз сон — найлютиший ворог, вірний посібник фашистів.

Замислилися, тихо. Сам відчув, що засинаю. Густішає туман. Руку простягнеш — долоні не видно. Справді, хто сюди полізе в глуху страхітливу ніч? Перевірятимеш дозор, назад дороги не знайдеш. Провалююся в небуття.

Стрепенулась мишка під шинеллю, забігала. Повітря не вистачає? Чи приболіла? Тремтить маленьке тепле тільце. Ну, прогуляйся, мишко. Важкий сьогодні в тебе день. Казав — тікай додому.

Народивсь новий звук. Кроки поблизу. Зовсім поряд. За комір посипалася земля.

Помалу підвожу голову. Біля окопчика — здоровенний чобіт. Носака можна торкнути пальцем. Виблискують на підошві терпі голівки цвяхів. Веду очима вище. Рябі маскувальні штани, напівзігнута у коліні нога. Напруженна, трохи тремтить. Вимальовується ствол автомата з видовженим диском, палець з каблучкою на спусковім гачку. Ясно, альпійський стрілець, розвідник. Куди ж ступатиме другою ногою?

Мій автомат — стволом униз. Не встигну й підняти. Фашистові лиш натиснути на курок. Хоч би хлопці не захопли.

Знов — земля на голову. Піднялась нога, замерла в повітрі. Ось і друга, точно наді мною. Встигаю вивільнити автомат. Стріляти? Залежно куди поставить він друге копито.

Фашист нутром відчув небезпечну ямку. Пере-
ступив обережно. Рушив далі.

Але — що це? На тому ж місці — новий чобо-
тисько. Сиплеться земля. Ступають слід у слід.
Чоботи, чоботи, чоботи. Край моого життя, моєї
мишки.

Вороги пройшли у тил. Загін розвідників. Гір-
ські стрільці дивізії «Едельвейс», чули вже про
них.

Невдовзі знов хропонув Корж. Дістав підтрим-
ку сусідів.

Будити не довелось. Вдалили автомати. Стріла
розвідників бойова охорона. Врізали й ми від ду-
ші по спалахах вражої зброї. По ненависних чо-
ботях, що ступали щойно поряд з головою, поряд
з юністю моєю.

Вранці майор вів батальйон в атаку на містеч-
ко Алагір.

Поряд зі мною біг Степанов, хлопець з Ново-
українки. Вгорі вирувала заграва, якої ми ще не
бачили. Вперше співав грізну пісню гвардійський
міномет «катюша».

Мишка вистромила носа з кишені, не ховала-
ся. Наступати веселіше!

Бігли в атаку легко. Мов починали стометрівку,
а не великий шлях від Кавказу до Берліна.

ДЖІМ ПАТЕРСОН ТА ЙОГО РІДНЯ

Джім Патерсон давно обіцяв приїхати до Киє-
ва. Ждав я його у травні, під розквітлі каштани,
у серпні, на білі гриби. Почервоніли кетяги кали-
ни, а друг не з'являвся на Русанівці. То відряд-
ження до Ліберії, то в Сенегал, у невідкладних
справах товариства «Африка — СРСР», де Джім
член правління.

Дзвінок у сірий мрячний день: «Джім Патер-

сон. Не відірвав від роботи? Ми в готелі «Славутич». Ввічливість, військова чіткість і пунктуальність — риси цього характеру. Чиста російська мова з підкресленим співучим «а».

Збагнули, про кого мова? Так, саме він, Джім Патерсон, у далекім дитинстві чудово виступив у кінофільмі «Цирк». Пригадуєте? Сказати «зіграв роль» було б неточно, був він тоді зовсім маленьким хлопчиком. Американська актриса Маріон Діксон насмілилася покохати в расистській Америці негра. Зазнала з сином жорстоких переслідувань. Ось приїхали вони у Радянський Союз... Та не нагадуватиму зміст широковідомої картини.

«Цирк» з'явився на екрані в 1936-му, заполонив відразу ж мільйони сердець. Колискову малому Джімові співала вся країна: «Сон приходить на порог, сладко, сладко спи ты... Сто путей, сто дорог для тебя открыты». Пісня обіцяла щасливу долю новому громадянинові СРСР. «Широка страна моя родная» — теж із цієї кінострічки. Згадується, як співав її Поль Робсон, пісню пісень багатонаціональної Країни Рад. «Цирк» — не просто вдалий, талановитий твір. Він виявився бойовою зброєю в арсеналі радянської культури. Наблизившись тоді вирішальний бій з фашизмом. З далечі мирних співучих днів світив фронтовикам рідний усміх Любові Орлової, втішне личко кучерявого Джіма, що уособив своїм дитинством надійнє людське братерство.

Відразу ж після війни я запитав знайомого журналіста із «Пионерської правди»: «Що відомо про долю хлопчика з кінофільму «Цирк»? Скільки років йому тепер?» Москвич відразу ж і відповів: «Живий-здоровий, вчиться в Ризі, у Нахімовському. Майбутній морський офіцер». У той час, після Перемоги, ми всі когось розшукували. Ось і Джімів слід. Джім Патерсон для вчораших фрон-

товиків — не чужа людина. Глянути б, який зараз!

Написав я для газети вірш — «Це було в піонерському таборі». З нехитрим сюжетом, один із перших для дітей. У віршованому оповіданні артеківці зацікавилися долею хлопчика з кінофільму «Цирк» і розшукують його.

«Юний ленінець» опублікував цей вірш разом із адресою Джіма Патерсона і пропозицією розпочати з ним листування. Що з того вийшло, дізнається пізніше від самого адресата.

Ішли роки. Юний нахімовець дістав форму морського офіцера. Служив на військових кораблях. Достойно ніс почесну варту на кордонах рідної Вітчизни. Сталева прохолодна Балтика, потім Чорне море. Джімів корабель прописався в Севастополі. Тут час підкреслити, що герой цього оповідання ще з дитинства писав вірші. Природна скромність, сором'язливість змушували юнака тримати цю таємницю при собі. Довго не знали про це навіть найближчі друзі. У Севастополі, при редакції військової газети, була хороша літературна студія. Джім почав навідувати її. На засіданнях, десь в куточку, мовчки слухав. Всім подобався елегантний юнак, морський офіцер, стриманий і коректний. Лиш в очах спалахували буйні вогники, коли хтось читав особливо вдалий вірш.

На заняттях літстудії познайомився Джім з українськими письменниками. Прочитав, нарепті, свої перші твори. Невдовзі з'явилися публікації в Москві. Пішли книжки — одна за другою. Їх запримітила, прихильно сприйняла літературна критика. Свою любов до моря Джім переніс у поезію. Зараз він — добре відомий російський поет і громадський діяч. Часто буває Джім на чорнім континенті, де також знають і люблять кінофільм «Цирк». Джім Патерсон виявився палким

трибуном-публіцистом. Громадянин радянської країни, він пристрасно вболіває за долю Африки.

Познайомилися ми в Москві. Джім простягнув невеличку міцну долоню, люб'язно посміхнувся. Вдавано спохмурнів, перепитавши прізвище: «Ваша робота? — вигукнув він.— У Нахімовському раптом злива листів. З усіх кінців України! Місяцями відповідав. Школи, піонерські табори. Трійки почав було хапати...»

На західнім кільці Байкало-Амурської зустрілися, як давні друзі. Спільні виступи на багатьох новозбудованих станціях, у Біробіджані, в Комсомольську-на-Амурі. Приймали Джіма з особливою любов'ю. Читає здоровово та ще й акторська слава!

У вагончику бамівського першопоїзда розповів про свого батька.

Лойд Патерсон, інженер за фахом, у тридцяті роки прибув до Москви як представник американської фірми. Сподобалася радянська Русь. Відпочивав тут душою, як повноправна людина. Він написав матері, Маргарет Хласко: «Лишаюся в Країні Рад назавжди. Після Москви не уявляю собі, що можна жити серед расистів. Приїздіть, мамо, побачите самі...»

Лойд познайомився на кіностудії з художницею Вірою Араповою, тоненьким жвавим дівчам. Відгуляли весілля. Народився у них маленький Джімі.

Лойд Патерсон знявся в кіно раніше за сина. Невеличка роль у кінофільмі «Пригоди Тома Сойера». Кілька місяців з Вірою Іполитівною жили в селі, під Києвом, де проводилися зйомки. Та найбільше Лойду подобалося радіо. Він став відомим диктором. Під час Великої Вітчизняної війни читав на зарубіж із московської головної радіостанції найважливіші матеріали. Лойдів прекрасний баритон, рідний брат левітанівського, лунав на всіх континентах. Вертаєсь диктор додому

пізно вночі, після передачі. Пішки йшов вулицею Горького, тримаючи напоготові перепустку. Мріяв про мирний час, майбутні подорожі із Вірою та Джімом. Якось вночі застав його на вулиці сигнал повітряної тривоги. Один з ворожих літаків прорвався в небо Москви. Бомба вибухнула поблизу. Лойда Патерсона важко контузило. Та не з тих він був, щоб довго відлежуватися у військовий час. Ледь полегшало, рушив на студію, хоч лікарі радили серйозно лікуватися. Забороняли за станом здоров'я їхати на Далекий Схід, у відповідальне відрядження. Знов не послухав. У Комсомольську-на-Амурі застала його раптова смерть.

Полюбила Москву (навідувала не раз) Лойдова мати Маргарет Хласко, член компартії США, донька колишнього раба-невільника. Теж знімалася в кінофільмі «Цирк». Зовсім маленька в неї роль — чорношкірої няні в білім чепчику — промайнула в одному з епізодів. Маргарет під час тривалих зйомок годувала малого Джіма, вкладала спати. Співала йому негритянських пісенько, він пам'ятає їх і досі.

Замолоду гірко бідувала. Батько, випущений на волю раб, мав велику сім'ю. Працював візником. Ледь вистачало на хліб, часто голодували. В шістнадцять років вийшла заміж за мовчазного трудягу-негра. Перший чоловік помер, коли синові Лойдові було три місяці. Наймитувала Маргарет, знову вийшла заміж. Сема Хласко забрали в солдати, отруївся газами в окопах першої світової. Прийшов додому сліпим інвалідом. Зазнала кривди ця мужня жінка, але не втратила любові до людей. Веселу мала вдачу, природний невгамовний оптимізм. Працювала завжди з піснею, ніби пританцьовуючи. Обід варить — пісня. По вулиці йде — щось неодмінно мугиче, хоч стомлені ноги гудуть. Розповідає — заслухаєшся, а була ж зов-

сім неписьменна. Лойд і Віра по черзі записували різні історії з її життя, зібравши великий рукопис. Цю повість Маргарет назвала «Подвійне рабство». Публікувалася у тридцяті роки в журналі «Колхозник», вийшла окремою книгою. Добре слово про цей документальний твір сказав Максим Горський.

Ну, а тепер про маму поета, про Віру Іполитівну Арапову-Патерсон. Зараз вона — уславлений митець, заслужена художниця Росії. Десятки років працювала на кіностудіях і в театрах. Волонтєр рідкісним хистом — знанням історії театрального костюма. Від стародавніх часів до наших днів. У більшості кращих московських спектаклів одяг героїв різних епох відтворювався за її ескізами.

Віра Іполитівна — невтомна мандрівниця. Дарма, що вже понад сімдесят. На БАМі двічі побувала. З цієї подорожі — декілька яскравих сюжетів. Чотири картини експонувалися на виставці «Слава труду». Творча поїздка в Індію — новий успіх, на цей раз у станковому живописі. Полотна Віри Арапової сподобалися в Делі індійським глядачам. Не підлестила екзотика в ці твори, повні глибоких народних характерів. Труд уドстоєний премії імені Джавахарлала Неру...

Дочекалися, нарешті. Джім Патерсон на порозі, з Вірою Іполитівною. Поет з виправкою морського офіцера, з тонкими рисами смаглявого обличчя й енергійна сива жінка з безкомпромісним поглядом темних молодих очей. На порозі, скидаючи плаща, ніби віддала наказ: «Їдьмо з нами у Вінницю! Три квитки на автобус я вже придбала». Як було не завагатися? Наступний день — субота, вихідний. Через кого готель замовити? Може, краще в понеділок? Чому саме у Вінницю?

Віра Іполитівна — людина дії. «Нікого ми з вами не турбуватимем. Увечері й назад. Хочу по-

глянути на дім, де пройшло мое дитинство. Джім не розповідав? Я — вінничанка, родом з України.

Мчить автобус крізь осінню мряку. Сірішого ранку на світі не було. Сірими краплинами по віконцях машини. Кубляться, засинають пасажири. Лиш погляд Віри Іполитівни далеко за вікном. Ніби полює за скучими барвами. Репліками — спалахи емоцій, спостережень. «Озимина в тумані... Тема! Барвам сонце іноді заважає. Зараз гарно. Скільки напівтонів...»

Іполит Аラлов, лікар, стрів революцію в Петербурзі. Сприйняв великий Жовтень, як власну долю. У вісімнадцятому дістав призначення головного хірурга Вінниці. Очолював надзвичайну комісію по боротьбі із сипняком. Ночі проводив у лікарні. Сам захворів на тиф і помер. Вся Вінниця ховала улюбленого лікаря. Збереглася вінницька газета тих часів. Портрет у рамці, скорботна смуга на всю першу сторінку.

Ще двоє братів Аラлових були більшовиками, Валерій та Леонід. Їм доручала партія відповідальні завдання. Орловські невловимі експропріатори відбивали зброю у німецьких окупантів, перевправляли робітникам. Валерій, ніжний лірик і грізний партизан, писав вірші. Дуже талановиті. Деякі з них береже Віра Іполитівна. В час війни, на жаль, пропало кілька зошитів з його поезіями. Джім Патерсон проводить розшуку, вірить в їхнє існування. Перу Валерія Аラрова належить пісня: «Там вдали, за рекой, загорались огни, В небе ясном зоря засверкала... Сотня юных бойцов из буденовских войск На разведку в поля поскакала...»

Дім, у якому жив хірург Аラлов, навпроти фабрики «Вулкан». По цьому орієнтиру ми враз його її відшукали. Належав колись багатому вінницькому купчині. Круті мармурові східці ведуть на

съомий поверх. Нині тут поштове відділення. Віра Іполитівна попереду, на цілий прольот. Спішить, спішить у свое дитинство. Ось і кімнатка, де гойдалася у колисці маленька Віра. Навпроти, через коридор проживали Савченки. «Друг моого дитинства, Ігорьок, став відомим кінорежисером!» — схвильовано мовить жінка.

Справді, світ тісний і навіть цим прекрасний. Сплелись в однім сузір'ї революції — Віра Арапова й Ігор Савченко, Лойд Патерсон і Маргарет Хласко, вінницький хірург і Джім, російський поет, брати Арапови й народжені ними пісні.

Виходимо на балкон. Перед очима — красиве місто, зелене, відбудоване. Суботнє пожвавлення на вулицях, святково вдягнена юрба. Перші вечірні вогники набувають сили. Джім сказав: «Тут народилася мати, тут і моя любов... Можна вірш прочитати?» Звалась нова балада «Чук і Гек». Мовою образів розповідає поет, як знають і люблять в далекій Танзанії Аркадія Гайдара. З парку раптом долинула пісня: «Там вдали, за рекой...» Балкон з потертими поручнями здавався палубою великого корабля.

ЖАР-ПТИЦЯ І РУСАНІВСЬКІ ШПАКИ

В Індії, на узбережжі гарячого океану, приборкувач змій дав мені дивну пораду: «Якщо дуже втомишся, ляж на спину, міцно стули повіки. Сонце уяви собі, що котиться багряним колом крізь туман. Зусиллям волі зви його, щоб яскравішало під склепінням правого заплющеного ока. Лівим оком (теж прикритим ніжно) птаство скликай, від горобця до золотого павича. Щоб заспівали тобі, повели веселі ігрища. Запам'ятай же: в правому оці — світило, в лівому — пернаті друзі. П'ять, десять хвилин і — відпочинок повний. Згадуватимеш Індію, провінцію Мадрас».

Вдома вирішив я зануритись у загадкові індійські чари. Посміхнувсь іронічно, заплюшив очі. Мало не вигукнув тої ж миті: «Здрастуй, сонечко!» Справді, щось блиснуло бадьюро, тепло, хоч надворі стояла непогода. Заходився скликати птахів легким зусиллям волі. Не забарилися й вони. Попливли лелеки в хату, з ними щиглики та ластівки. Лепехою враз запахло, очерет над головою зашелестів. Поряд зойкнула чайка, заквили чибіси. У куличків теж вельми журливий спів. Ось жовтогаряча іволга заграла на сопілці. Лиш зрідка ця горда птиця спускається так низько з високих дерев. Не думав, що стільки птаства водно-раз може вміститися в одному оці. А зовсім поряд співало сонце! Так хороше стало на душі. Де й подівсь поганий настрій.

Птахи і сонце... Сонце і птахи. Життєствердна сила в цій живій метафорі! В ній відбився світ, яким він був мільярди літ тому. І ящури жили. Але природа відкинула пізніш цю форму існування, напріч позбавлену поезії. Може, не від мавпи, а від птаха пішла людина? Милі, рідні створіння! Як добре жити з ними в духовній злагоді. Навіщо ж заплющувати очі? Поряд, ось вони.

Взимку на моїм балконі товчуться синиці. Кусник сала завжди погойдується на мотузочці. Навіть дятел де й береться в місті, прилітає поснідати. Червонястий кептарик сяє, мов жар, під вікном.

До чого ж артистичні синички, жвавість, рух. Підкреслена акуратність. Хвостики й ніжки мов на пружинках. У морозпадають на балкон райдужною зграйкою. Двійко враз беруться до діла, підзаправляються салом. Інші терпляче сидять остронь, ждуть черги. Дзьобики-голочки, хоч нитку заправляй, прострочують смачний харч наскрізь. Важко дрібному птаству в холоди, та добре знає, від кого ждати допомоги. В заметіль

чуєш раптом, щось гучно й настирливо молотить в шибку. Придивишся — синички дзьобиками по-дають сигнал біди, мало скло не трісне. Простягнеш руку з насінням — враз налітають. Пурх, пурх — і нема зернят. Сідають віддалік. Однією лапкою птах тримається за гілочку, в другій, змерзлій — зубочок соняха. Розклює, озирається, чи більш нема. Так взимку одне одного підігрівасмо. Ми їх харчами, вони нас своєю барвистістю, красою. Від них, всюдисущих синичок, певне їй дізнався шпак про нову шпаківню на Русанівці.

Йшов я з роботи, аж бачу — розкидано дошки в дворі сусіднього гастроному. Гарні соснові обрізки. Згодилися б для вмілих рук. Але для чого? Ну, хоч би шпаківню змайструвати! Сторож зареготовав: «Беріть хоч всі! Тільки де ж тут шпаки на Русанівці?» Справді, район новий, деревця в парку молодесенькі, без жодного дупла, найвище гніздо рукою можна дістати. То причеплю шпаківню на балконі! Вечір був особливий, весняний, настрій святковий. Завтра лечу в Монголію, у відрядження. Посмішу домашніх перед дальньою дорогою.

Простелив у кухні газету, взяв пилку й рубанка. Архітектурні надмірності птаству не до смаку. Пробували люди різьбою прикрашати шпаківню, візерунками, цяцянками. В один колір — дах, в інший фасад. Справжній палац, а птах і не зазирнув до нього. Він у душі трудівник, пролетар. Для нього найголовніше, щоб дім без протягів, чистий, пропахлий живицею, з льотком на схід, оком у ранішню зорю. Та щоб лаз був якраз із шпакове тільце, бо ворона гніздо спустошить.

Син із школи прийшов, посміхнувся, дружина руками розвела. Звідки тут візьмуться шпаки? За Дніпро летять, у Гідропарк. Шпаківня на балконі! Вигадати ж таке. Сусідам на втіху. Але всі ці сумніви, звична родинна іронія, навіть додава-

ли певності. Вимели ми гуртом тирсу з кухні. Пізно вночі востаннє стукнув молоток. Два гвіздки вперто гнулись, поки пішли на вічну службу в дубову балконну рейку. Чи помітить шпак маленьку зайвину? На задній стінці тонким цвяшком прибив я шмат дубової кори з ледь помітним малюнком — довгоногий птах верхи на коні.

Снилися мені птахи. Сонце пливло в обох очах. Розганяли денну втому сонце і птахи. Відчува-лісь власні крила, аж хотілося співати.

О шостій ранку торкнулася очей вранішня зо-ря. Паходами земними війнула. Розцвів на бал-коні табачок, послали привіт матіоли. Прокину-лісь ми в одну мить. Три пари очей, три пари ма-леньких людських сонць, жваво сяйнули в ранко-ве вікно. Зачудовано завмерли, бо на дашку шпа-ківні сидів шпак, тихо насвистував. Він шукав якийсь мотив, жонглював чужими нотками. Пе-рехилявся, стромляв голівку в льоток, знову про-бував співати.

Люто, панічно зацвірічали горобці. Боком, бо-ком рушили по балконній реї в напрямку шпаків-ні. Найхоробріші знялися вгору, мов вертоліто-ки, затріпотіли над шпаком. Той не відповів контратакою, битись не поліз. Лиш свиснув якось особливо. По всьому видно, хату не віддасть. Від-ринули горобчики. Не дуже й хотілося! Сірими грудками впали на подвір'я.

Горобець — найкращий приятель, щоб він був здоровий. Хто будить нас у місті рано-вранці, на-гадуючи про денні обов'язки? Саме він. Прекрас-не його цвірінчання! Не оперний співак, та голос добре поставлений, вельми щирий. Спитайте, де почував сірома? У щілинці під черепицею, під бляшаним козирком, у будь-якій холодній шпа-рочці.

Років з десять жив під нашим балконом одно- ногий горобець. Кіт зробив калічкою чи відморо-

зив ніжку, хтозна. Але був особистістю, верховодив на цім кутку. Сорока задеренчить, чужак об'явиться — одногий в бій! Беретик червонястий набакир, настовбурчиться і — вперед. У мороз і він до сала брався. Кігтики вштрикне в замерзлий шматок, затріпоче крильцями. З труднощами, а добуде свою пайку. Раптом — де й подівсь, аж сумно стало. В літах наш приятель, мало що в цьому складному світі могло статися. За тиждень-два знов за вікном знайомий гордий крик, бойове цвірінчання. Глянули — він, та не один. Поряд з ним пташка молодесенька. Вшибку вікна заглядає, як у дзеркальце. Привів однініжка наречену на оглядини.

Тим часом шпак насвистував, уважливо приглядавсь до нової хати. Пірнав углиб крізь льоток, жваво виринав. Туди й назад, мов млинок. Ніби пір'ячком відшліфовував кострубатий отвір. Потім взявся носити зелені листки, різну траву. Теж якось дивно: наповнить домок паучним зелом, а потім прив'яле сінце геть на вулицю викидає. Стомиться — пісню нову розучує, задерши вгору дзьобика. Ряба пір'їнка на горлі пританьовує. Синьо-чорний в повені світла, а лапки золоті. Розповнілий трохи шпак, уже в літах. Але міцний, статечний. Ледь я на літак не запізнився, так спостерігав. Вже й не хотілось рушати з дому. Чи поселиться, чи приведе подружку?

Лайнер взяв курс на південний схід. Бачу в ілюмінаторі срібне крило, оповите прозорою хмариною. Скільки ж летіти до Монголії? Вдосталь часу, щоб помріяти, знов птахами й сонцем полюбуватись. Чим більш віддаляєшся від дому, тим яскравіші контури його в уяві. Шпаківня на балконі, рідні вікна. Але щось шпака не видно.

Не за синім морем, живемо на Русанівці, в новім районі Києва, на лівім березі Дніпра. Тут панували віками піски. Гори піску, лиш верблюдів

не вистачало. Поки не з'явились будівельники. Нині Русанівський острів — не Сахара. Тут магазини, школи, станція метро «Лівобережна». Через дорогу від дому, де з'явилася шпаківня, у верболовозах — синій стрижень затоки. Чайний крик до заморозків. В ополонках — дики качки, що не відлітають у вирий, зимують у Києві, хліб сміливо хапають з рук. У травні тут гніздяться солов'ї. Світ радісно повниться їхнім щебетом. До співака підходиш майже впритул, не помічає в нахненні. Скромне вбрання на нім, ніби з горобце-вого плеча. Голосок джерельний, вітчизняний.

З русанівського балкона бачу й інших птахів. Двічі на рік майже над головою ключі гусей та журавлів. Сусідська бабця (спостерігаю часто) заприятлювала з граками та воронами. Дивний її капелюх здалека пізнають ці загадкові птахи. Чорно стає (особливо на білім снігу), як в оточення беруть стару. Стомлена посмішка, радість на зморшкуватім виду. Перемовляються поміж собою довгожителі.

Гудуть турбіни. Бачу в ілюмінаторі срібне, горде крило, по якому перебігають краплинки. Славно отак линути над країною з думою про птахів.

З малолітства вірив я індіанським казкам: всяк ніби від звіра походженням чи від іншого створіння, що проявляється виразно у характері. Від бізона той чи інший рід або від ящірки. Від лосося чи метелика. А комусь праپращур (пам'ятасте?) — сивий юкатанський ворон. Тотемним знаком моого дитинства був дивовижний птах, що верхи мчав на коні. Лелечий дзьоб, сильне крило, ноги в стременах. Птаство я змалку любив, от і родичався з ним. Ну, а кінь звідкіль? Не лише від прізвища. Дружив я тоді з Птахоловом, коником з райлікарні, в якій працював батько. Довгі вії над оксамитовим оком, добрий спокійний огир. Купали ми його в ставку, водили в нічне. Птахо-

ловом він звавсь ось чому. З багатого хльосткою волосінню кінського хвоста робились крім ліски на вудку лукаві сільця для вилову птахів. Вірилось, ще ж на користь крилатим друзям. Навіщо летіти їм за моря? Перезимують у нас, в хатнім теплі. В'язались сільця на конопляному пахучому стеблі, лиш починала багряніти осінь, на полях потріскувало картоплине гудиння, пахло печеною ішінкою. Стара висока черешня в цей час журно лопотіла малиновим листом. Улюблена черешня біля яру.

Здертись на неї було непросто. Мала рівний, лискучий стовбур, гілляки під хмарами. Щоб доЛізти до них, на босі ноги прилаштовувавсь пасок від штанців, утворювалась деяка додаткова опора. Обома п'ятами відштовхнувсь — пішов угору, обдираючи живіт. Сім потів стече, поки видерешся на належну висоту. Лишається до найвищої гілки прив'язати стебло коноплі, на якім непомітні сільця з кінського хвоста. Замаскував — і вниз. Лежиш у кущах, прислухаєшся, хто летить. Чиж зелененький з ніжною сопілкою чи червонообровий щиголь трясе дзвіночками?

Довго ждати доводиться, хитрі птахи. Посідають навколо коноплі й радяться. Розуміють все, але ж спокуса! Так звабно пахне конопляне стебло. Найсміливіший птах поряд з пасткою крутиться, неквапно підступає. Зрештою не витримує, стриб до зерняток смачних, ухопив одненьке й тікати. А за ніжку щось уже тримає, хоч як бий крильцями та пручайся. Зграйка його супутників здіймає лемент, пробує визволяти. Куди там! Юний птахолов он де, здирається знов на дерево. Стара кора між гілками сорочку рве, боляче дряпнає. Але розкішний птах вже за пазухою. Боляче щиплеТЬся, крильцями б'є.

До весняних днів співали хором щиглики й чижі, вівсянки та снігурі, крилаті родичі. Воду

міняв їм щодня. Кусник яблука, цукор, зелененько щось. Ну, чім, скажіть, не життя? Надто солодке, в тім і біда. Випускали птахів на волю у теплий весняний день. Правда, в першу ж негоду звільні бранці іноді верталися. Стukaють у шибку, назад просяться, бо розніжилися за зиму. Не приймає їх в рідне лоно природа, бо вже нездатні до боротьби.

Черешня, черешня, лист малиновий... Вирішив більш не ловити птахів. Порожні клітки викинуто на горище. Та не перевелись у хаті й після цього. Звідусіль несли дядьки до батька підбитих качок і гагар, куріпок і журавлів. Потерпілим робилася операція, надавалася невідкладна допомога. Плавали в почвах до повного одужання, тоскно кричали уві сні.

Стомлювавсь батько, єдиний на весь район хірург. Пізно з роботи йшов, поряд із сином лягав подрімати, руки закинувши під голову. Казку розповідав із заплющеними очима, хоч коротесеньку. Обов'язково — про птахів. Пропахлу йодом і валер'янкою. Тисячі ласкавих крил шаруділи в ній. Батькова казка, незгасна частка його трудового безсмертя. Ось і зараз живить серце мое рідним голосом, посмішкою, спогадом дитинства.

Схожа на синю ластівку тоненька стюардеса запропонувала пообідати. Борщ у чащі, ростбіф, потім кава. Лиш миттєве «приземлення», бо думки вільно продовжували шлях пташиним курсом.

Знав я одного птахолюба-дивака. Обличчя з темного тіста наспіх зліплене, як весільний житній жайворонок. Ніс картоплиною. Людина як людина. Лиш очі пурхають невпинно поміж вій, кудись летять. Щось ніби шукають. Великі сині очі. Порфирій Нитка, глухівський поштар. Познайомився з ним десь на початку п'ятдесятих. Дивував він увесь район. Ну й витівник, ну й оригі-

нал! Тримав у скромнім повоєннім житлі п'ятдесят шумливих кенарів. Війну з ними пережив. Інвалід з дитинства, лишивсь Порфир на окупованій території. Кліточки з птахами під час бомбардувань ховав у землянці, боявсь, що птахи співати перестануть, поглухнути можуть від клятих вибухів. Фашистський комендант пайок обіцяв, аби відправити кенарів до рейху. Але раптом зникли птахи. Хоч як били Порфира прикладами, схованки не виказав. Партизани йому допомогли. Жартували лісовики: «Поб'єм гада, консерваторію пташину заведеш!»

Збільшилося кенарів після війни, а в хатині лиш дві кімнати. Жінка з дочкою не витримали, пішли з дому. Сам господарював. Усю зарплату — на маленьких співаків.

Схрещував Порфир кенарів з дикими птахами. Син щиглика й канарки з'являвсь на світ жовтеньким, з червонястою голівкою. Червоні кенарі пішли від снігуря. Породичавсь заморський птах з Канарських островів з чижиком і зябликом, на віть з очеретянкою. Сватом був Порфирій Нитка. Мріяв цей дивак вивести «золотого» горобця, щоб сіроштан з-під стріхи соловейком заспівав. Це виявилося найважчою справою. Горобець вишуканих красунь рішуче проганяв, щоб зберегти своє просте цвірінськняння. Можливо, він і правий.

Пташину молодь Нитка особисто вчив співати. Щодня, по кілька годин, награвав юним солістам на скрипці. Або включав програвач з рідкісними дисками, де переважала класика. Кенарі діставали консерваторську освіту. Птахи розуміли свого трагічного маestro, дотримувались навіть дисципліни. Жоден не перебивав соліста-друга, знав своє місце й час. Жайворон у Порфира в клітці (вперше в історії людства!) теж заспівав. Диво дивне, адже він тільки в небі пісняр, а на землі посмітюха! Не відразу голос подав, кілька місяців жив

у неволі. Зробив йому примітливий господар клітку, видовженну вгору, з округлим майданчиком на пружинці. Звернув увагу Порфирій, що любить жайворон смакувати мушку зелененьку. Піймав кількох. Першу — долу поклав, а вже другу — на пружинистий майданчик. Стрибнув птах угору за зеленушкою, загойдавсь раптом. Здалось йому, що в синім небі опинився. Заплющив оченята, заспівав.

Розповів я про дивака-Порфирія Максиму Рильському, славному поетові моого покоління, великому другові птахів. Скільки віршів їм присвятив! Вирішив у гості їхати до сумського птахоляба. Але не випала нам ця дорога...

Любив Максим Тадейович лелек. Якоюсь тихою, великою любов'ю. Був хутірець під Обуховом, на київськім шляху. Такий собі, черемха та вишні. Кілька колодязних журавлів. Лелечине гніздо на зеленавій від часу клуні. Низько-низько гніздо, па висоті піднятої руки. Жили довгодзьобі тут, як вірити дідам, мо' сто чи й більше літ. Поряд з дорогою, у всіх на виду.

Забрів після війни на цей хутірець. Бачу, наш поет на лавочці сидить, сивочолий академік. У солдатській гімнастерці, в чоботях. Зайчики сонячні по обличчю. Тихо так повторює: «Глянь, прилетіли з перемогою... Хто гадав, що стрінемося?» Був такий щасливий.

Тридцять літ минуло з тої пори. Вливсь хутірець в селище, де теплова електростанція. Зникла клуня. Але на тому ж місці хтось закопав стовпа. На тій же незручній висоті — гніздо з чумацьким колесом. Іздим щороку сюди, стрічати лелек, давніх знайомців. «Як там у вириї?» Кивають головами: «Наліталися! Натрудили крила».

Добром словом поминаємо й Максима Тадейовича.

Лелеки... Про кожну сім'ю казку б можна скла-

сти. Видати б Книгу Лелек! Є село поблизу Ліпляви, в пам'ятних гайдарівських місцях. На височенні стовпі житло, мов папаха кавказького гордя. І з оцими лелеками безліч літ знайомства. Через вулицю, в затишній хаті, живе бабуся. Більй очіпок, очі жваво-молоді: «Знають лелеки все про партизана Гайдара. Сумку з його щоденниками заховали вони. Може, навіть у своєму гнізді. Щоб діти ту сумку шукали, у військову гру бавилися, не забували, що є на світі вороги. Як з'явиться поміж них найбільш діловий та бойовий, схожий на самого Гайдара, сучасний Хлопчиш-Кибальчиш, враз віддадуть йому цю легендарну річ».

Із третім сімейством лелек — телефонний зв'язок. Щовесни дзвоню у Володарку: «Прилетіли?» — «Ой, не питайте! — у відповідь. — Лелечиха вже два тижні на нього їде».

У садибі фронтовика, на березі Росі лелеки оселилися. Дітей вивели, відлетіли. Все б гаразд, але наступної весни...

Першою прилинула лелечиха. Його нема. Сонце пригріває, за днями дні. Залицяльники почали поряд кружляти. Відігнала всіх. Прилетів із запізненням. Переутомлений, та живий-здоровий.

Через рік ще більше запізнився. Постарішав, напевне, ослаб. Ждала лелечиха, вірила, що прилетить. Радість була, як стрілися. Крила до хмар злітали. Отже, велика у них любов. Нинішньої весни не дзвоню. Просто боюся. Але чекаю з Володарки вістей. Щось довго мовчить телефон.

Серед моїх довгодзьобих друзів є ще один, дуже смішний, родом з Таращі.

У таращанському інкубаторі вивелась партія курчат. Жовтенькі, пухнастенькі, до чого ж втішні. Стріла їх чергова радісною усмішкою, материнським словом привіту. І раптом зойкнула. В боковій секції незграбно ворушилося дивне

створіння. Дзьобате й довготелесе, пух на нім якийсь цупкий, синюватий. Заточується, важко падає на жовтих малюків, не по-курячому пищить. Відокремили його, посадили в ящик з ватою. «Це ж лелеченя! — вигукнув ветеринар, дядько Тиміш. — Хтось нам яйце лелечине підкинув, може, з гнізда випало, чи ще біда якась...» Вперше трапилось таке — лелека в інкубаторі! Директор усіх просив, щоб мовчали про цю пригоду, бо сміятиметься весь район, таращаці, мовляв, на велику птицю перейшли.

Вимахав у інкубаторі красень-лелека. Часто й нині кружляє над станцією, вітає названих батьків. Іноді спускається в двір, у кабінет директора заглядає, мов найматись прийшов на роботу...

Стюардеса повідомляє, що сідатимем в Іркутську. Колько стає у вухах. Краще думати в цей час про щось приемне. Лелека, помах крила. Втілення спокою, краси, мудрого достатку в природі. У високості, над неторопким лелекою — ластів'їні зграї, мов чорні зернятка в голубій небесній маківці.

Пливли ми по Канівському морю човном. Туман стояв густий, хоч ножем ріж. Гребли в чотири весла, бо стрічний вітер, хвиля. Праворуч, поряд з веслом, виринув раптом берег із травичкою. Справжній порятунок для змерзлих рибалок, що вимокли до рубця. Погрозливо била хвиля в борт човна, повного чорної важкої води.

Висадили ми на острівці рибальський десант, у долині затишок. Палива тут скільки завгодно. Корчі дерев, залишки паркану. Поряд — дім зруйнований, без дверей, без віконних рам. Драніця з живицею — на розпалку. Окраса затопленого села! Розпалили вогнище, пара пішла з одежі. Гучно тріщали вологі дрова, в казанку кипів чай. Тут враз і вітер змінив напрямок. Мов з волі ча-

рівника, прорвала хмари синява. По воді вроztіч кинулись клапті туману, примирливо облизувалась хвиля біля берега.

Висвітлилась на виднокрузі смужка лісу. Саме звідти ніби тисячне військо метнуло стріли в нашу сторону. Чорні, бистрі, ось над водою, зовсім поряд. Ластівки, ластівки без числа й ліку. Над острівцем, над вогнищем, хоч бери руками. Горнулись до нас, людей. Впали на мить, навіть човен вкрили трепетними тільцями. Знов заходились несамовито кружляти. І щебетали, щебетали.

Давно вже сковалося під водою їхнє рідне село. Люди живуть у нових оселях з радіо й телевізорами. «Жигули» під вікнами, вишня в цвіту. Лиш ластівки кружляють з року в рік над тією місцевістю, де до хаток-мазанок тулилися і їхні гнізда. Кричат тужливо, вглядаються в синю воду. Мов магнітом тягне їх до себе острівець, клаптик дівіської землі.

Спасибі русанівському шпачку! Вкоротив шлях мені від Києва до Улан-Батора. Чи поселився ж він на балконі, чи пожартував — дружній жест за шпаківню? Під літаком — сині гори, справжні тигрячі хребти. Різко йдемо вниз, у жовтаву долину. Здрastуй, братня Монголіє!

Ось ми в обіймах друзів. Содномдорж, Даждь-дандог — колеги, дитячі письменники. Відпочивати ніколи. Нас чекають у Палаці піонерів. Славне місто — Улан-Батор! Стрункі, нові магістралі. Помічаю, скрізь садять деревця. Раніш монгол пе вирощував садів. За кожним кущиком чи деревом міг заховатись ворог. Нині — інша справа. Ніде у світі нема такої кількості різних тварин і птахів, як на монгольській землі. В цьому переконавась пізніш, коли із столиці ми виїхали в села, що звуться аймаками.

Краща споруда міста — Палац піонерів. Тисячі дітлахів ждали нас у дворі. Оточили пісенним гуртом, обнімали й цілували, як давніх знайомих. До чого ж красиві діти цієї країни! Особливі якість. Пахнуть сонцем чорні маківки голівок. Терпнинки очей сяють жвавою кмітливістю.

У Палаці піонерів є зала казок. Посеред килима — сторічний дід із старовинним музичним інструментом на колінах. Професіонал-казкар, він тут працює, вчить дітей мистецтву розуміти казку. Знайомимося. Дідусь задумливо торкає струни. Він присвятив гостям щойно народжену пісню. Потім чекала несподіванка. Нас попросили на честь зустрічі розповісти казку-експромт. Трошки ніяковімо. Не підвела б після важкого перельоту творча уява. Діти весело радяться між собою, про що б їм хотілося почути. Вони — головні замовники, така традиція. Хлопчик-мізинчик сміливо бере за руку, веде на килим. «Розкажіть нам про жар-птицю...»

Шукаю цю золоту пташку все життя. Деесь поряд вона, але бачу лише зорю від її пір'ячка. Царівна птахів дуже горда й сором'язлива. Лішче дружити з підданцями жар-птиці. Тут почав я по свіжих спогадах розповідати дітям про птахів свого дитинства. Бачу, що зацікавились юні монголи. Мову російську чудово розуміють, гаряче співпereживають. Принишкли, аж ротики порозявляли. Тут просто культ птахів, різних звірят, лікарських рослин. Познайомив я вдячних слухачів і з тим шпаком, якого полишив на русанівському балконі. «Поселиться чи ні, як думаєте?» Одні кричали: «Hi! Він побоїться телевізора!» Другі, більшість: «Неодмінно поселиться, надійне вибрав місце!» Ну й малюки! Взяли слово, що на дішлю з Києва повний звіт про сміливого шпака.

Того ж дня на прийомі в товариша Тудева, письменника й комсомольського секретаря, рап-

том чую: «Київ на лінії, візьміть трубку». — «Але ж я не замовляв!» Товариш Тудев лукаво посміхнувся: «Не забудьте спитати про шпака. Нам усім цікаво!»

Перше, що почув я від дружини: «Чуєш, чуєш? Він співає!» Справді, у трубці чулось веселе на-свистування. Телефонна трубка — з рук у руки. Всі були в захопленні від тої київської пісні.

А далі що? За кілька днів повернувсь додому. Зустріч з рідними. Я ім — про чудесну подорож, про пустелю Гобі. У відповідь — легенди про крилатого новосела. Розумний, співучий, спостережливий, по іменах всіх знає.

Шпак невтомно працював, хоч якось дивно все робив. Цілий день запихає в льоток різні палички, листя, траву. Потім геть усе викидає, щоб розпочати цю роботу заново. Нервував. Пісенька стала тужливою. Але одного сонячного дня змінилася мелодія. Зникла з неї сумна буденність, притерті запозичення й загальники. Він не співав, гучно сурмив у тоненьку, дивовижну дудочку. Звук тримтів, засівав світ росяними перлинами. Так ось у чому річ! Поряд з ним сиділа рябенька шпачиха. Крутила голівкою, мов змійка. Аж кричало в ній міле зухвалство, задерикуватість. Шпачка раптом зіштовхнула з прутика, клюнула в око. Зазирнула до нас в кімнату через кватирку. І потягла в хатку перше перо, ловко спіймане на льоту.

Ось коли закипіла робота! Тягли сюди клоччя й пух, клапті тканин, навіть шмат целофанового пакета з-під молока. Шпачиха затримувалась у гнізді, формувала затишок. Шпак трудився і співав. Був він тонким ліриком і дотепним пародистом. Наслідував навіть слов'я, ніби вчивсь на його факультеті. В естрадній його програмі чувсь жайворонок і щиглик, іволга й горобець. Іноді просто скрипів, як немащені ворота. Слухав увесь

дев'ятиповерховий дім. Дзвонили сусіди по телефону: «За душу взяв! Підкорив! Спасибі вам велике!» Зводивсь на лікті в одній з квартир хворий пенсіонер. Сміялись вікна.

Виринув якось біля шпаківні новий герой. Той, що в сімейних турботах зайвий. Без дозволу оглянув дім, бадьоро засвистав. Сподобалося! Ну, а справжній господар обурився. Видрібцем по мотузочці від білизни. І — грудьми на таран. Віялом пір'я на ший. Дзьобики, мов турецькі шаблі. Справжні півні чи зубробізони! Вдарилися — грім загримів. Ще сильніш набурмосились. Один напроти другого стрибають. Високо — молодий. Господар ще вище. Пурх та пурх! Разів із шістдесят. І знову в бій. Сяйнули шпори лапок. Пух зметнувсь до хмар. Наш господар насідав, украй обурений. Не поступався й недруг. Бив частіш, веселіш. Ще й насвистував зухвало. Зіштовхнув нашого на поручень, далі й далі тіснив. Але надто метушивсь, не розрахував сили, захекався. Розкрив дзьоба широко, мов пити захотів. Більш досвідчений суперник ударом крила збив його, ніби змахнув, на підлогу. Покотились обое вниз сірими кульками — до відкритих дверей, до людських ніг. Продовжували битися. Ось вони, хоч руками бери. На шпаківні сиділа шпачиха, позирала скоса на грізний поєдинок, без особливої тривоги. Чи слід втрутатися у чоловічі справи?

Зрештою, господар не підкачав. Піддав рішуче молодику. Дивимось, на спинці нахаба лежить, лапки вгору. Лежить і не ворушиться, мов суха гілочка. Переможець завмер над ним, голівка — вгору. Не б'є поверженого в чесному бою, лише міцно тримає за розчепірені крила. Остудив трохи й відпустив на всі чотири сторони. Знай наших.

Час ішов. Шпачиха раптом зникла з поля зору. Голосніш заспівав шпачок, знов захвилювався.

В льоток заглядає нетерпляче. Бачим, під гострим дзьобиком щось пухнасте, на вуса схоже. Це приніс він подружці вертляву гусінь.

У льотку завмер широко роззвалений жовтий рот. Не до пісень тепер, дай дітям хліб! Ротище з великим каламутним оком. Не один, а четверо однаковісін'ких ротів. Ковть хробачка і — відчайдушний крик: «Ще давай! Давай! Давай!» Крутиться до смеркання жовтороте колесо. Наче в безодню летять гусінь, метелики, різні хробачки. Схудли, виснажились батьки, лиш саме пір'я та дзьоби стирчати. Один в малих інтерес — наїстися. Та різні вже характери, як прислухаєшся. Перше з пташенят хріпить баском, ніби батькам докоряє. Самовпевнений малюк. У другого — писк тонесенький, з нудними нотками благання. Третє — муркоче кошеням, вищить цуциком — артистичні здібності. Четверте — приглядливий мовчун. Без балачок стягає брата чи сестру за ніжку вниз, щоб першому заволодіти їжею.

Шпаки ретельно чистили гніздо. Сміття летіло вниз, у двір, завжди в одне місце. Скоро й малюки збагнули, що гігіена — благо. По черзі вистромляють хвостики з льотка. Бережись, перехожий!

Чужі діти швидко ростуть. Змінювались пташенята на очах. Ось посрібились гарним пушком, дрібним пір'ячком. Разом з апетитом зростав апломб. Лаяли нещадно годувальників: «Мало! Мало!» Щипали батька з матір'ю все дошкульнише.

Червневим ранком ледь не зчинилася біда. Чуєм крізь сон, шпаки в тривозі. Хрипко кричать біля вікна, мов потребують допомоги.

На дашку — старезна ворона. Сизий кривий дзьоб, очиці з туманцем. Принишкла злодійкувато. Застукотила в стінку шпаківні, наче в казці: «Ваша мама прийшла, молочка принесла...» Не каркала, тихо вичікувала, щоб якесь вигулькнуло

з льотка за їжею. Крикливих батьків відганяла кігтями, погрозливим змахом крил.

Затайлись малюки-шпаки, інстинкт попереджав про небезпеку. Дратували вигуки батьків, посварились, чи що? Замість того, щоб дітей годувати...

Найсильніший (басок!) вирішив перевірити, що сталося. Підтягнувсь до льотка міцними кігтиками, вистромив голову. Тут би йому й кінець. На щастя братик-мовчун у цю трагічну мить смикнув баска за ніжку. Тим і врятував.

Полетіла в стару злодійку пантофля. Сердито каркнула ворона, знялася вгору. Шпаки — за нею, з криком товчуть в обидва боки, отямiliся...

Літо наливалось соками. Котилося яблучком, рясніло ягодами. Пахло грушками-гниличиками, бузиновим цвітом, придніпровською отавою.

В один з погожих днів застрайкували старі шпаки. Нараз відмовилися годувати дітей. Дивну затіяли гру. Танцюють навколо шпаківні, забавляються. У дзьобиках — тлуста гусінь, верткий хробачок. Пурх — до льотка з живим продовольством. Рот навстріч, як верша, відчайдушний крик. Не дають їсти батьки, лише дратують.

Басок виліз на половину, вже зовсім дорослий, лише біля дзьобика жовті заїди. Підлетіла мати. Зовсім близько крутить гусінню. Батько — ще ближче — з хробачком. Обуривсь молодий. З лютим шипінням кинувсь до батьків і полетів униз. Добре, що вчасно згадав про крила. Махнув раз і вдруге. Загальмував падіння, справді полетів! Зовсім трошки пролетів, лапками міцно вп'явся у гілочку. Калатало серце, хотілось пiti. Тут йому враз і гусінь, і хробачок. Запишавсь рябенький, відчув силу. Один за одним виманили батьки й інших дітей на вільний світ. Літать пора, самим про їжу турбуватися!

Відлетіли шпаки в поле, в ліси. Сусіди їхні, люди — на південь, до моря на відпочинок.

Вертаємось — порожній балкон, похилились квіти в ящиках. Навіть горобці кудись поділися. Журно стало.

Згадав я Індію, заплющив очі. Здороживсь, кілька годин за кермом автомобіля. Нехотя поліпшила тіло втома. Гукнув я сонце і птахів. Замість них раптом в уяві — жива жар-птиця. Павичевий хвіст у золотих жаринах, райдуга над голівкою кольоровою хустиною. Золотий дзьоб, очі срібно-голубі. Більш не встиг роздивитись, бо почувсь на балконі знайомий свист. Пісня на всю Русанівку! Геть жар-птицю! Он яке диво за вікном. Шість шпаків на мотузочці з-під білизни. Осінню пісню нам співають. Однаковісінькі. Не відрізниш, де діти, де батьки.

Наслухавсь досхочу й сів писати листа в Монголію, у Палац піонерів. Осінь поставила три крапки від пташиної лапки в цьому оповіданні.

ЗМІСТ

<i>Володимир Разумнєвич.</i> Всесвітньої дружби сад	5
--	---

ВІРШІ, БАЛАДИ

Весна	20
Максимкові листи	20
В усіх-усіх республіках друзі є у нас	22
Балада про солов'їв	24
Спасибі вам, руки!	29
Портрет у вігвамі	34
Казка про туркменський кавун	41
Хороші імена	43
Балада про живого манекена	48
В новий дім	52
У новому домі пісню заспівали...	53
Робітнича балада	54
Новорічна казочка	59
До Маринки	60
Півник	62
Ручай	63
Ніч Амстердама	64
Це було в піонерському таборі	73
Балада про негра Тома	76
Лист Тараса Науменка другові у Вірменію	78
Продавці заморських сувенірів	80
Петрик і Маринка	86

На острові Пуло Брані	88
Балада про Антея	91
Балада про китайську дівчинку	95
Граф Монте-Крісто	99
Балада про чорнобородих	107
Балада про в'єтнамську школу	114

ПОЕМИ

Мандрівка до Праги	124
Зустріч	137
Ласкаво просимо	145
Весняний шлях	158
Космонавт	174

ІЗ ПРОЗИ

Мишка-полівка моєї юності	198
Джім Патерсон та його рідня	210
Жар-птиця і русанівські шпаки	217

Чалий Б. Й.

Ч-16 Вибрані твори в двох томах. Т. перший: Вірші, балади, поеми, оповідання. Для мол. і серед. шкіл. в. / Передм. В. Л. Разумнєвича; Мал. Б. О. Михайлова, В. Г. Савадова.— К.: Веселка, 1984.— 237 с., іл.— (Бібл. сер.).

До першого тому вибраних творів відомого українського письменника, лауреата Республіканської премії ім. Миколи Островського Богдана Чалого увійшли вірші, балади, поеми та оповідання, які користуються великим популярністю серед читачів. Іх герої — піонери і школярі Країни Рад, які гаряче люблять рідну Батьківщину, мріють дружити з дітьми всього світу, революціонери Куби, Греції, воїни В'єтнаму. Письменник розповідає також про важке життя дітей і дорослих у капіталістичних країнах, про їхню боротьбу за свої права.

Ч $\frac{4803010200-124}{M206(04)-84}$ 144.84.

У2

БИБЛИОТЕЧНАЯ СЕРИЯ

Богдан Иосифович Чалый

ИЗБРАННЫЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ
В ДВУХ ТОМАХ

Том первый

СТИХИ,
БАЛЛАДЫ,
ПОЭМЫ,
РАССКАЗЫ

(На украинском языке)

Для младшего и среднего
школьного возраста

Рисунки
*Бориса Александровича Михайлова,
Владимира Еремовича Савадова*

Предисловие
Владимира Лукьянновича Разуминевича

Киев «Веселка»

Редактор *О. С. Яремійчук*
Художній редактор *І. І. Литвин*
Технічний редактор *Ф. Н. Резник*
Коректори *Л. В. Острозька,
С. В. Гордіюк*

Інформ. бланк. № 2509

Здано на виробництво 12.12.83. Підписано до
друку 06.04.84. БФ 27072. Формат 84×108/32. Па-
пір друкарський № 1. Гарнітура звич. нова.
Друк високий. Умовн. друк. арк. 12,6 + 4 вкл.
(0,42) = 13,02. Умовн. фарб.-відб. 14,28. Общ.
вид. арк. 10,54 + 4 вкл. (0,69) = 11,23. Ти-
раж 50 000 пр. Зам. № 3—3354. Ціна 95 к.
Ордена Дружби народів видавництво «Веселка»,
252050, Київ-50, Мельникова, 63.

Головне підприємство республіканського вироб-
ничого об'єднання «Поліграфніга», 252057,
Київ, вул. Довженка, 3.

**ВИДАВНИЦТВО «ВЕСЕЛКА»
засноване в березні 1934 року.**

**Щороку випускає 240—250 видань
загальним тиражем
41 мільйон примірників.**

В и д а є

українську літературу —
радянську і дожовтневу,
літературу народів СРСР
та країн соціалістичної
співдружності,
твори прогресивних
письменників світу.

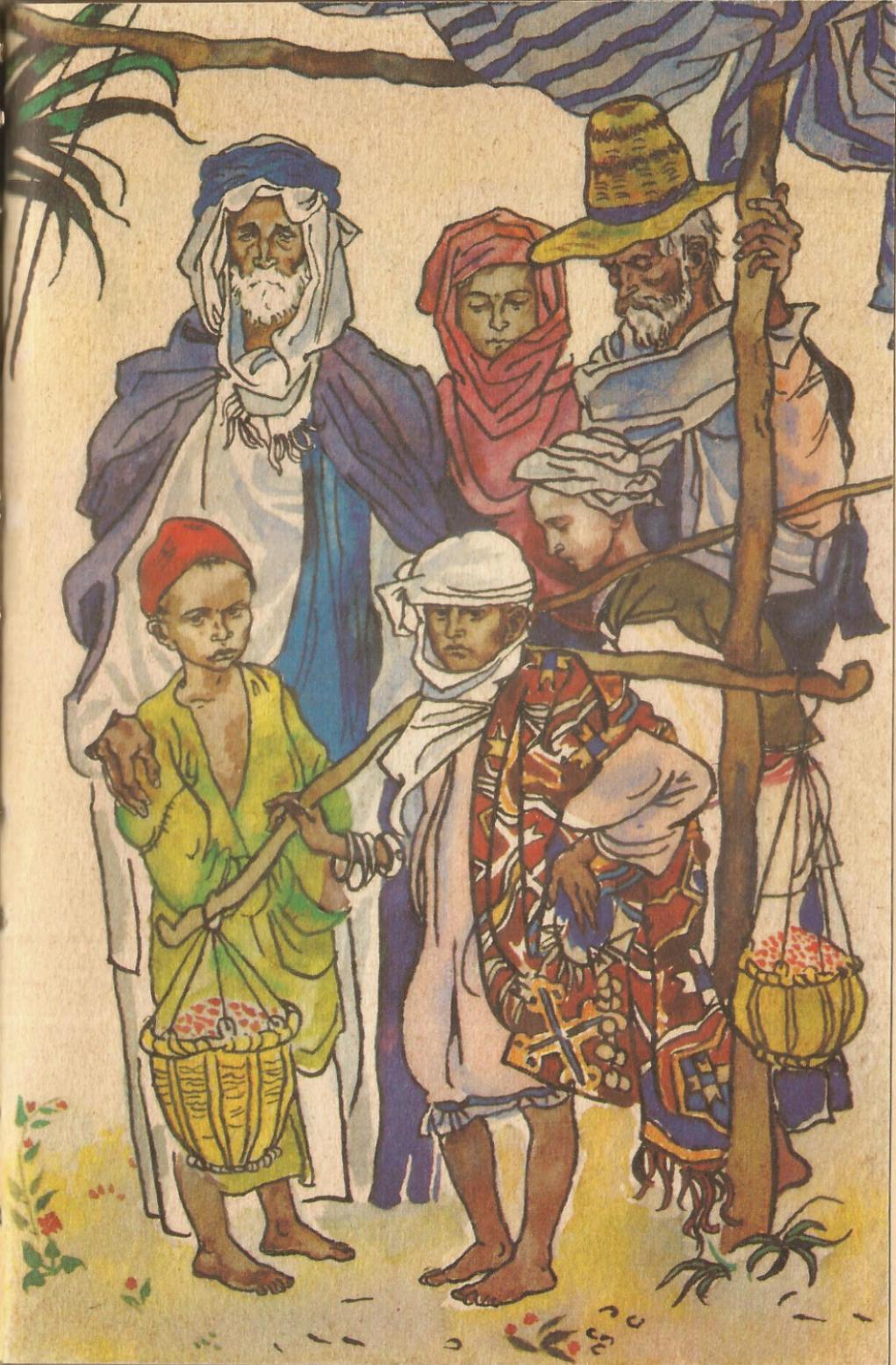
П е р е к л а д а є

літературу з 49 мов пародів СРСР
і 40 мов зарубіжних країн.

Е к с п о р т у с
книжки майже в 100 країн світу.

Лиш від пут звільнивсь хлопчина,
Став червоний, мов перчина.
Стусонув під бік Тхоряку,
Видер з лап його ломаку.
Як урізав двох по лобі —
Заревли щодуху: «Пробі!»

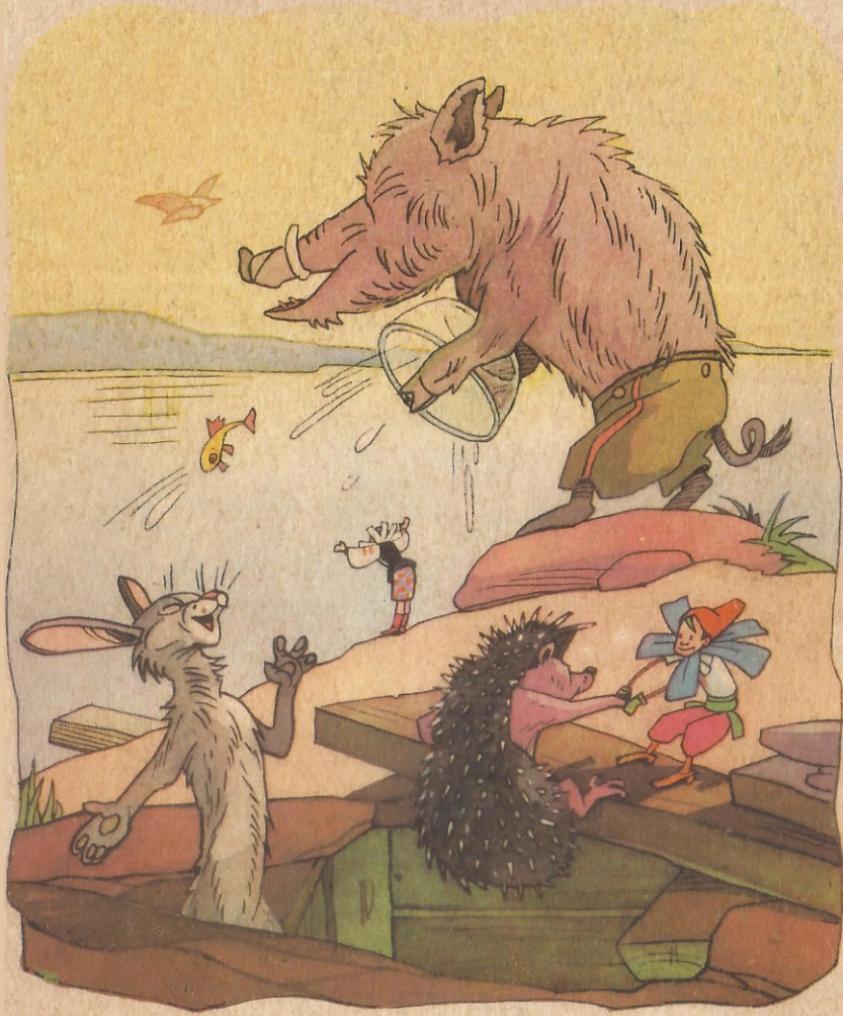

Підхопив малий торбинку,
До грудей притис її.
Мовив: — Рідні ви мої...
Ждіть додому нас у квітні,
Як настануть дні привітні! —
І лелечий ватажок
Тупу-тупу на лужок.
Піднялися вгору вже...

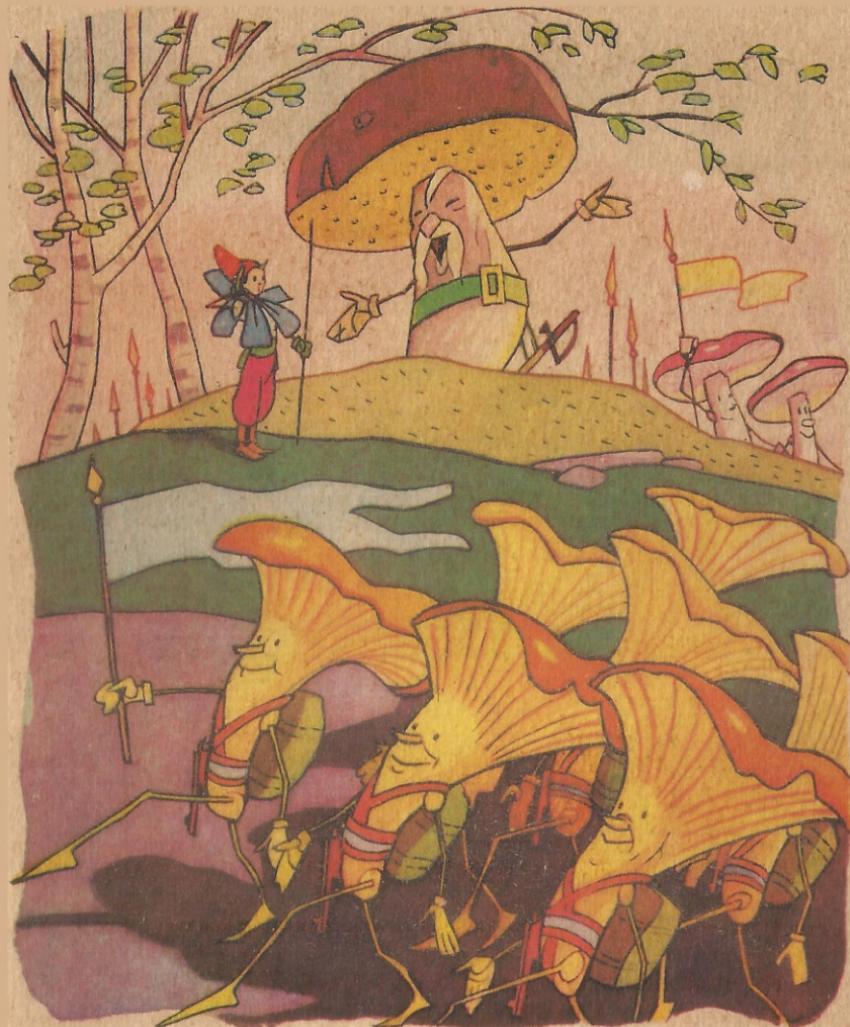

Їсть Ромашечка потрошку,
А Барвінок повну ложку
Направляє у роток...

— Я за медом скучив, друзі!
Де ще є такий в окрузі?
Сам біжить до калача!

Вмить кабан пробив просвіток —
Розчинились двері кліток.
— Будьте вільні назавжди! —
Пурх — за Півником Курітка,
Не рвонула тільки Рибка,
Бо не може без води.
Бранці крикнули: — Спа-си-бі! —
Повернули волю й Рибі...

Боровик обняв Барвінка.

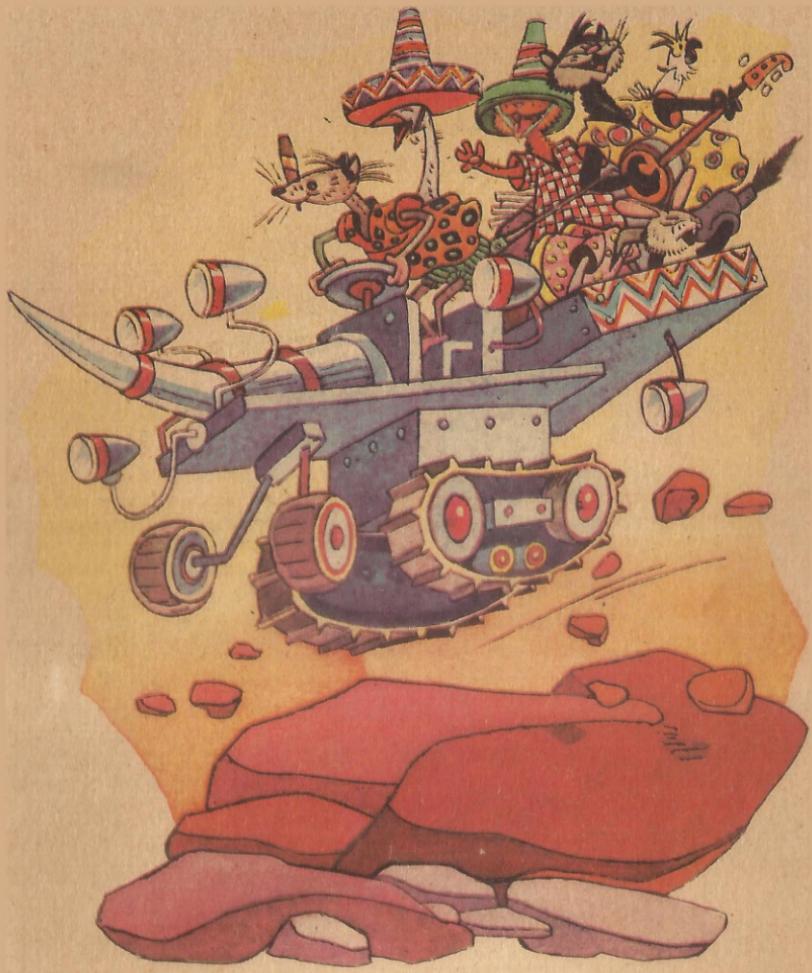
— Глянь, порядок, дисциплінка,
Є війська для боротьби.

В жовтих шапках між осичок
Полк десантників-лисичок.

Ген — сапери-маслюки.

— Дзень-дзелень, дзілінь, дзілінь,
Дітвора, перепочинь.
Дзень-дзелень, у час перерви
Заспокойте в іграх перви.
З'їжте грушку й пиріжок!
Ну, хутчіш на моріжок!

Мчить машина чудернацька,
Різних фар на ній багацько.
Ніби танк чи всюдихід.
Мов викашлює бронхіт.

Біля Школи — стоп машина,
Темно-синя, мов ожина.
В ній — туристи звідусіль...

Всі в заморській одежині,
Всі кричать, мов одержимі.

BOSTON,
TURKEY,
1871.